

Statistics Sweden

Statistiska centralbyrån

Folkvaldas villkor i kommunfullmäktige

– en studie om representativitet, avhopp
och synen på uppdraget

Folkvaldas villkor i kommunfullmäktige

– en studie om representativitet, avhopp
och synen på uppdraget

Elected Representatives in Municipal Councils

– A study of how they view their terms in office

Statistics Sweden
2013

Tidigare publicering Rapport 1: *Ja och nej till euron.*

Previous publication

Folkomröstningen om euron 2003.

Staffan Sollander & Richard Öhrvall, 2004

Rapport 2: *Väljartrender.* Sören Holmberg & Henrik Oscarsson, 2004

Rapport 3: *SCB:s demokratistatistik, 2005*

Rapport 4: *Nej till euron.* Henrik Oscarsson & Sören Holmberg, 2005

Rapport 5: *Demokratistatistik 2006, 2006*

Rapport 6: *Europaparlamentsvalen.* Henrik Oscarsson

& Sören Holmberg, 2007

Rapport 7: *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007, 2008*

Rapport 8: *Demokratistatistik 2008*

Rapport 9: *Därför vann Alliansen.* Henrik Oscarsson

& Sören Holmberg, 2006

Rapport 10: *Svenska Europaval.* Henrik Oscarsson

& Sören Holmberg, 2010

Rapport 11: *Valdeltagande vid omvalen 2011*

Rapport 12: *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2011*

Rapport 13: *Svenskt valdeltagande under hundra år*

Rapport 14: *Ung i demokratin*

Producent
Producer

SCB, enheten för demokratistatistik
Statistics Sweden, Unit of Democracy Statistics
Box 24300, SE-104 51 Stockholm
+46 8 506 940 00
valstatistik@scb.se

Förfrågningar
Inquiries

Mikaela Järnbert +46 8 506 942 43
Mikaela.jarnbert@scb.se

Det är tillåtet att kopiera och på annat sätt mångfaldiga innehållet i denna publikation.

Om du citerar, var god uppge källan på följande sätt:

Källa: SCB, Demokratistatistik rapport 15, *Folkvaldas villkor i kommunfullmäktige.*

It is permitted to copy and reproduce the contents in this publication.

When quoting, please state the source as follows:

Source: Statistics Sweden, Democracy Statistics Report no 15, *Elected Representatives in Municipal Councils.*

Omslag/Cover: Ateljén, SCB. Illustration: Bodil Hedlund

ISSN 1654-5656 (Online)

ISSN 1652-6945 (Print)

ISBN 978-91-618-1585-2 (Print)

URN:NBN:SE:SCB-2013-ME09BR1301_pdf

Printed in Sweden

SCB-Tryck, Örebro 2013.02

Förord

Den 27 oktober 2011 gav regeringen Statistiska centralbyrån (SCB) i uppdrag (Ju2011/7407/D) att genomföra tre studier om det svenska valdeltagandet, valdeltagandet bland unga väljare samt vilka som blir nominerade och valda. Den här rapporten om nominerade och valda utgör SCB:s redovisning av den tredje och sista av dessa studier.

Rapporten innehåller analyser av folkvaldas sociala representativitet, förtroendeuppdragets fördelning, avhopp under mandatperiod samt folkvaldas upplevelse av tiden i fullmäktige.

Flera medarbetare vid SCB:s enhet för demokratistatistik har varit delaktiga i arbetet med uppdraget. Vid SCB har Alexandra Kopf Axelman, Jonas Olofsson, Johan Eklund och Richard Öhrvall bidragit med värdefulla synpunkter och analyser. Richard Öhrvall har ansvarat för uppdragets genomförande.

Rapporten är skriven av Mikaela Järnbert och Johan Wilén.

Statistiska centralbyrån i februari 2013

Inger Eklund

Maj Eriksson Gothe

SCB tackar

Tack vare våra uppgiftslämnare – privatpersoner, företag, myndigheter och organisationer – kan SCB tillhandahålla tillförlitlig och aktuell statistik som tillgodoser samhällets informationsbehov.

Innehåll

A separate text in English is provided at the end of the publication, on page 91.

Förord	3
Sammanfattning	7
Kvinnor, unga och utrikes födda är underrepresenterade	7
Män, äldre och inrikes födda på höga poster	7
Unga förtroendevalda lämnar politiken i högre utsträckning än äldre	7
Avhopp leder till sämre representativitet och tomma stolar	7
Privata skäl bakom de flesta avhopp	8
Engagerade representanter	8
Politiker positiva till sina uppdrag	8
1. Inledning	9
Bakgrund	9
Definitioner	10
Hur ser villkoren ut?	11
Avgränsningar	11
Rapportens disposition	12
2. Datamaterial	13
Undersökningen av nominerade och valda kandidater	13
Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting	13
Undersökning om folkvaldas villkor	14
3. Representanterna	17
Sammansättning och representativitet	18
Kön	18
Ålder	20
Födelseland	23
Utbildning och inkomst	25
Kandidaternas listplacering	26
Valbar plats	27
Första namnet	28
Valda med personröster	30
Omsättning	33
Sammanfattning	35
4. Varför engagera sig politiskt?	37
Rekrytering	38
Att kandidera	39
Förväntningar på uppdraget	41
Sammanfattning	42
5. Karriärvägar inom politiken	43
Uppdragsomsättning	45
Sammanfattning	48

6. Avhopp	49
Vilka hoppar av?.....	51
Vilka egenskaper hänger samman med avhopp?	54
Avhopparnas ersättare	55
Varför lämnar man sitt uppdrag?	56
Skillnader i politisk bakgrund	59
Sammanfattning	61
7. Tiden i fullmäktige	63
Kort om gruppen som studeras	63
Möjligheten att påverka	63
Synen på uppdraget	66
Bemötanden.....	67
Utsatta för hot och trakasserier.....	68
Politiken och privatlivet	69
Politikerna om politiken.....	70
Sammanfattning	72
Slutsatser	75
Representativitet.....	75
Avhopp	76
Erfarenheter av det politiska uppdraget.....	76
Slutord.....	77
Fakta om statistiken	79
Detta omfattar statistiken.....	79
Definitioner och förklaringar.....	79
Redovisningsgrupper	79
Analyser	80
Bakgrundsvariabler.....	80
Så görs statistiken	81
Undersökningen av nominerade och valda kandidater	81
Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting.....	82
Undersökningen av folkvaldas villkor i fullmäktige	82
Bra att veta.....	85
SCB:s valstatistik	85
Se även	85
Referenser	87
Bilaga 1. Avhopsanalys med logistisk regression.....	89
In English	91
Summary.....	91

Sammanfattning

Kvinnor, unga och utrikes födda är underrepresenterade

Kvinnor är underrepresenterade bland dem som nomineras i kommunfullmäktigval. Samtidigt är kvinnor i större utsträckning nominerade på valbar plats, och nominerade kvinnor blir i högre grad invalda jämfört med nominerade män. Detta gör att kvinnor är bättre representerade bland valda jämfört med nominerade. Trots detta är kvinnor ändå underrepresenterade bland de valda. Av dem som valdes in i kommunfullmäktige 2010 var 43 procent kvinnor.

Även utrikes födda och unga är underrepresenterade bland nominerade i kommunfullmäktigval. För dem gäller dock att de i än större utsträckning är underrepresenterade bland dem som sedan väljs in i fullmäktige. Dessa förhållanden kan dock komma att förändras över tid. Bland dem som kommer in i politiken idag är könsfördelningen betydligt jämnare och utrikes födda är bättre representerade.

Män, äldre och inrikes födda på höga poster

Om man studerar fördelningen efter kön framgår det att ju tyngre post desto sämre är kvinnorepresentationen. Detsamma gäller unga och utrikes födda. Man kan även se att sannolikheten att få ett tyngre uppdrag är högre för dem som tidigare har haft ett sådant uppdrag, vilket gäller oavsett kön och födelseland.

Unga förtroendevalda lämnar politiken i högre utsträckning än äldre

En analys över omsättningen bland unga förtroendevalda visar att 60 procent av dem med ett uppdrag efter 2006 års kommunfullmäktigval inte längre har ett uppdrag efter valen 2010. Andelen som har lämnat kommunpolitiken är störst bland dem som 2006 hade ett ersättaruppdrag (69 procent), och minst bland dem som 2006 hade ett tyngre uppdrag (29 procent).

Avhopp leder till sämre representativitet och tomma stolar

Under de senaste mandatperioderna har ungefär var sjätte invald i kommunfullmäktige hoppat av innan periodens slut. Avhoppet är ojämnt fördelat mellan olika grupper. Det är i större utsträckning unga och kvinnor som lämnar sina uppdrag i fullmäktige under mandatperioden. I slutet av mandatperioden var fullmäktigeförsamlingarna mindre representativa än vad de var direkt efter valen. Det är även så att antalet fullmäktigeledamöter är färre vid slutet av mandatperioden än i början. Det beror på att det inte har funnits tillräckligt med personer att ersätta de ledamöter som har hoppat av sina uppdrag. I slutet av mandatperioden 2006–2010 fanns det 65 tomma stolar i landets kommunfullmäktigen.

Privata skäl bakom de flesta avhoppen

Majoriteten av dem som valdes in i kommunfullmäktigvalen 2010 och som hoppat av sitt uppdrag innan augusti 2012 uppger att skälen framför allt var personliga. Till personliga skäl räknas hälsa, arbets- och familjeförhållanden samt flytt. Omkring 61 procent uppger att personliga skäl hade den avgörande betydelsen, 21 procent uppger politiska skäl och 18 procent att skälen till avhoppet varit lika mycket politiska som privata.

Engagerade representanter

Enligt de folkvaldas egna uppgifter tycks de engagera sig politiskt av främst oegennyttiga skäl och är invalda i fullmäktige primärt med anledning av att partiet bad om att få nominera dem. Yngre uppger dock i större utsträckning än andra åldersgrupper att de bad om att få stå på valsedeln.

Politiker positiva till sina uppdrag

Det finns generellt sett en positiv inställning till uppdraget som förtroendevald. Det gäller oavsett om man har kvar sitt uppdrag i fullmäktige eller inte. Av dem som hoppat av sitt uppdrag från och med kommunfullmäktigvalen 2010 fram till augusti 2012 är det dessutom 39 procent som kan tänka sig att kandidera igen i framtiden.

Folkvalda upplever sig i stort sett bli bemötta på ett bra sätt i rollen som förtroendevald, både av familj, vänner, andra förtroendevalda samt medborgarna. De förtroendevalda är i stort nöjda med hur demokratin fungerar, både lokalt och på riksnivå.

Det verkar däremot inte vara helt enkelt att kombinera politiken och privatlivet. De som hoppat av sitt uppdrag har haft större problem med detta än de som har kvar sitt uppdrag.

1. Inledning

Den 27 oktober 2011 gav regeringen SCB i uppdrag (Ju2011/7407/D) att genomföra en studie om nominerade och valda vid allmänna val. I regeringsbeslutet beskrivs SCB:s uppdrag på följande sätt:

En studie om vilka som blir nominerade och valda vid de allmänna valen och deras representativitet i förhållande till befolkningen. SCB ska undersöka hur de förtroendevalda rör sig mellan olika förtroendeuppdrag och vilka som väljer att lämna sina uppdrag i förtid. SCB ska undersöka vilka motiv som ligger bakom att personer väljer att ta på sig förtroendeuppdrag, hur de förtroendevalda uppfattar sina uppdrag, hur de betraktar politikens villkor och skälen till avhoppet. För att belysa detta ska SCB använda datamaterial från en särskild enkätundersökning. Studien ska innehålla jämförelser mellan den pågående och tidigare mandatperioder.

SCB har omfattande statistiska material som på olika sätt rör den svenska demokratin. Svensk valstatistik går tillbaka till år 1872 då SCB för första gången publicerade statistik över valresultat. Sedan dess har valsystemet förändrats och statistiken har utvecklats och utökats. Fram till år 1982 omfattade valstatistiken de valda riksdagsledamöterna. SCB började då producera statistik även över nominerade. Då kom statistiken att omfatta såväl valda som nominerade i alla tre allmänna val, det vill säga val till riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige.

I detta inledande kapitel görs en kortfattad historisk tillbakablick över representationens utveckling i Sverige. Det ges även en beskrivning av villkoren för de förtroendevalda. Viktiga grupper definieras och rapportens avgränsningar specificeras. Det förtjänar dock att påpekas redan nu att studien huvudsakligen kommer att centreras kring kommunernas förtroendevalda.

Bakgrund

Det är inte uppenbart hur länge det har funnits en riksdag i Sverige, eftersom det beror på vad man räknar som en riksdag. Själva termen riksdag började användas under Gustav Vasas tid på 1540-talet. Det handlade då om att de fyra stånden adel, präster, borgare och bönder var representerade vid riksmöten. Ett partisystem började växa fram först under 1700-talet. Två partier, hattar och mössor, dök upp på den politiska arenan.

År 1809 fick Sverige en ny grundlag som reglerade hur makten skulle delas mellan riksdagen och kungen. Under de kommande årtiondena gjordes viktiga förändringar i författningen för att säkerställa att framväxande nya samhällsklasser skulle bli representerade. Ståndsriksdagen avskaffades år 1865 och ersattes med ett tvåkammerssystem. Representanterna i den första kammaren valdes indirekt, genom landstingen och stadsfullmäktige. Representanterna i den andra kammaren valdes direkt av den röstberättigade befolkningen. Rösträtten var till en början begränsad till män med fast egendom eller som betalat skatt på en årlig beskattningsbar inkomst. Allmän rösträtt för män, utan fast egendom eller beskattningsbar inkomst, vid val till andra kammaren infördes först vid 1911 års val. År 1921 blev rösträtten allmän och lika för män och kvinnor. Även efter 1921, fram till 1989,

uteslöts vissa grupper från att få rösta. Tvåkamarsystemet övergavs år 1971 till förmån för ett system med en kammare bestående av 350 direktvalda ledamöter. Det visade sig dock att ett jämnt antal ledamöter inte var helt oproblematiskt. Från och med 1976 väljs därför 349 ledamöter till riksdagen. År 1974 fick Sverige en ny författning. I denna skrevs parlamentarismens principer in, det vill säga att regeringen är beroende av riksdagens stöd för att kunna styra landet (Sveriges riksdag).

I kommunerna var utvecklingen en annan. Där var det direktdemokrati, i form av folkstämor, som gällde i många kommuner långt in på 1900-talet. Instiftandet av kommunfullmäktige blev möjlig för alla kommuner i och med 1862 års kommunalförordning. Möjlig för alla kommuner, men tvingande enbart för ett mindre antal kommuner med fler än 3 000 invånare. Vid denna tid var Sverige indelat i många, men små, kommuner. I takt med befolkningsökningen blev det dock ett ökat antal kommuner med fler än 3 000 invånare. År 1919 hade 40 procent av landets kommuner infört ett fullmäktige, men det var bara 7 procent av kommunerna som frivilligt hade infört dem. Övriga hade varit tvingade på grund av den tvingande gränsen. År 1919 sänktes den tvingande gränsen till 1 500 och år 1938 sänktes gränsen ytterligare till 700 invånare. Peter Aronsson (1999) har uttryckt det på följande sätt.

Den representativa ordning som efter andra världskriget tagits för given, uppfattades för bara några generationer sedan som en form för delegation som borde användas så lite som möjligt. Helst tillsatte man förtroendemän med bara bestämda och verkställande funktioner, medan stämman behöll beslutanderätten.

Därefter kom kommunsammanslagningarna, som motiverades med att det behövdes större enheter för att effektivt ordna bland annat skolväsende och social omsorg samt lösa problemen med ojämnt fördelad skattekraft. Kommunsammanslagningarna genomfördes i etapper. Antalet kommuner, som i många hundra år legat på runt 2 500, minskade kraftigt i och med 1952 års storkommunreform, till drygt 1 000 stycken. Antalet fortsatte minska fram till år 1974 då det fanns 278 kommuner. Därefter har ett antal kommunindelningar ägt rum och år 2012 är kommunantalet 290.

Kommunsammanslagningarna ledde till att antalet förtroendevalda minskade från omkring 200 000 i början av 1950-talet till knappa 40 000 år 2011 (Gustavsson 1999; SCB 2012). Samtidigt nedmonterades de direktdemokratiska inslagen i den kommunala demokratin, vilket bidrog till att förstärka avståndet mellan aktiva och passiva medborgare (Aronsson 2001).

Definitioner

I denna rapport görs analyserna på ett antal grupper. Dessa är nominerade, folkvalda (valda), avhoppade samt förtroendevalda och de definieras nedan.

- Med **nominerade** avses personer som i val till riksdag, landstingsfullmäktige eller kommunfullmäktige blivit nominerade. Nomineringen kan göras innan valen. Den görs då skriftligen till Valmyndigheten av partierna, tillsammans med varje nominerad kandidats samtycke (Vallagen 1 kap 9§). I Sverige finns även en fri nomineringsrätt vilket innebär att

- väljare på en valsedel kan skriva till ett kandidatnamn och på så sätt personrösta på en person som inte partiet nominerat (Valmyndigheten).
- Med **folkvalda** avses personer som genom val blivit utsedda till ledamöter i riksdag, landstingsfullmäktige eller kommunfullmäktige.
 - Med **avhoppade** avses folkvalda personer som innan mandatperiodens slut lämnar sitt uppdrag som folkvald.
 - Med **förtroendevalda** avses ledamöter och ersättare i fullmäktige, nämnder och fullmäktigeberedningar samt revisorer (Kommunallagens 4 kap (SFS 1991:900)). De förtroendevalda är inte nödvändigtvis folkvalda eller nominerade i valen. Folkvalda räknas dock även till gruppen förtroendevalda. I undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting som genomfördes år 2011 framgick att av de 38 000 förtroendevalda i kommunerna var knappt 80 procent nominerade i kommunfullmäktigvalen 2010 (SCB 2012).

Hur ser villkoren ut?

Nästan alla förtroendevalda är så kallade fritidspolitiker, vilket innebär att det endast utgår ett litet arvode, eller inget arvode alls, för uppdraget. Antalet heltids- eller deltidsarvoderade uppgick 2011 till 1 180 personer, vilket motsvarar 3 procent av alla kommunpolitiker.¹ Motsvarande uppgifter för landstingen var 262 personer, eller 6 procent (SCB 2012).

De förtroendevalda som inte är anställda på heltid har däremot rätt till ...

... skälig ersättning för de arbetsinkomster och ekonomiska förmåner som de förlorar på grund av uppdraget.

... den ledighet från sina anställningar som behövs för att de ska kunna fullgöra sina uppdrag. Ledigheten ska omfatta tid för möten i kommunala organ, andra möten som är nödvändiga för uppdraget, resor till och från mötena och behövlig dygnsvila omedelbart före eller efter mötena.

Förtroendevalda med funktionsnedsättningar har även rätt till skälig ersättning för resekostnader förknippade med uppdraget och förtroendevalda med barn som har behov av tillsyn har rätt till skälig ersättning för kostnader för barntillsyn som uppkommer till följd av sina uppdrag (Lag 2002:249).

Avgränsningar

Vad gäller nominerade och valda finns ett stort och rikt material att gräva ur och därför har det varit nödvändigt att göra vissa begränsningar för såväl vilka analyser som ska göras, som vad som ska inkluderas i dessa analyser.

I denna rapport ligger fokus på kommunnivån. Valet av kommunnivån motiveras med att de allra flesta politikerna återfinns inom kommunpolitiken och så även de flesta avhoppet. Denna begränsning gör att rapporten

¹ Till fritidspolitiker räknas förtroendevalda som inte alls erhåller arvode eller som erhåller arvode för politiska uppdrag som motsvarar mindre än 40 procents tjänstgöring. Till heltid-arvoderade räknas sådana förtroendevalda som erhåller arvode för politiska uppdrag som anses utövas på heltid. Till deltid-arvoderade räknas förtroendevalda som erhåller arvode för politiska uppdrag som anses motsvara 40-99 procents tjänstgöring.

kan inkludera fler analyser än om alla nivåer hade behandlats. För den som är intresserad av uppgifter om valen till riksdag och landstingsfullmäktige finns ett stort antal uppgifter om röstberättigade, nominerade, valda och ej valda, avhopp och förtroendevalda publicerade på SCB:s webbplats.

SCB har genomfört en särskild enkätundersökning som en del av den här studien. Undersökningen inkluderar enbart dem som valdes in i kommunfullmäktige år 2010, men i den gruppen ingår både personer som sitter kvar i fullmäktige och personer som har hoppat av. Ersättare till folkvalda har med andra ord inte inkluderats.

Det finns en naturlig begränsning i de tidsperioder som kan beskrivas, som har att göra med hur länge SCB har samlat in olika uppgifter. Detta varierar från källa till källa. Mer detaljerad information om undersökningarna som den här rapporten baseras på ges i nästa kapitel.

Rapportens disposition

I nästa kapitel beskrivs de huvudsakliga datakällorna som använts i de analyser som presenteras i denna rapport. I kapitel 3 beskrivs de politiska representanterna utifrån hur väl deras socioekonomiska sammansättning speglar de röstberättigade. Detta kapitel inkluderar även analyser över vilka som befinner sig på valbar plats och valgrund (vald med personröster eller med jämförelsetal), omsättning bland politiker samt nyvalda politikers socioekonomiska egenskaper.

I kapitel 4 behandlas motiven som ligger bakom att personer väljer att engagera sig partipolitiskt och kandidera i val, samt hur man uppfattar sitt uppdrag. I det därpå följande kapitlet beskrivs karriärvägar inom politiken, vilka som rör sig mellan olika förtroendeuppdrag.

Därefter, i kapitel 6, beskrivs de som väljer att hoppa av sitt uppdrag i fullmäktige innan mandatperiodens slut. I kapitlet beskrivs dels gruppen utifrån socioekonomiska egenskaper, dels skälen för avhoppet. I detta kapitel undersöks om det finns några skillnader mellan dem som hoppat av och dem som har kvar sina uppdrag, avseende motiv för partipolitiskt engagemang.

I kapitel 7 redovisas hur de förtroendevalda uppfattar sin tid i kommunfullmäktige. I kapitlet beskrivs de folkvaldas förväntningar då de åtog sig uppdraget i fullmäktige, synen på den egna möjligheten att påverka, bemötandet från andra samt hur väl det går att kombinera politiken och privatlivet. Kapitlet innehåller jämförelser mellan gruppen som hoppat av sitt uppdrag och gruppen som sitter kvar i fullmäktige. På så vis kan man se om grupperna skiljer sig åt i olika avseenden.

Avslutningsvis summeras resultaten med slutsatser i kapitel 8.

2. Datamaterial

I denna rapport används resultat från i huvudsak tre olika källor. Dessa är:

- (i) undersökningar av nominerade och valda kandidater
- (ii) undersökningar av förtroendevalda i kommuner och landsting
- (iii) en för detta uppdrag speciellt genomförd enkätstudie, riktad till samtliga som hoppat av sitt uppdrag sedan valen 2010, samt till ett urval av dem som fortfarande sitter kvar

De tre datakällorna beskrivs kortfattat i detta kapitel. Den läsare som inte är intresserad av dessa insamlingstekniska detaljer kan hoppa vidare till nästa kapitel, i vilket representanternas sociala representation beskrivs. Mer detaljerad information om datakällorna återfinns i slutet av rapporten i kapitlet *Fakta om statistiken*.

Undersökningen av nominerade och valda kandidater

I samband med val till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige framställer SCB sedan år 1982 statistik över nominerade, valda och ej valda kandidater. Statistiken är en betydelsefull källa vid studier av de folkvaldas sociala representativitet. Statistiken omfattar redovisningar av kandidaterna efter bakgrundsvariabler, som exempelvis parti, kön, ålder, inkomst, utbildningsnivå, födelseland och medborgarskapsland. Dessutom redovisas statistik över avhopp bland valda kandidater efter olika bakgrundsvariabler från och med mandatperioden 2002–2006. De redovisade uppgifterna bygger på totalräkningar.

Publicering av statistiken sker dels i form av färdiga tabeller på SCB:s webbplats, dels i form av statistik över nominerade, valda och ej valda kandidater i SCB:s Statistikdatabas.

Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting

SCB genomför sedan de allmänna valen år 2002 en undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting året efter valår. Syftet med undersökningen är att ge en beskrivning av de förtroendevalda efter ett antal bakgrundsvariabler, vilket bland annat kan tjäna som underlag för att bedöma de förtroendevaldas sociala representativitet.

Till skillnad från statistiken över de nominerade och valda inkluderar denna undersökning samtliga förtroendevalda som sitter i fullmäktige, styrelsen, kommunala nämnder eller fullmäktigeberedningar antingen som ledamot eller ersättare. Gruppen utgörs sålunda även av personer som inte nödvändigtvis varit nominerade i valen.

Statistiken omfattar såväl de förtroendevaldas som förtroendeuppdragens fördelning efter en rad olika bakgrundsvariabler. Undersökningen möjliggör även analyser av hur uppdragen, avseende position och typ av uppdrag, fördelas mellan olika befolkningsgrupper. Utöver detta omfattar statistiken arvoderingar för gruppen som är hel- eller deltidsarvoderade.

Undersökningen är en totalundersökning, vilket innebär att uppgifter om förtroendevalda samt hel- eller deltidsarvoderade har samlats in från samtliga kommuner och landsting. För de förtroendevalda har uppgifter om namn, personnummer, partitillhörighet, nämndtillhörighet och position i nämnd samlats in, samt för hel- eller deltidsarvoderade även arvoden. I samtliga tre undersökningar (år 2003, år 2007 och år 2011) har samtliga kommuner och landsting skickat in efterfrågade uppgifter. Undersökningarna har därmed inte något bortfall i form av kommuner eller landsting. Genom att utnyttja information från register vid SCB har olika bakgrundsvariabler avseende de förtroendevalda kunnat tas fram.

Undersökning om folkvaldas villkor

Som en del av uppdraget, som ligget till grund för den här rapporten, ingick att genomföra en studie av dem som valt att lämna sitt uppdrag i kommunfullmäktige.

Enkätstudien inkluderade

- Samtliga 1 336 personer som valdes in vid kommunfullmäktigvalen 2010 och som hoppat av sitt uppdrag fram till augusti 2012.
- Ett urval om 1 845 personer som valdes in i kommunfullmäktige 2010 och som satt kvar i augusti 2012. Urvalet har stratifierats efter kön, ålder och parti.

Enkätfrågorna rör olika aspekter relaterade till det politiska uppdraget och liknar till stor del de frågor som ställdes i en liknande undersökning som genomfördes bland politiker i Östergötlands län år 2009 av Gissur Erlingsson och Richard Öhrvall (2010) samt en studie som gjordes av Peder Nielsen inom ramen för Demokratiutredningen (2001). Synpunkter på enkäten har inhämtats från Sveriges Kommuner och Landsting. Enkäten genomgick en mätteknisk granskning av SCB: s experter på frågekonstruktion.

Datainsamlingen har genomförts under september och oktober år 2012. De tillfrågade personerna fick själva välja mellan att besvara frågorna på webben eller på papper. Undersökningen inkluderade, utöver utskick av en första enkät, tre enkätpåminnelser.

Tabell 2.1

Undersökningen om din tid i fullmäktige år 2012. Svarsandelar efter grupp. Antal och procent

	Kvar i fullmäktige		Avhoppade	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Bortfall	579	31,4	586	43,9
Svarande	1 266	68,6	750	56,1
Totalt antal i undersökningen	1 845	100	1 336	100

Svarsfrekvensen skiljer sig åt mellan de två grupperna. Bland dem som sitter kvar i fullmäktige har 69 procent valt att svara på enkäten, medan motsvarande andel bland dem som hoppat av sitt uppdrag är 56 procent.

Svarsandelarna liknar de som erhöles i den enkätstudie som genomfördes i Östergötlands läns kommuner. Där uppgick svarsandelarna till 76 procent bland dem som var kvar i fullmäktige och 52 procent bland dem som hoppat

av sitt uppdrag under mandatperioden 2006–2010 (Erlingsson & Öhrvall 2010).

Både bland dem som är kvar i fullmäktige och dem som hoppat av sitt uppdrag är svarsfrekvensen högre bland kvinnor jämfört med män. I båda grupperna är svarsfrekvensen även högre bland dem som är 65 år eller äldre jämfört med dem i åldersgruppen 18–29 år. I tabellen nedan redovisas bortfallets fördelning i de två olika grupperna efter kön och ålder.

Tabell 2.2
Undersökningen om din tid i fullmäktige 2012. Svarsandelar efter grupp, kön och ålder. Antal och procent

	Kvar i fullmäktige		Avhoppade	
	Urval	Svarande	Population	Svarande
Kön				
Man	55,4 (1 023)	54,3 (688)	52,2 (698)	49,6 (372)
Kvinna	44,6 (822)	45,7 (578)	47,8 (638)	50,4 (378)
Ålder				
18–29 år	25,4 (469)	18,3 (232)	17,8 (238)	13,5 (101)
30–64 år	40,8 (752)	39,7 (503)	69,6 (930)	71,7 (538)
65– år	33,8 (624)	42,0 (531)	12,6 (168)	14,8 (111)
Samtliga	100	100	100	100
Antal	1 845	1 266	1 336	750

I syfte att kompensera för bortfallet har svaren viktats upp i enlighet med den stratifiering som gjordes på förhand. Det vill säga de svarande bland dem som är kvar i fullmäktige har viktats upp efter kön, ålder och parti-block. De som har hoppat av, som totalundersöktes, har viktats upp efter kön.

I undersökningen har det förekommit en del partiella bortfall som har att göra med att personer valt att inte besvara vissa frågor. Eftersom partiella bortfallet skiljer sig åt mellan gruppen som sitter kvar och dem som har hoppat av sitt uppdrag ingår de partiella bortfallet i procentfördelningarna.

3. Representanterna

Den svenska demokratin är en representativ demokrati. Det demokrati-ideal som den baseras på brukar ibland benämnas valdemokrat (Bäck & Gilljam 2006). Som framgår av namnet är valen centrala i en valdemokrati som den svenska. Den röstberättigade befolkningen väljer sina representanter genom allmänna val, vilka inträffar med regelbundna mellanrum. De valda representanterna har därefter mandat att fatta kollektiva politiska beslut till nästa valtillfälle, då medborgarna ånyo får uttrycka sin politiska vilja. I den svenska demokratin är visserligen partierna centrala aktörer, men även de politiska företrädarnas egenskaper är av intresse. Det finns ideal som betonar den sociala representationen, bland annat utifrån vad som kan benämnas "närvarons politik" och som betonar att olika gruppers intressen bäst tillvaratas genom att de finns representerade (Phillips 1995).

I det här kapitlet studeras den sociala representativiteten bland de förtroendevalda i kommunerna. Vilka är då argumenten för att social representativitet är av intresse? Ett flertal skilda argument har förts fram som skäl till varför det är viktigt att olika sociala grupper är väl representerade. En utgångspunkt är Helga Hernes (1987) tre argument för kvinnorepresentation:

- 1) Kvinnor bör vara representerade eftersom de är en resurs för beslutsfattandet då kvinnor har andra erfarenheter och egenskaper än män. Enligt detta argument bör kvinnor delta eftersom det kan förbättra beslutsfattandet.
- 2) Kvinnor bör vara representerade eftersom kvinnor har andra intressen än män, och dessa intressen blir inte tillgodosedda om de själva inte har möjlighet att delta.
- 3) Det är orättvist om kvinnor inte representeras bland de folkvalda (se även Phillips 1995).

Hernes argumenterar alltså för vikten av social representativitet genom resursargument, intresseargument och rättviseargument. Dessa tre argument kan även tillämpas på andra grupper än kvinnor. Man kan till exempel argumentera för att invandrade personer bör vara representerade för att de har värdefulla erfarenheter som kan bidra till att bättre beslut fattas, för att de har andra intressen eller för att de bör vara representerade på grund av rättviseskäl. Olika personer kan naturligtvis fästa olika vikt vid dessa argument. Det finns även forskare anser att social representativitet inte är av betydelse, utan betonar enbart andra aspekter, såsom ansvarskrävande eller åsiktsrepresentativitet (se t.ex. Schumpeters 1942).

Samtidigt har vissa forskare funnit stöd för att den sociala representativiteten har betydelse för den politik som förs, bland annat har man funnit att kvinnor gör andra politiska prioriteringar än män och att den könsmissiga representationen därmed har betydelse (se exempelvis Besley & Case 2002). Helena Svaleryd (2007) har funnit liknande resultat när hon har studerat svenska kommuner. Hon finner att män och kvinnor prioriterar olika områden och att den sociala representativiteten därmed har en effekt på politiska beslut över hur resurserna fördelas. Lena Wängnerud och Anders Sundell

(2012) har funnit stöd för att kvinnors representation i den lokala politiken har betydelse för kvinnors villkor.

Även andra argument för social representativitet har förts fram i debatten. Audun Offerdal (2003) argumenterar att det i en representativ demokrati är viktigt att alla väljare har effektiva och lika möjligheter att påverka sina representanter. Offerdal menar att möjligheten att påverka representanternas beslut beror på om väljarna är representerade av personer med samma bakgrund som de själva. Tanken är att det är lättare att framföra sina synpunkter och påverka de politiska besluten om representanterna har samma erfarenheter som väljaren själv. Man kan också argumentera för att social representativitet är värdefullt även om de valda har samma åsikter som väljarna, eftersom det skänker legitimitet åt systemet. Legitimitet kan ses som ett yttersta värde som demokratiska system bör generera (Gilljam & Hermansson 2003).

Det finns även mer krassa skäl att studera den sociala representativiteten. Partierna har på vissa håll svårt att hitta lämpliga kandidater (Gidlund & Möller 1999). Det är därför av intresse att se vilka grupper som man inte lyckats attrahera till politiken. Av liknande skäl är den åldersmässiga sammansättningen av intresse, då statistiken visar politikerkåren på lokal nivå blir allt äldre (SCB 2012).

Sammansättning och representativitet

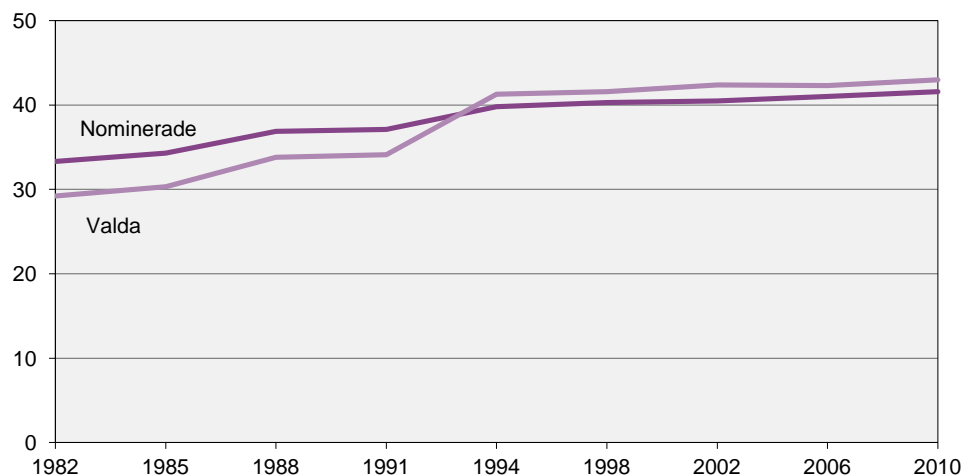
I detta avsnitt redovisas den sociala sammansättningen och den sociala representativiteten hos de nominerade och valda efter kön, ålder, födelse-land och utbildning. SCB:s undersökningar över de nominerade och valda, som sträcker sig tillbaka till 1982, möjliggör en hel del analyser inom detta område.

Kön

Om man studerar den könsmässiga fördelningen bland de kommunalt nominerade och valda över tid kan man konstatera att andelen kvinnor har ökat under tidsperioden. I diagram 3.1 nedan åskådliggörs andelen kvinnor bland dem som nominerades respektive bland dem som valdes in i kommunfullmäktige vid valen 1982–2010.² Andelen kvinnor bland de valda har ökat med 14 procentenheter från 29 procent 1982 till 43 procent 2010. Andelen kvinnor bland de nominerade har ökat från 33 procent 1982 till 42 procent 2010.

² Om man ser till hela gruppen kommunalt förtroendevalda var andelen kvinnor med kommunala förtroendeuppdrag endast 17 procent år 1974. Fram till mitten av 1990-talet ökade kvinnornas representation kontinuerligt för varje mandatperiod. År 1995 var motsvarande andel 40 procent. Därefter avtog den stigande trenden under ett antal år för att åter öka efter 2006 och 2010 års val (Hagevi 2000; SCB 2012). 2011 är andelen kvinnor bland dem med förtroendeuppdrag 43 procent.

Diagram 3.1
Andelen kvinnor bland nominerade och valda i kommunfullmäktigval 1982–2010. Andel i procent

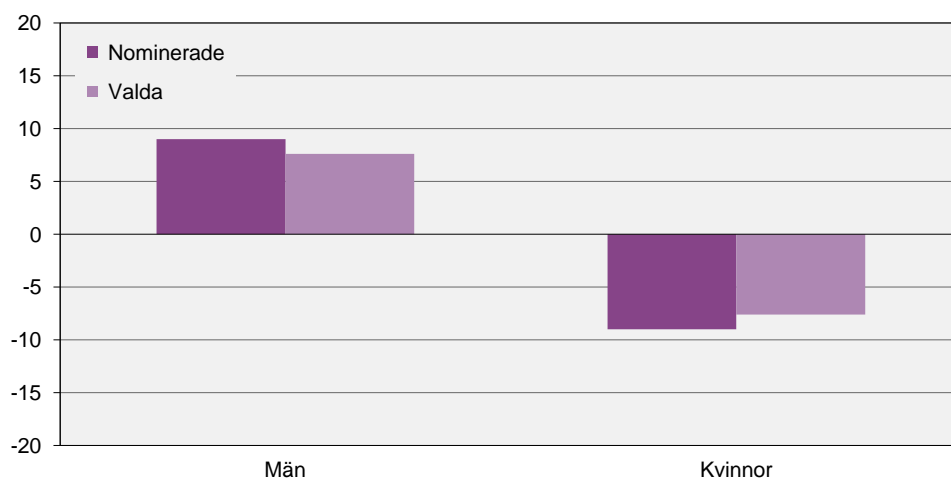

Av diagrammet kan man även utläsa att alltsedan valen år 1994 har kvinnor varit bättre representerade bland valda jämfört med bland nominerade. Innan dess var könsfördelningen sämre bland de valda än de nominerade. Det innebär att nominerade kvinnor har haft större sannolikhet att bli invalda än nominerade män sedan år 1994.

Man kan alltså konstatera att både andelen nominerade respektive valda kvinnor har ökat under tidsperioden 1982–2010. Även sannolikheten bland nominerade kvinnor att bli valda har ökat över tid.

Hur ser det ut om man jämför andelen kvinnor bland de nominerade och valda mot andelen kvinnor i den röstberättigade befolkningen? Ett sätt att göra en sådan jämförelse är att studera skillnaden i procentenheter mellan gruppens andel bland politikerna och samma gruppens andel i befolkningen. Diagrammet nedan är utformat på ett sådant sätt att de nominerade och valda har satts i relation till den röstberättigade befolkningen. Exempelvis är andelen kvinnor bland de nominerade 41,6 procent och motsvarande andel bland de röstberättigade är 50,6 procent. I diagrammet redovisas skillnaden i procentenheter ($41,6 - 50,6 = -9$). Ett värde på noll procentenheter innebär total överensstämmelse med motsvarande grupp bland de röstberättigade. Ett positivt värde (över 0) innebär att gruppen är överrepresenterad bland de nominerade/valda medan ett negativt värde (under 0) innebär att gruppen är underrepresenterad bland de nominerade/valda.

Diagram 3.2
Nominerade och valda i kommunfullmäktigvalen 2010 i relation till den röstberättigade befolkningen efter kön. Skillnad i procentenheter

Av diagrammet framgår tydligt att män är överrepresenterade bland såväl nominerade som valda. Det innebär ett motsatt förhållande bland kvinnorna. Däremot kan man se att kvinnorna är bättre representerade bland de valda jämfört med de nominerade. Sedan 2002 har representativiteten för kvinnor bland de nominerade förbättrats med 2 procentenheter och bland de valda med 1 procentenhet.

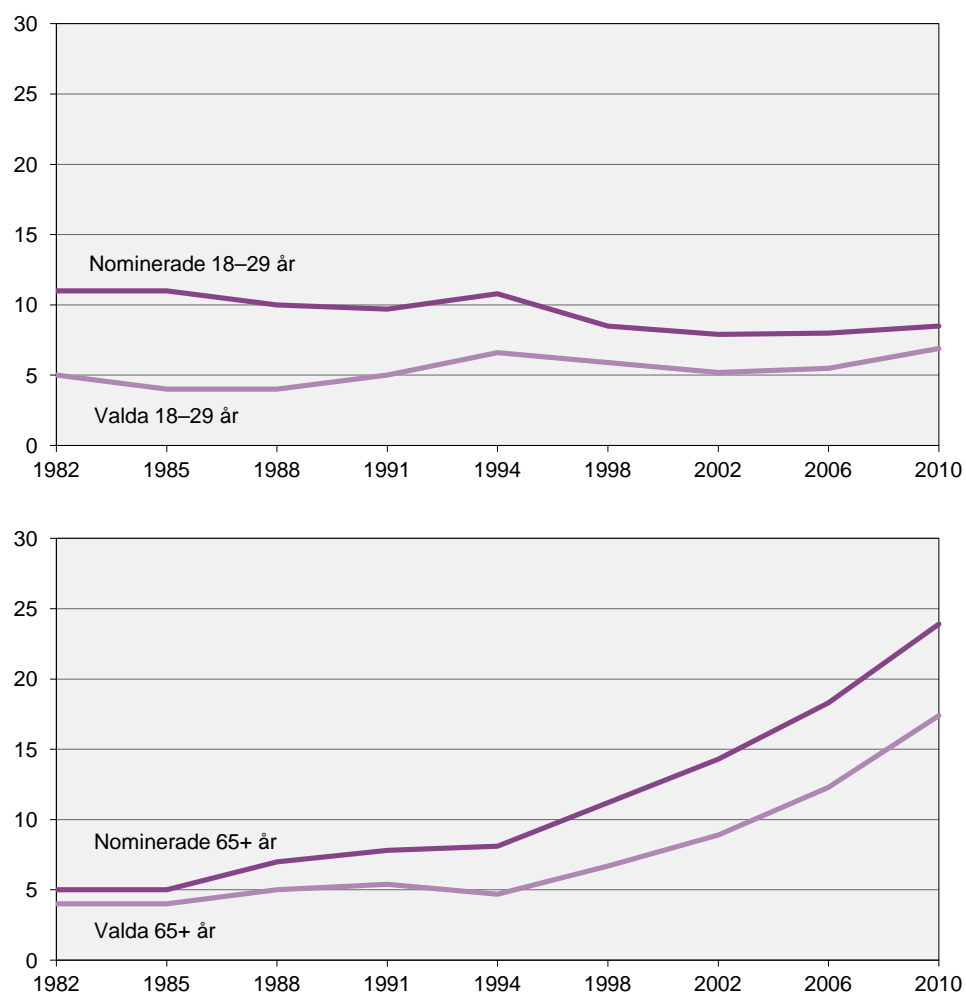
Ålder

På motsvarande sätt som i föregående avsnitt kan man studera åldersfördelningen bland de nominerade och valda. I diagram 3.3 redovisas andelen nominerade och valda i kommunfullmäktigvalen 1982–2010 i åldersgrupperna 18–29 år respektive 65 år eller äldre. Vi tittar alltså på hur representativiteten ser ut bland de yngsta respektive äldsta personerna.

Av diagrammet framgår att andelen nominerade i åldern 18–29 år har minskat under tidsperioden, medan deras andel bland de valda har ökat något under samma tidsperiod. Detta innebär att alltmedan det är färre unga, 18–29 år, som kandiderar har deras sannolikhet att bli invalda ökat under tidsperioden. Skillnaden mellan gruppens andel av nominerade och andel av valda har minskat från valen år 1982 fram till valen år 2010. Som mest var skillnaden sju procentenheter vid valen 1985. Därefter har den successivt minskat och vid valen 2010 var skillnaden knappt två procentenheter. Det bör dock framhållas att andelen unga, 18–29 år, fortfarande är mindre bland de invalda än bland de nominerade.

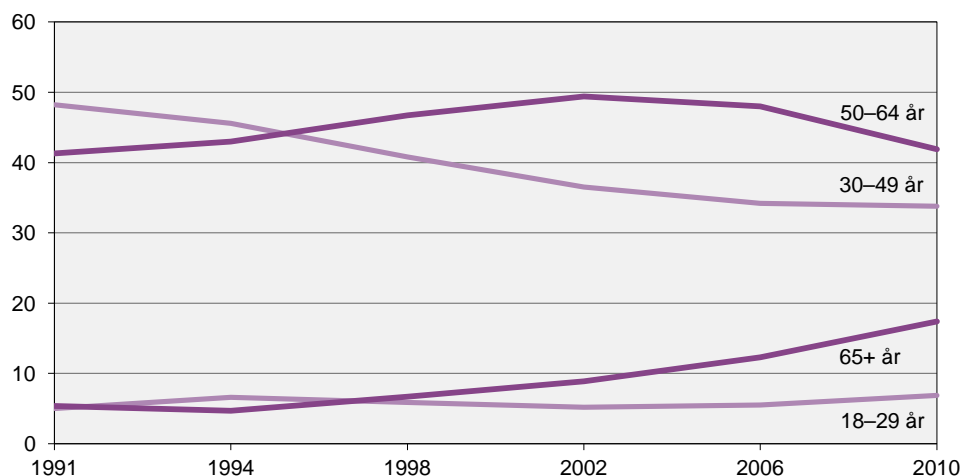
Andelen 65 år eller äldre har däremot ökat markant bland såväl nominerade som valda under perioden 1982–2010. Efter valen 2010 var gruppen nära fem gånger så stor som i valen 1982 bland de nominerade. Gruppen 65 år eller äldre bland de valda var efter 2010 års val drygt tre gånger så stor som efter valen 1982. Ovan noterades en successiv ökning av unga nominerades sannolikhet att bli invalda. Det motsatta gäller för äldre. Sannolikheten för nominerade 65 år eller äldre att bli invalda har successivt minskat över tid. Skillnaden mellan gruppens andel bland nominerade och bland valda var som minst omkring en procentenhet vid valen 1982 och 1985 och som mest omkring sju procentenheter vid senaste valen 2010.

Diagram 3.3
Andel 18–29 år och 65+ år bland nominerade och valda i kommunfullmäktigval 1982–2010. Andel i procent

I diagram 3.4 presenteras andelen valda i fyra olika åldersgrupper. Gruppen 18–29 års andel bland de valda har varit tämligen stabil medan gruppen 30–49 år har minskat på bekostnad av åldersgrupperna 50–64 år och 65 och äldre.

Diagram 3.4
Andel valda i kommunfullmäktigval 1991–2010 efter ålder. Andel i procent

Sedan valen 2002 har gruppen 50–64 år minskat med nära 8 procentenheter och gruppen 65 år eller äldre har ökat i liknande omfattning. Ett annat sätt att studera åldersfördelningen är att göra det utan att gruppera åldern. Det har gjorts för kommunfullmäktigvalen 1991–2010 för grupperna nominerade och valda och presenteras i diagram 3.5 och 3.6.

Diagram 3.5
Nominerade efter ålder 1991–2010. Procent

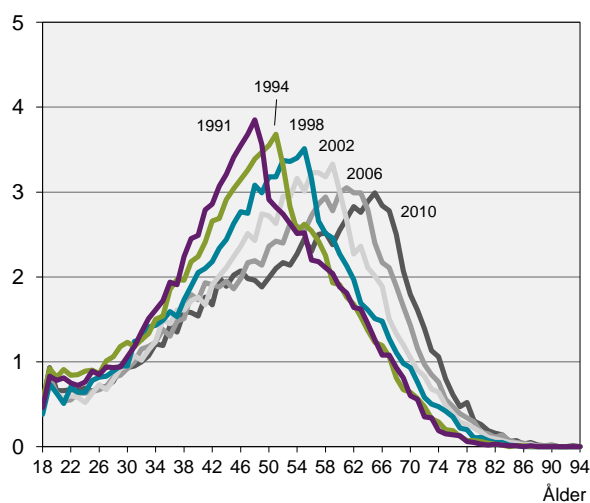
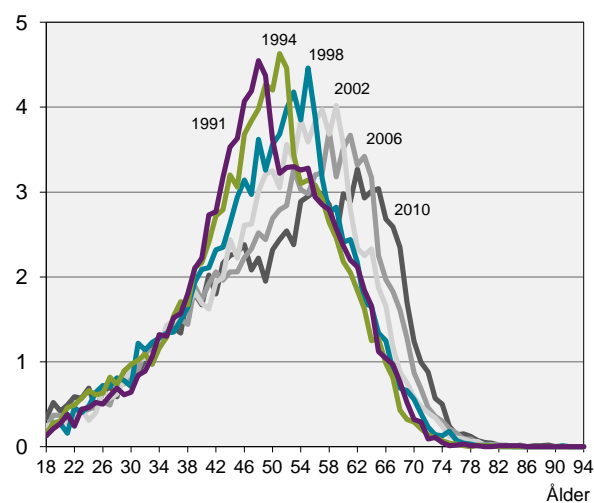

Diagram 3.6
Valda efter ålder 1991–2010. Procent

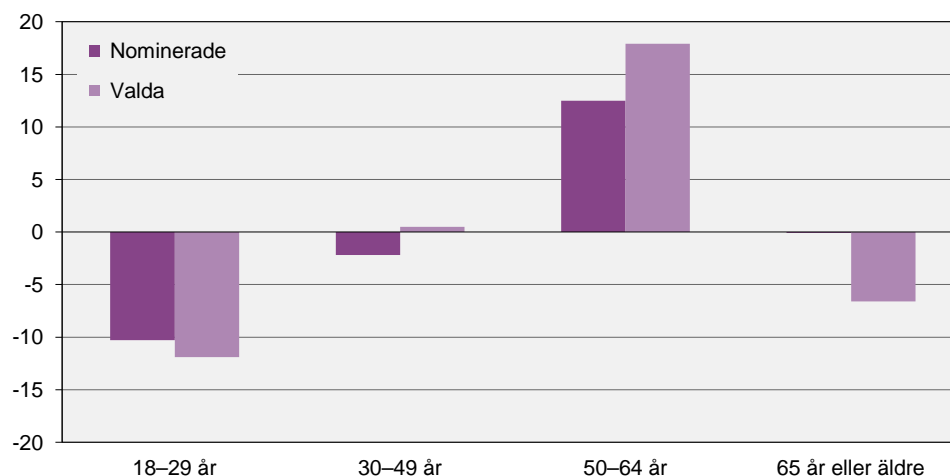
Av diagrammen kan man utläsa ett par saker. För det första framgår det tydligt att politikerkåren är åldrande. Av kurvorna att döma har politikererna under de senaste tre decennierna till stor del utgjorts av fyrtioåringar, men deras andel verkar dock vara avtagande och är minst markant vid valen 2010.³ Även om gruppen är framträdande vid varje valtillfälle har dess andel bland såväl nominerade som valda blivit allt mindre.

³ Andelen 40-talister bland de nominerade och valda varierar stort mellan kommuner. Efter kommunfullmäktigvalen 2010 var andelen 40-talister i landets kommunfullmäktigeforsamlingar som högst 54 procent och som lägst 7 procent.

För det andra syns det tydligt att åldersfördelningen är mer centrerad för valda jämfört med nominerade. Det vill säga unga och äldre är sämre representerade bland de valda samtidigt som övriga åldersgrupper är bättre representerade. För att få en uppfattning om i vilken utsträckning det är samma personer man ser i kurvorna ovan måste individerna följas över tid. Det görs senare i detta kapitel under avsnittet *Omsättning*.

När man studerar den sociala representativiteten för olika åldersgrupper bland nominerade och valda jämfört med den röstberättigade befolkningen vid kommunfullmäktigvalen 2010 visar det sig att gruppen 50–64 år är överrepresenterad bland nominerade och än mer bland de valda. Bland övriga åldersgrupper är det framförallt de unga 18–29 år som är underrepresenterade. Detta gäller bland de nominerade och i än större utsträckning bland de valda. Åldersgruppen 30–49 år är något underrepresenterad bland de nominerade, men bland de valda är de praktiskt taget perfekt representerade. Motsatt förhållande gäller för de äldsta där representativiteten är sämre bland de valda jämfört med bland de nominerade.

Diagram 3.7
Nominerade och valda i kommunfullmäktigvalen 2010 i relation till den röstberättigade befolkningen efter ålder. Skillnad i procentenheter

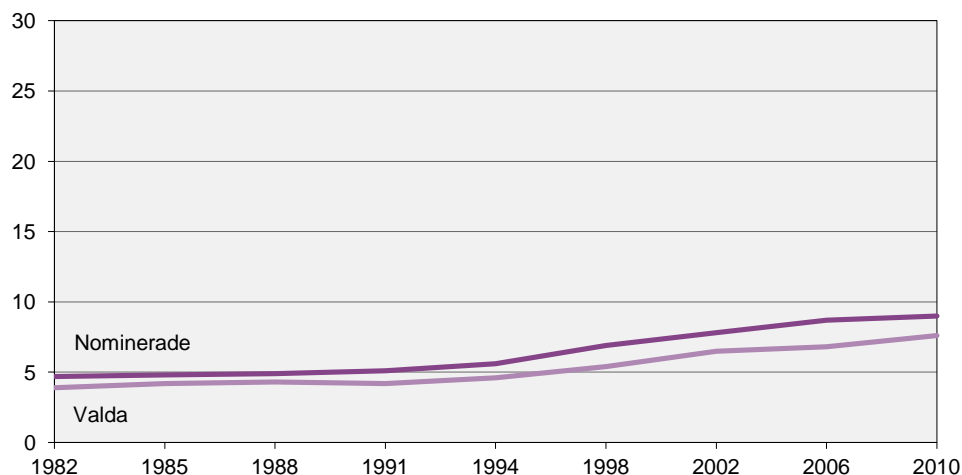

Totalt sett har den sociala åldersrepresentativiteten ökat år 2002–2010, dock främst till följd av att äldre, 65 år och äldre, inte längre är underrepresenterade i samma utsträckning som de varit tidigare. Yngre har varit underrepresenterade i stort sett i samma utsträckning åren 2002–2010.

Födelseland

Andelen bland de nominerade och valda som har ett annat födelseland än Sverige har ökat under perioden 1982–2010. Bland nominerade har andelen utrikes födda ökat från 5 till 9 procent och bland valda har andelen ökat från 4 till 8 procent.

Diagram 3.8
Andel utrikes födda bland nominerade och valda i kommunfullmäktigval 1982–2010. Andel i procent

Under samma tidsperiod har andelen utrikes födda ökat även i befolkningen. I diagram 3.9 redovisas den sociala representationen efter födelseland. Som man kan se är inrikes födda överrepresenterade och utrikes födda underrepresenterade bland nominerade, och detta förhållande förstärks om man ser till de som sedan väljs in. Vid kommunfullmäktigvalen 2010 var andelen utrikes födda i den röstberättigade befolkningen 15 procent, att jämföra med 9 procent bland de nominerade och 8 procent bland de valda.

Sett över tid kan det konstateras att förhållandena har varit desamma sedan mätningarnas början 1982, det vill säga att inrikes födda har varit överrepresenterade medan utrikes födda har varit underrepresenterade. Under perioden 2002–2010 har utrikes födda varit underrepresenterade i ungefär lika stor utsträckning. Någon förbättring har inte skett.

Diagram 3.9
Nominerade och valda i kommunfullmäktigvalen 2010 i relation till den röstberättigade befolkningen efter födelseland. Skillnad i procentenheter

Det är framför allt personer födda i ett annat nordiskt eller annat europeiskt land som finns representerade bland de nominerade och valda.

När den sociala representativiteten studeras efter ländergrupper framgår det att det framför allt är personer från länder i Europa utanför Norden samt Asien som är underrepresenterade, och det gäller i högre grad bland de valda än bland de nominerade.

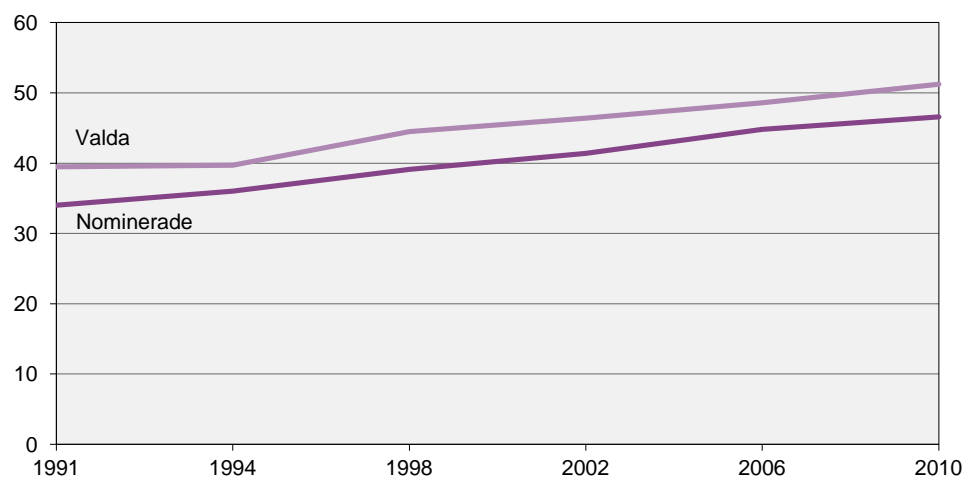
Sammanfattningsvis kan det konstateras att gruppen utrikes födda är underrepresenterade bland de nominerade och valda gentemot den röstberättigade befolkningen, samt att nominerade utrikes födda har en lägre sannolikhet att bli invald i fullmäktige jämfört med inrikes födda.

Utbildning och inkomst

Andelen med eftergymnasial utbildning bland dem som nominerats och valts in vid kommunfullmäktigval har ökat under åren 1991–2010.

Diagram 3.10

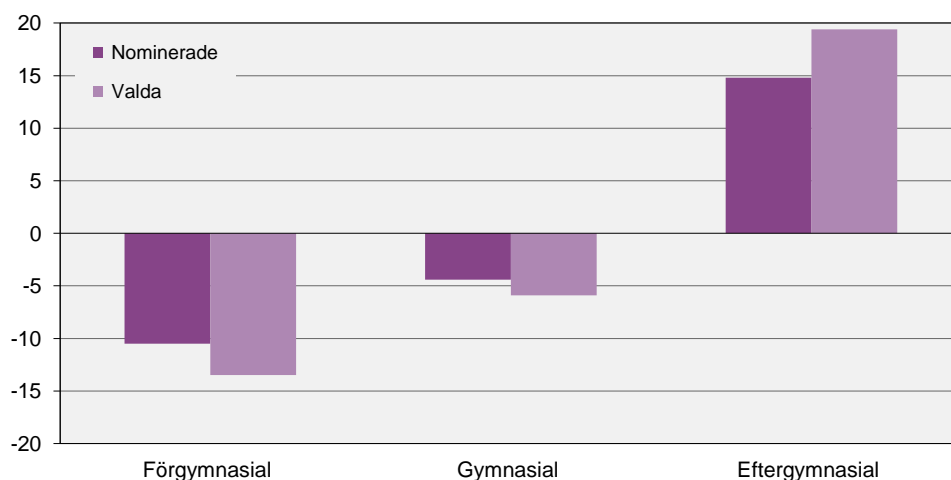
Andel med eftergymnasial utbildning bland nominerade och valda i kommunfullmäktigval 1991–2010. Andel i procent

Det är tämligen stora skillnader mellan nominerades, valdas och den röstberättigade befolkningens utbildningsnivå. Lågutbildade är underrepresenterade bland nominerade medan högutbildade är överrepresenterade. På samma sätt som har kunnat konstateras för ålder och födelseland förstärks skillnaderna ytterligare om man ser till de valda. Sett över tid har högutbildade varit överrepresenterade och lågutbildade varit underrepresenterade år 2002–2010. Den sociala representativiteten för gruppen med förgymnasial utbildning har dock förbättrats något under denna tidsperiod.

Diagram 3.11

Nominerade och valda i kommunfullmäktigvalen 2010 i relation till den röstberättigade befolkningen efter utbildning. Skillnad i procentenheter

Det finns ett samband mellan utbildning och inkomst. Ser man till inkomst syns samma mönster vad gäller den sociala representativiteten. De med höga inkomster är överrepresenterade bland nominerade och den överrepresentationen är än större bland de valda.

Det framgår tydligt att det finns en skevhet i nominerade och valdas representativitet avseende kön, ålder, födelse- och utbildningsnivå. Män, äldre, inrikes födda, välutbildade och höginkomsttagare finns representerade i högre utsträckning än kvinnor, yngre, utrikes födda, lågutbildade och låginkomsttagare bland representanterna. För samtliga grupper, förutom män och kvinnor, gäller att underrepresenterade grupper bland nominerade sedermera är än mer underrepresenterade bland de valda. Det handlar om en selektion i två steg. Det första steget är själva nomineringen, att stå med på en partilista inför valet. Det andra steget har att göra med sannolikheten att bli invald. I kommande avsnitt studeras vilka kandidater som står på valbar plats och vilken effekt personröster har på vilka kandidater som i slutändan tar plats i fullmäktige.

Kandidaternas listplacering

Vid senaste valet år 2010 var antalet nominerade kandidater drygt 52 000. Av dessa var det knappt 13 000 som tog plats i fullmäktige (SCB 2011). Ett stort antal kandidater finns således listade på valsedlarna, men vilka namn står högt upp på valsedlarna? Hur rangordnas kandidaterna av partierna? Två typer av analyser har gjorts för att försöka besvara dessa frågor. Den ena analysen utgår från antalet mandat för respektive parti vid föregående val. Gruppen som här benämns "på valbar plats" utgörs av dem med en placering på valsedeln som motsvarar antalet mandat som partiet fick vid föregående val⁴. Till den valbara gruppen räknas följaktligen de som skulle bli invalda om partiet fick lika många mandat som i förra valet och ingen

⁴ För de partier som har haft fler än en lista i en och samma kommun har den lista med flest röster används. För de kommuner som har haft olika listor i olika valkretsar blir resultaten därför inte helt rättvisande. Utesluts några av de större kommunerna ur analysen ändras dock inga slutsatser. Resultaten skiljer endast med några tiondelar av en procentenhet.

kryssades förbi på listan.⁵ I den andra analysen bildas en grupp i vilken enbart första namnen ingår, det vill säga partiernas toppkandidater.⁶

Valbar plats

Av resultaten av kan man utläsa att kvinnor var bättre representerade bland dem på valbar plats än bland nominerade totalt både vid kommunfullmäktigvalen år 2006 och år 2010. Det gäller såväl totalt som för nära samtliga partier, vilket tyder på att partierna arbetar med att förbättra könsfördelningen bland sina folkvalda genom att ta hänsyn till kandidaternas kön när kandidaterna rangordnas på valseklarna.

Tabell 3.1

Andel på valbar plats efter föregående vals mandatfördelning samt andel nominerade totalt efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst. Andel i procent

	Valbar plats efter förra valets mandatfördelning		Nominerade	
	2006	2010	2006	2010
Kvinnor	44	44	41	42
Män	56	56	59	58
18–29 år	5	6	8	9
30–49 år	34	33	33	31
50–64 år	48	42	41	37
65+ år	12	18	18	24
Utrikes född	7	8	9	9
Inrikes född	93	92	91	91
Förgymnasial/gymnasial	51	49	55	53
Eftergymnasial	49	51	45	47
Låg inkomst	7	7	11	11
Medelinkomst	45	45	55	56
Hög inkomst	48	48	34	33

Ser man till övriga grupper som tidigare i detta kapitel konstaterats vara underrepresenterade, det vill säga unga och äldre, utrikes födda, lågutbildade och låginkomsttagare är mönstret det motsatta, det vill säga dessa grupper är sämre representerade bland dem på valbar plats jämfört med gruppen nominerade totalt. Man kan dock se att andelen på valbar plats bland dem i åldrarna 50–64 minskar, medan motsvarande andel ökar bland dem 65 år eller äldre. Återigen kan man ana att det handlar om en generationsfråga (se resonemanget i avsnittet *Ålder* som är relevant även här).

Uppgifterna tyder på att förklaringen till att vissa grupper ökar och andra minskar i andel, från gruppen nominerade till gruppen valda, ligger i partiernas listplacering av kandidaterna på valseklarna. På detta sätt styr således också partierna olika grupper sannolikhet att bli invalda.

⁵ Av dem som enligt analysen var på valbar plats vid 2010 års val valdes 85 procent in vid valet. Motsvarande andel för 2006 års val var 83 procent.

⁶ I denna analys har de listor som upprättats efter valet exkluderats.

För att en grupp ska räknas som jämställd brukar man säga att det under-representerade könets andel ska uppgå till minst 40 procent av den totala. Man kan konstatera att nästan alla partier har en jämställd fördelning bland såväl sina nominerade som dem på valbar plats.

Tabell 3.2

Andel kvinnor på valbar plats efter föregående vals mandatfördelning samt andel nominerade efter parti. Andel i procent

	Valbar plats efter förra valets mandatfördelning		Nominerade	
	2006	2010	2006	2010
C	41	44	39	40
FP	43	44	41	41
M	37	39	33	37
KD	41	44	43	42
S	48	49	45	46
V	49	48	47	47
MP	48	50	49	49
SD	...	18	22	20

Första namnet

Analys av *första namnet på valsedel* ger en lite annan bild än de resultat som redovisats ovan kring gruppen på valbar plats. Andelen kvinnor bland kandidaterna som listats som första namn var vid 2010 års val 32 procent totalt sett, vilket är 10 procentenheter lägre än andelen kvinnor bland de nominerade totalt sett. Personerna som listas överst på valsedeln är partiernas toppnamn, dem som man lyfter fram främst. Man skulle kunna betrakta dem som partiernas främsta kandidat till de högsta posterna. Den högsta posten som finns inom kommunerna är kommunstyrelseordföranden. År 2011 var andelen kvinnor på denna post 29 procent, vilket var en ökning med två procentenheter sedan år 2007 (SCB 2012). Andelen kvinnor är således mindre såväl bland toppnamnen som på de högsta posterna.

Det är inga större skillnader i åldersfördelningarna mellan dem på valbar plats och första namnen. Nominerade i åldrarna 50–64 år är i högre grad representerade bland toppnamnen än andra åldersgrupper. Denna grupp är än mer framträdande bland toppnamnen än bland dem på valbar plats.

Man kan även konstatera att utrikes födda är sämre representerade bland första namnen jämfört med såväl de nominerade som dem på valbar plats.

Tabell 3.3
Andel som första namn på listan samt andel nominerade efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst. Andel i procent

	Första namnet på valsekeln		Nominerade	
	2006	2010	2006	2010
Kvinnor	31	32	41	42
Män	69	68	59	58
18–29 år	4	5	8	9
30–49 år	33	34	33	31
50–64 år	49	45	41	37
65+ år	14	16	18	24
Utrikes född	6	7	9	9
Inrikes född	94	93	91	91
Förgymnasial/gymnasial	45	44	55	53
Eftergymnasial	55	56	45	47
Låg inkomst	7	8	11	11
Medelinkomst	38	39	55	56
Hög inkomst	55	53	34	33

Tabell 3.4
Andel kvinnor som första namn på listan samt andel nominerade efter parti. Andel i procent

	Första namnet på valsekeln		Nominerade	
	2006	2010	2006	2010
C	30	35	39	40
FP	31	31	41	41
M	26	28	33	37
KD	28	34	43	42
S	37	37	45	46
V	46	42	47	47
MP	42	43	49	49
SD	...	15	22	20

Jämför man toppnamnen med dem på valbar plats kan man konstatera att redan väl representerade grupper är ytterligare något överrepresenterade bland toppnamnen. Studerar man utvecklingen från valen 2006 till valen 2010 kan man dock se en liten förbättring för de grupper som är underrepresenterade bland toppnamnen.

När andelen kvinnor studerades efter parti ovan visade det sig att andelen kvinnor på valbar plats var högre än motsvarande andel bland de nominerade, vilket skulle kunna tolkas som att partierna arbetar för öka jämställdheten bland sina kandidater. Studerar man gruppen som toppar listorna efter parti kan det konstateras att rörande toppnamnen är det endast ett fåtal partier som har en jämställd fördelning mellan män och kvinnor.

I detta avsnitt har kandidaternas listplaceringar studerats för att försöka förklara vad som styr olika gruppers sannolikhet att som nominerad sedan bli invald vid valen. Partiernas placering av kandidater på valseدلarna stämmer väl med denna sannolikhet. Exempelvis är kvinnor bättre representerade bland dem på valbar plats och nominerade kvinnor blir i högre grad invalda jämfört med nominerade män. Däremot har man inte kunnat se att unga finns representerade i högre utsträckning bland dem på valbar plats jämfört med de nominerade. Men så har nominerade i denna grupp även en lägre sannolikhet att bli invalda. Liknande resonemang kan föras kring utrikes födda. Detta talar för att partierna framförallt jobbar med att öka kvinnorepresentationen bland politiker genom sitt arbete med listplacering inför valen. Men personröstningen spelar också in. I nästa avsnitt studeras i vilken utsträckning väljarna utnyttjar rätten att personrösta samt vilka väljarna personröstar på.

Valda med personröster

Vid valtillfället ges väljarna möjlighet att dels välja parti, dels välja en specifik kandidat som står listad på valsekeln. Möjligheten att vid val rösta på enskilda personer infördes genom en ändring i vallagen i samband med 1998 års val. Genom denna reform fick väljarna en ökad möjlighet till ansvarsutkrävande av enskilda representanter i samband med valen, vilket ligger nära grundidén för representativ demokrati (Oscarsson & Holmberg 2013).

För att bli invald i kommunfullmäktige genom personröster krävs att kandidaten får minst fem procent av partiets röster, dock lägst 50 röster (Vallagen). Mandat tillsätts i första hand efter personröster. Det är således främst antalet personröster som avgör vilka kandidater som tar plats i fullmäktige för sitt parti. De återstående mandat som inte kan tillsättas med hjälp av personröster tillsätts därefter efter den rangordning av kandidater som partiet har satt upp inför valen. Om ingen kandidat nått spärren för personröster tillsätts samtliga kandidater i den ordning som de står på valsekeln. Vid kommunfullmäktigvalen 2010 var det 19 procent av de invalda som valdes in med hjälp av personröster (SCB 2011).

I samband med personröstreformen vid valen 1998 var det 35 procent av väljarna som använde sig av den nya rätten att inte bara rösta på ett parti utan även en specifik kandidat för partiet. Denna andel sjönk vid valen 2002 till 31 procent och år 2006 sjönk andelen ytterligare till 28 procent. Vid det senaste valen 2010 vände trenden och andelen ökade till 31 procent.⁷

Henrik Oscarsson och Sören Holmberg (2013) har studerat personröstningen ingående och har kunnat konstatera att personröstandet i Sverige är, jämfört med andra former av politiskt beteende, det kanske mest jämlika. Det verkar inte vara några större skillnader i benägenheten att personrösta mellan olika väljargrupper, vilket innebär att personröstreformen i praktiken inte introducerat ojämlikhet i inflytande på bekostnad av dem som inte personröstar.

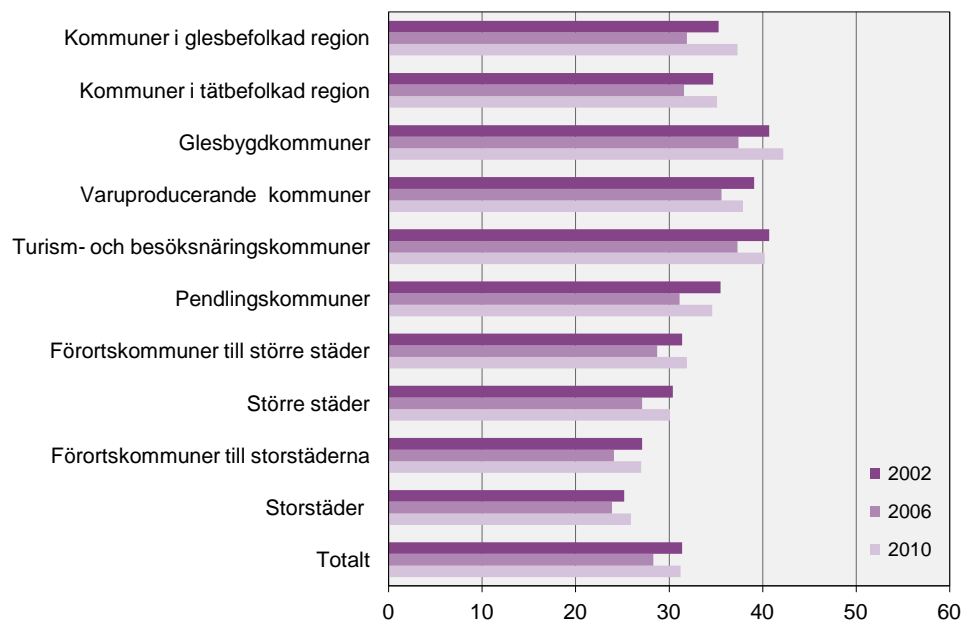
Även om det är så att personröstningen är den mest jämlika formen av politiskt beteende kan man konstatera stora geografiska skillnader. Väljare i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö använder sig av person-

⁷ Andelen avser personröster för partier som tagit mandat i fullmäktige.

rösten i minst utsträckning, medan väljare i glesbygdskommuner använder den i störst utsträckning.⁸

Diagram 3.12

Andel personröster efter kommun grupperade enligt SKL:s kommungruppsindelning vid kommunfullmäktigvalen 2002–2010. Andel i procent

Oscarsson och Holmberg har kunnat konstatera att alltsedan valen 1998 har väljarna i större utsträckning personröstat i kommunfullmäktigvalen jämfört med andra val och menar att det hänger samman med en bättre kandidat-kännedom på lokal nivå (Oscarsson & Holmberg 2013). Detta skulle kunna förklara resultaten i diagram 3.12 då man kan anta att kandidat-kännedomen är som störst i glesbygdskommunerna, där kontaktytorna mellan representanter och representerade i regel är större.

Personröster kan studeras på lite olika sätt. Det är intressant att studera vilka kandidater som väljarna personröstar på, och vilka som väljs in genom personröster. Många av de kandidater som väljs med personröster hade ändå tagit plats i fullmäktige tack vare sin placering på valsekeln, vilket gör att det även är intressant att studera gruppen som valdes in enbart på grundval av sina personröster. Denna grupp är liten. I valen till kommunfullmäktige 2010 var de endast 275 personer, vilket motsvarar 2 procent av dem som totalt blev invalda. I tabell 3.5 presenteras de valda efter valgrund.

⁸ SKL:s kommungruppsindelning har används och analysen har gjorts på valen 2002–2010.

Tabell 3.5
Andel valda i kommunfullmäktigvalen 2010 genom jämförelsetal och personröster samt andelen slutgiltigt valda efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst

	Valda genom jämförelsetal	Valda genom personröster		Nominerade
		Totalt	Enbart p.g.a. personröster	
Kvinnor	45	34	24	42
Män	55	66	76	58
Summa	100	100	100	100
18–29 år	7	6	12	9
30–49 år	32	40	37	31
50–64 år	42	44	36	37
65+ år	19	11	15	24
Summa	100	100	100	100
Utrikes född	8	6	13	9
Inrikes född	92	94	87	91
Summa	100	100	100	100
Förgymnasial/gymnasial	50	44	52	53
Eftergymnasial	50	56	48	47
Summa	100	100	100	100
Låg inkomst	8	6	12	11
Medelinkomst	46	33	49	56
Hög inkomst	46	61	39	33
Summa	100	100	100	100
Totalt antal	10 468	2 501	275	52 044

Resultaten visar att samma grupper som är underrepresenterade på valbar plats även är underrepresenterade bland dem som väljs in genom personröster, det vill säga kvinnor, yngre och äldre, utrikes födda samt de med låg utbildning och låga inkomster. Gruppen som vid 2010 års kommunfullmäktigval valdes in enbart tack vare sina personröster och som annars inte hade kommit in var till antal 275 personer. I denna grupp är unga, utrikes födda samt personer med låg utbildning och låga inkomster bättre representerade. Däremot är det en skevare könsfördelning i gruppen, 76 procent män och 24 procent kvinnor. Det bör dock påpekas att gruppen som enbart blivit invald genom personröster utgörs av personer som har stått relativt långt ner på valsekeln och som därigenom inte har premierats i partiets rangordning av kandidater inför valen.

Frågan är om personrösterna sammantaget förbättrar eller försämrar representativiteten bland de folkvalda? Jämförs gruppen som faktiskt valdes in med gruppen som skulle ha blivit invald om det inte funnits personröster efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst visar det sig att fördelningarna enbart skiljer sig åt med några tiondelar av en procentenhet. Det beror på att väljarna i stor utsträckning personröstar på kandidater som redan står högt upp på listorna och hade valts in även utan personröster. I tabell 3.6 redovisas gruppen valda och gruppen hypotetiskt valda efter kön, ålder och födelseland.

Tabell 3.6
Andel valda och hypotetiskt valda* i kommunfullmäktigvalen 2010
genom efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst

	Valda	Hypotetiskt valda*
Kvinnor	43,0	43,5
Män	57,0	56,5
Totalt	100	100
18–29 år	6,9	6,8
30–49 år	33,8	33,6
50–64 år	41,9	42,1
65+ år	17,4	17,5
Totalt	100	100
Utrikes född	7,6	7,5
Inrikes född	92,4	92,5
Totalt	100	100
Förgymnasial/gymnasial	48,9	48,9
Eftergymnasial	51,1	51,1
Totalt	100	100
Låg inkomst	7,7	7,7
Medelinkoms	43,8	43,8
Hög inkomst	48,5	48,5
Totalt	100	100

* Med hypotetiskt vald menas här gruppen som hade valts in i fullmäktigvalen 2010 om det inte hade funnits några personröster.

En slutsats man kan dra är att partiernas rangordning av sina kandidater i stort sett avgör vilka kandidater som väljs in. Trots väljarnas möjlighet att personrösta var det vid 2010 års val till kommunfullmäktige endast 19 procent som valdes in med personröster och omkring två procent som valdes in enbart tack vare personrösterna. Partiernas inflytande framgår även tydligt när man studerar könsfördelningen över tid. Arbetet med att placera kvinnor på valbar plats på valsedlarna tycks ha bidragit till en förbättrad könsfördelning i fullmäktige. Könsfördelningen är dock fortfarande skev bland de folkvalda. Kan det bero på omsättningen bland politikerna?

Omsättning

I tidigare avsnitt åskådliggjordes nominerade och valda efter ålder under åren 1991–2010 och det kunde konstateras att politikerkåren är åldrande, vilket även reste frågor om omsättningen bland såväl nominerade och valda. Studier av omsättning kan göras på lite olika sätt. Ett sätt är att studera i vilken utsträckning nominerade i ett val blir nominerade och valda vid nästkommande val. Detta har gjorts för kommunfullmäktigval år 1991–2006 och resultaten redovisas i tabell 3.7. Av tabellen kan utläsas att av dem som nominerades i 2006 års val var det 58 procent som även nominerades år 2010. Följer man de valda på motsvarande sätt kan man konstatera att andelen valda som åternomineras är högre. Av de valda i 2006 års val var det 76 procent som nominerades och 55 procent som valdes in vid kommunfullmäktigvalen år 2010. Andelen som åternomineras och återväljs

är högre för män jämfört med kvinnor förutom när det gäller i den utsträckning som nominerade väljs in i nästkommande val, där andelarna är lika stora för kvinnor och män. Andelarna är tämligen stabila över tid.

Tabell 3.7

Andel av nominerade respektive valda i val till kommunfullmäktige som nomineras respektive blir invalda vid nästföljande val till kommunfullmäktige, efter kön och valår. Procent

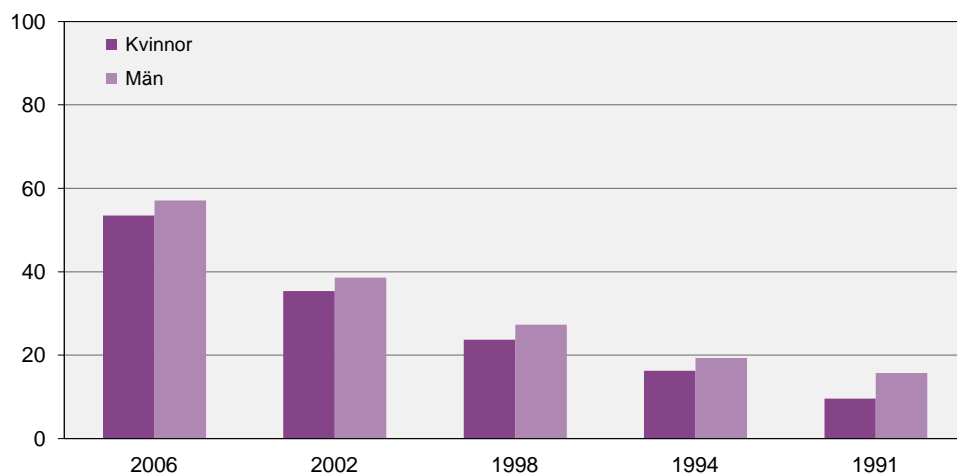
	Andel nominerade vid nästföljande val					Andel invalda vid nästföljande val				
	1991	1994	1998	2002	2006	1991	1994	1998	2002	2006
Nominerade										
Kvinnor	59	51	53	56	57	19	18	20	20	19
Män	61	54	57	59	59	19	18	20	20	20
Samtliga	60	53	55	58	58	19	18	20	20	19
Valda										
Kvinnor	75	67	67	72	75	58	50	51	53	54
Män	76	72	73	77	76	59	55	56	57	56
Samtliga	76	70	71	75	76	58	53	54	55	55

Kommentar: Tabellen visar andelen av nominerade respektive valda vid ett givet valår (det som är angivet i tabellen) som även var nominerade respektive valda vid nästföljande val.

Ett annat sätt att studera omsättningen bland de nominerade i ett längre tidsperspektiv är att studera de som valdes in vid 2010 års kommunfullmäktigval och följa dem bakåt i tiden, se diagram 3.13. Bland de folkvalda i 2010 års kommunfullmäktigval var det drygt 55 procent, som var invalda även i valen 2006. Andelen sjunker ju längre bakåt i tiden man går och av 2010 års invalda var det 13 procent som även var invalda vid 1991 års val. Av de invalda 2010 är det en högre andel män än kvinnor som blivit invalda även vid tidigare val. Omkring 9 procent av dem som blev invalda i kommunfullmäktige 2010 har nominerats vid samtliga val sedan 1991.

Diagram 3.13

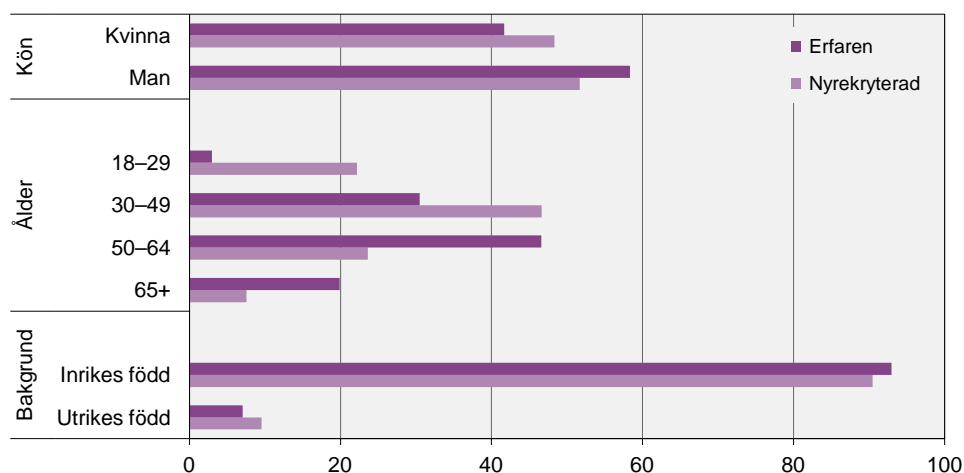
Andel av valda till kommunfullmäktige 2010 som varit invalda vid tidigare val till kommunfullmäktige efter kön och valår. Andel i procent

Man kan också vända på det och konstatera att av dem som nominerades i 2010 års kommunfullmäktigval var det 35 procent som inte har varit nominerade och 39 procent som inte varit invalda i något tidigare val sedan kommunfullmäktigvalen år 1991.

Det är intressant att närmare studera dem som kommer in i politiken idag. I diagram 3.14 jämförs dessa "nyrekryterade" med "erfarna" politiker⁹ för att se om de nya politikerna skiljer sig från dem som varit i kommunpolitiken under en längre period (nominerad i minst ett tidigare val). Man kan se att könsfördelningen är betydligt jämnare bland de nyrekryterade, 48 procent kvinnor och 52 procent män, jämfört med 42 respektive 58 procent bland de erfarna. Ålderskillnaden skiljer sig också, av naturliga skäl, men det är intressant att nyrekryteringar görs i samtliga åldersgrupper, dock i störst utsträckning i åldersgruppen 30–49 år. Det går även att se att utrikes födda i större utsträckning är representerade bland de nyrekryterade jämfört med bland de erfarna.

Diagram 3.14
Nyrekryterade och erfarna politiker bland de folkvalda i 2010 års kommunfullmäktigval efter kön, ålder och födelseland. Andel i procent

I den undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting som genomfördes efter 2010 års val kunde det konstateras att könsfördelningen är betydligt jämnare bland förtroendevalda i kommunerna i åldrarna upp till 50 år.

Sammanfattning

I detta kapitel har det konstaterats att kvinnor, unga, utrikes födda samt de med låg utbildning och låga inkomster är underrepresenterade bland dem som nomineras i kommunfullmäktigval. Med undantag för kvinnor har dessa grupper även en lägre sannolikhet att därefter väljas in i fullmäktige, vilket gör att de blir än mer underrepresenterade bland de valda. Studier av kandidaternas valgrund visar att 19 procent av kandidaterna blir invalda med personröster och 2 procent enbart med hjälp av personröster. I stort är det partiernas rangordning av kandidater på valseدلarna som avgör vilka

⁹ Med nyrekryterad avses dem som valdes in vid 2010 års val men som inte har funnits med som nominerad vid något tidigare val (1991-2006). Med erfarna avses dem som valdes in vid 2010 års val och som varit nominerade i åtminstone ett tidigare val (1991-2006).

som väljs. Analys av kandidater på valbar plats visar att denna grupp har en jämnare könsfördelning än gruppen nominerade totalt sett. Det tyder på att partierna arbetar för en att öka jämställdheten bland sina valda. Där-
emot kan inga sådana tendenser ses för andra underrepresenterade grup-
per.

Studier av omsättningen bland politiker visar att gruppen förtroendevalda är åldrande. Det aktualiserar frågan om uppdragsvilja och rekrytering av nya politiker. I nästa kapitel studeras skälen till varför man engagerar sig i ett politiskt parti närmare.

4. Varför engagera sig politiskt?

I förra kapitlet beskrevs de nominerade och valda utifrån socioekonomiska egenskaper. I det här kapitlet undersöks skälen till varför man engagerar sig politiskt, hur rekryteringen skedde samt vilka förväntningar man hade på sitt politiska uppdrag innan kandidaturen.

Alla som har rösträtt i val till riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige är också valbara i dessa val. Valbara i val till landstings- och kommunfullmäktige är förutom svenska medborgare som är bosatta i Sverige även vissa utländska medborgare. Valbara utländska medborgare är de som är medborgare i någon av Europeiska unionens medlemsstater samt medborgare i Island och Norge som har fyllt 18 år senast på valdagen och är folkbokförda i landstinget respektive kommunen, samt övriga utländska medborgare som fyller 18 år senast på valdagen och som är folkbokförda i landstinget respektive kommunen och som har varit folkbokförda i Sverige i minst tre år i följd före valdagen (Vallagen). I kommunfullmäktigvalen 2010 var antalet röstberättigade, och därmed valbara, 7 369 000 personer. Av dem var nära 393 000 utländska medborgare (SCB 2011).

Inom forskningen beskrivs rekryteringsprocessen som ett antal steg. Det första steget är nödvändigheten att vara valbar, som har beskrivits ovan. Därefter krävs att personen är uppdragsvillig. Om dessa två villkor är uppfyllda krävs det i regel att personen är medlem i något parti och därefter blir nominerad av partiet i val. Det sista steget är därefter att bli invald (Bäck 2000; Nielsen 2001; Erlingsson & Öhrvall 2010).¹⁰

Är det då så att uppdragsviljan och benägenheten att engagera sig parti-politiskt skiljer sig åt mellan befolkningsgrupper? Inom ramen för den stora demokratiutredningen i början av 2000-talet genomfördes en undersökning av befolkningens uppdragsvilja. I denna kunde man inte konstatera några större skillnader i uppdragsvilja mellan olika, åldersgrupper eller inrikes och utrikes födda som skulle kunna förklara de skevheter som finns i representationen efter ålder och födelseland (Nielsen 2001). Däremot konstaterades en viss skillnad mellan män och kvinnors uppdragsvilja. Efter att dels ha iakttagit den könsmissiga representationen, dels studerat uppdragsviljan över tid konstaterades följande:

[att] den förbättrade kvinnorepresentationen under 1980–1990-talen inte kan förklaras av att skillnaden mellan kvinnors och mäns uppdragsattityd har minskat. Förklaringen torde snarare vara att attityden i de politiska partierna till värdet att jämlik representation av kvinnor och män i de politiska församlingarna har förändrats." (Nielsen 2001)

¹⁰ Ett mindre antal personer blev dock invalda kommunfullmäktige vid valen 2010 utan de tre mellanstegen. Det på grund av att det i svenska val finns en fri nomineringsrätt vilket medför att röstande kan skriva ett namn på en valsedel och därigenom nominera denna person (Valmyndigheten 2011). På så vis kan personer som inte är uppdragsvilliga, medlemmar i parti och nominerade på förhand bli invalda.

Rekrytering

Representativa demokratier är beroende av att det i befolkningen finns ett utbud av medborgare som är villiga att arbeta med, för befolkningen, gemensamma frågor. (Aars & Offerdal 1998). Eftersom partierna är den representativa demokratins huvudinstrument för att finna och engagera personer till politiska förtroendeuppdrag, är rekrytering av lämpliga personer en av partiernas huvuduppgifter (Erlingsson & Öhrvall 2010).

Alltsedan år 1991 har antalet medlemmar i politiska partier successivt sjunkit (Peterson 2005). Enligt undersökningar, som riktats till lokala partiorganisationer om tillgången på personer villiga att ställa upp vid nomineringarna till kommunfullmäktigvalen år 1979, år 1991 och år 1998, kan man se en tydlig ökning av andelen partiorganisationer som uppger sig ha brist på kandidater (Gidlund & Möller 1999).

Enligt SCB:s undersökning om folkvaldas villkor i fullmäktige¹¹ uppger 52 procent av de folkvalda att de har gått med i ett parti på eget initiativ medan 46 procent blivit tillfrågade, framförallt av ett politiskt parti, en vän eller bekant. Resultaten stämmer väl med resultaten från studien som genomförts i Östergötlands kommuner av Gissur Erlingsson och Richard Öhrvall (2010). De pekar i sin rapport på vikten av att bli tillfrågad, vilket de ser som en "mobiliserande kraft" för att få personer att engagera sig politiskt.

Det går inte att se några större könsskillnader, men det är däremot betydligt vanligare att unga 18–29 år uppger att de gått med på eget initiativ.

Tabell 4.1

Folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Sätt att gå med politiskt parti. Andel i procent

	Andel
Eget initiativ	52
Blev kontaktad av politiskt parti	20
Tillfrågad av familjemedlem	4
Tillfrågad av vän eller bekant	16
Tillfrågad av granne	1
Tillfrågad av någon på arbetsplatsen	5
Annat	2

Kommentar: frågan löd "Hur gick det till när du valde att gå med i ett politiskt parti".

I SCB:s undersökning ställdes även en fråga om i vilken ålder man var när man gick med i ett politiskt parti för första gången.¹² Av svaren kan man se att 54 procent gick med i ett parti för första gången innan de fyllt 30 år och 32 procent gick med i åldern 30–49 år. Endast 14 procent gick med i ett parti först efter att ha fyllt 50 år. Det är naturligtvis så att denna fördelning i viss mån beror på ålder hos de svarande. Av dem som har fyllt 50 år är det drygt 20 procent som uppger att de har gått med i ett parti för första gången efter att ha fyllt 50 år.

¹¹ För mer information om undersökningen se kapitel 2.

¹² Frågan löd "Hur gammal var du när du första gången gick med ett politiskt parti?"

I undersökningen ställdes även en fråga om man hade föräldrar som under uppväxttiden var medlem i något parti.¹³ Resultaten visar att 42 procent av de folkvalda har haft föräldrar som varit partimedlemmar. Denna andel är något högre bland äldre än yngre, omkring 47 procent bland 65 år och äldre och 35 procent bland dem 18–29 år uppger att deras föräldrar var medlem i ett politiskt parti.

Att kandidera

Det finns relativt lite kunskaper om hur partiernas nomineringsprocess går till. Vad är det som gör att vissa partimedlemmar nomineras i ett val och andra inte?

På samma sätt som vid rekrytering av medlemmar till partiet återkommer vikten av att bli tillfrågad även i nomineringsprocessen. Man ställer snarare upp än tar ett eget initiativ att kandidera till kommunfullmäktigval. På en fråga om varför man blev uppsatt på valsedeln vid 2010 års val uppger 78 procent att man blev ombedd att ställa upp och accepterade. Omkring 19 procent uppger att de själva bad om att bli uppsatt på valsedeln. Ett fåtal, totalt 2 procent, uppger att de bad om att få slippa men ändå blev uppsatta eller att de blev uppsatta utan att bli tillfrågade. En procent uppger att de inte vet hur det gick till. Yngre har i högre utsträckning än andra åldersgrupper bett om att få bli uppsatta på valsedeln, 37 procent jämfört med 14 procent bland dem i åldern 65 eller mer. Det går även att konstatera en viss skillnad mellan dem som suttit upp till 2 år i fullmäktige jämfört med dem som har suttit i fullmäktige sammanlagt 11 år eller längre. De med kort erfarenhet uppger i högre utsträckning att de själva bad om att bli uppsatta.

Tabell 4.2

Anledning till placering på valsedel bland folkvalda inför valen till kommunfullmäktige 2010. Andel i procent

	Andel
Bad själv om att bli uppsatt	19
Blev ombedd att ställa upp och accepterade	78
Bad om att få slippa, men blev uppsatt ändå	1
Blev uppsatt utan att bli tillfrågad	1
Vet inte	1
Totalt	100

Kommentar: frågan löd "Varför blev du uppsatt på valsedeln inför 2010 år val till kommunfullmäktige?"

Kandidaterna verkar tämligen väl på förhand kunna avgöra sannolikheten att bli invald. Det kan vara baserat på såväl placeringen på valsedeln som det faktum att personrösterna spelar en väldigt liten roll i vilka som väljs in vid valen. Ungefär hälften, 46 procent, uppger att de var väldigt säkra och 38 procent uppger att de var ganska säkra på att bli invalda i fullmäktige vid valen 2010. Det innebär att ungefär 83 procent var mer eller mindre säkra på att bli invalda när de valde att kandidera. Det bör dock framhållas att enkäten enbart riktats till dem som valdes in vid valen. Likande resultat bland dem som inte valdes in skulle istället tyda på en allmän optimistisk inställning till möjligheten att bli invald.

¹³ Frågan löd "Om du tänker tillbaka på din uppväxttid, var någon av dina föräldrar medlem i ett politiskt parti?"

Av undersökningen framgår att det finns en grupp som låter sig nomineras trots att de egentligen inte vill bli invalda. I enkäten ställdes en fråga om hur gärna man ville bli invald och det är 56 procent som uppger att de väldigt gärna ville bli invalda i kommunfullmäktige 2010. Ungefär 37 procent uppger att de ganska gärna ville bli invalda och drygt 5 procent uppger att de helst inte eller absolut inte ville bli invalda.

Varför väljer man att kandidera? Vad är det som får kandidaterna att acceptera en nominering eller att på eget initiativ be om att bli uppsatt på valsedeln? I enkäten fick de svarande en lista med ett antal skäl som de fick ta ställning till om de haft någon betydelse för beslutet att kandidera. Resultaten presenteras i tabell 4.3.

De två dominerande skälen till varför man valde att kandidera i 2010 års kommunfullmäktigval var att man uppger sig vara *generellt engagerad i politik och samhällsfrågor* samt att man *önskade bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle*. Hela 96 respektive 95 procent har svarat att det hade avgörande eller viss betydelse för beslutet att kandidera.

Ungefär 32 procent har uppgett att *viljan att göra en insats för en bestämd grupp i samhället* hade avgörande betydelse och lika stor andel har uppgett att de *var engagerade i specifika frågor*. Räknar man in även dem som angett att det haft viss betydelse är det 73 respektive 79 procent som uppger dessa två skäl.

Ytterst få uppger att skälet var att man *trodde att det skulle främja yrkeskarriären* eller att man *trodde att det skulle vara en språngbräda till en politisk karriär*.

Tabell 4.3
Skäl att kandidera bland folkvalda i 2010 års kommunfullmäktigval. Andel i procent

	Avgörande betydelse	Viss betydelse	Ingen betydelse*
Ville göra en insats för en bestämd grupp i samhället	32	41	27
Var generellt engagerad i politik och samhällsfrågor	78	18	4
Var engagerad i specifika frågor	32	47	21
Önskade bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle	78	16	5
Såg det som en plikt att ställa upp	17	36	48
Tilltalades av den sociala miljön kring politiken	7	37	56
Trodde erfarenhet från politiken kunde främja yrkeskarriär	3	12	86
Trodde det kunde vara en språngbräda till en politisk karriär	1	10	89
Ville lära mer om hur det politiska systemet fungerar	12	39	49

* För personer som har gett svar på några men inte alla nio påståenden om skäl att kandidera har dessa så kallade partiella bortfall tolkats som ingen betydelse. Partiella bortfall på samtliga nio påståenden har plockats bort ur analysen.

Kommentar: frågan löd "Vilken betydelse hade följande skäl när du bestämde dig för att ställa upp i kommunfullmäktigvalen 2010".

Det är inga större skillnader mellan män och kvinnor avseende de skäl som uppges ha haft inverkan på beslutet att kandidera. De skillnader som framträder är att en större andel kvinnor har uppgett att de *önskade bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle* som avgörande betydelse (83 procent jämfört med 75 procent bland män). Om man ser till de som uppgett avgörande eller viss betydelse sammantaget är det även en större andel kvinnor som uppger att man *ville lära mer om hur det politiska systemet fungerar*, omkring 59 procent bland kvinnorna jämfört med 46 procent bland männen. Man kan även se vissa åldersskillnader i hur man svarat att skälen haft avgörande betydelse. Andelen som uppger att man trodde att *erfarenheten skulle kunna främja yrkeskarriären eller vara en språngbräda till en politisk karriär* samt att man ville *lära sig mer om hur det politiska systemet fungerar* är större bland yngre.

Förväntningar på uppdraget

Att döma av skälen som de folkvalda uppger för varför de valde att acceptera en nominering från partiet är det samhällsintresset som är det mest drivande, medan intresset att driva specifika frågor för någon bestämd grupp anges i mycket mindre utsträckning. Men vad hade man då för förväntningar innan man blev invald i kommunpolitiken?

De förväntningar som de folkvalda själva uppger sig ha haft inför sitt fullmäktigeuppdrag stämmer väl med de skäl som angetts till varför man väljer att kandidera. De folkvaldas förväntningar verkar i stor utsträckning handla om väldigt generella saker som att *få insikt och inblick i den lokala politiken* och *delta i intressanta diskussioner*. Det var 92 respektive 91 procent som trodde att de i stor eller viss utsträckning skulle uppnå detta. Något färre, men ändå en grupp på 87 procent, trodde att man i stor eller viss utsträckning skulle *bidra till att göra kommunen bättre* och *få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen*.

Tabell 4.4
Förväntningar inför att bli invald bland folkvalda i 2010 års kommunfullmäktigval. Andel i procent

	Stor	Viss	Liten	Ingen	Kan ej* bedöma
...få genom någon sakfråga	19	57	16	3	6
...få insikt och inblick i den lokala politiken	64	28	3	0	5
...bidra till att göra kommunen bättre	35	52	9	1	4
...delta i intressanta diskussioner	53	37	5	1	4
...få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen	34	52	7	1	5
...få genomslag för egna argument och åsikter i kommunfullmäktige	16	49	25	4	6

*Gruppen innehåller även de partiella bortfall som finns för frågan.

Kommentar: frågan löd "Innan du blev invald i kommunpolitiken. I vilken utsträckning trodde du att du genom politiken skulle kunna..."

Värt att lyfta fram är att det är en tämligen liten andel som uppger att man i stor utsträckning trodde sig kunna *få genom någon sakfråga* eller *få genomslag för egna argument och åsikter i kommunfullmäktige*. Det är bara 19 respektive 16 procent som uppger att de i stor utsträckning trodde sig kunna få detta.

Resultaten stämmer väl med resultaten från en studie i kommunerna i Östergötlands län. Gissur Erlingsson och Richard Öhrvall (2010) konstaterar där att man inte har speciellt höga förväntningar på det egna inflytandet samt att det är tämligen ovanligt att drivkraften för att ge sig in i politiken är att åstadkomma konkreta resultat.

Sammanfattning

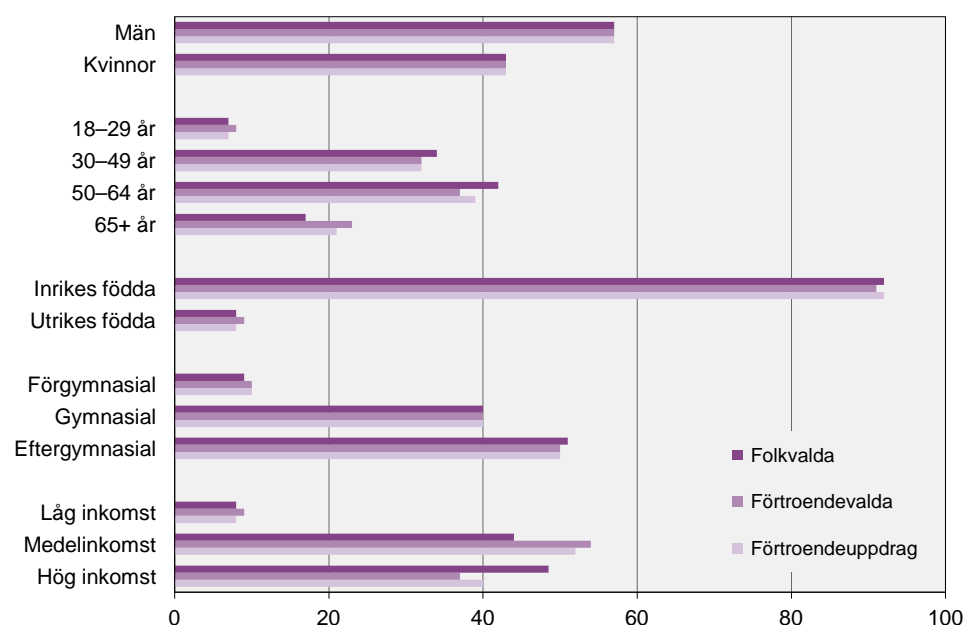
För att återgå till den fråga som initialt ställdes i detta kapitel, varför väljer man att engagera sig politiskt? Utifrån enkätsvar kan det konstateras att ungefär hälften av de folkvalda har gått med i ett politiskt parti på eget initiativ och hälften blir rekryterade av olika aktörer. I nomineringsprocessen inför val är det främst partiet som tar initiativet genom att tillfråga personer, vilka sedan accepterar eller inte. Som skäl till att kandidera är det främst skäl av väldigt generell karaktär som uppges haft avgörande betydelse. Det gäller även de förväntningar som man uppger sig haft inför uppdraget. I rapporten *Politikens villkor* som grundar sig på en liknande undersökning av folkvalda, fast i ett begränsat antal kommuner, dras slutsatsen att de personer som slutgiltigt blir invalda i fullmäktige tycks vara motvilligt engagerade altruister (Erlingsson & Öhrvall 2010). Den här studien bekräftar i huvudsak denna slutsats. De folkvalda tycks drivas av skäl som är av oegennyttig karaktär. Det verkar även vara så att man väntat tills man blir tillfrågad i nomineringsprocessen. Utifrån den här studien, som baseras på ett betydligt större material, går det dock att konstatera att det finns ålderskillnader avseende såväl skäl till kandidering som hur nomineringen gick till. Även om unga folkvalda i stor utsträckning liknar de äldre kan man konstatera att yngre i större utsträckning går med i partiet på eget initiativ, ber om att stå med på valsedeln vid valen samt uppger egennyttiga skäl till att kandidera jämfört med sina äldre kollegor.

5. Karriärvägar inom politiken

Det finns ett antal sätt att göra karriär på inom politiken. De karriärsätt som finns rör främst position eller politisk nivå. Med politisk nivå menas uppdrag som kan betraktas vara mer eller mindre tunga. Karriär från kommunuppdrag till landstings- eller riksdagsuppdrag ingår inte i analyserna. För att kunna studera karriärvägar utvidgas den studerade gruppen till att omfatta samtliga förtroendevalda med uppdrag som ersättare och ordinarie ledamot i fullmäktige och nämnder¹⁴ under fullmäktige. Gruppen förtroendevalda består förutom av de folkvalda till viss del av personer som nominerades vid valen och till viss del av andra som inte fanns med på partiernas listor vid valen. Antalet förtroendevalda var år 2011 drygt 38 000 personer, vilket är tre gånger så många som antalet folkvalda vid 2010 års val (SCB 2012).

Det bör framhållas att den sociala representativiteten är bättre bland de förtroendevalda jämfört med bland de folkvalda. Andelen kvinnor är inte större, men yngre och äldre är representerade i större utsträckning och så även utrikes födda.

Tabell 5.1
Folkvalda, förtroendevalda och förtroendeuppdrag efter kön, ålder, födelseland, utbildning och inkomst. Andel i procent

Antalet uppdrag är fler än antalet förtroendevalda i kommunerna. År 2011 uppgick antalet uppdrag i kommunerna till drygt 62 600. Omkring 54 procent av de förtroendevalda hade enbart ett uppdrag, medan omkring 15 procent hade tre uppdrag eller fler. Sett över tid har uppdragskoncentrationen ökat. År 1999 var det genomsnittliga antalet uppdrag per förtroendevald 1,54, vilket har ökat till 1,65 år 2011 (SCB 2012). En fråga som bör ställas är om vissa grupper dominans förstärks eller tunnas ut när man studerar

¹⁴ Inkluderar även utskott och beredningar som sorterar direkt under fullmäktige.

uppdragens fördelning, givet den representation som finns bland de förtroendevalda? Studerar man fördelningen av uppdragen efter kön, ålder, födelse-land, utbildning och inkomst och jämför dem mot fördelningarna av förtroendevalda kan det konstateras att uppdragskoncentrationen är högre bland inrikes födda, gruppen 50–64 år och dem med höga inkomster. Det syns genom att dessa gruppers andel av förtroendeuppdragen är större än deras andel bland de förtroendevalda.

Ett sätt att göra karriär inom politiken kan gälla position, exempelvis att man går från att vara ersättare till ledamot eller ordförande. Det finns även uppdrag som anses vara tyngre än andra. Till dessa hör uppdrag i kommunstyrelsen. Det är intressant att studera hur dessa uppdrag fördelas bland de förtroendevalda. Det är inte så förvånande att andelen män är större än andelen kvinnor på alla positionsnivåer eftersom andelen män är större bland de förtroendevalda, men positionerna är skevt fördelade mellan män och kvinnor. Man kan konstatera att kvinnor är sämre representerade generellt sett, men skillnaden ökar ju tyngre uppdragen är. Det vill säga skillnader mellan män och kvinnors andelar är som minst bland ersättarposterna och som störst bland ordförandeposterna. År 2011 var andelen kvinnor på ordförandeposter omkring 33 procent. Detta är dock en ökning jämfört med år 2003 och 2007.

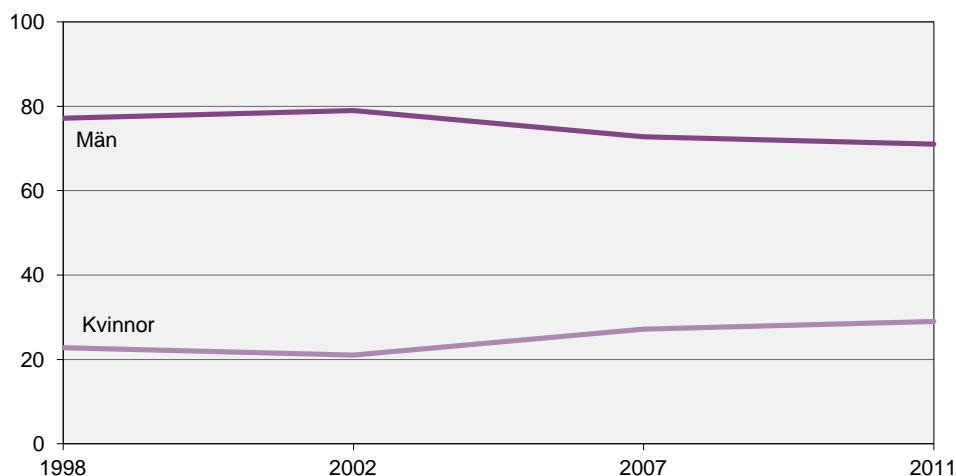
Tabell 5.1
Andel män och kvinnor bland förtroendevalda i kommunerna 2011 efter position och nivå 2003–2011. Procent

	2003		2007		2011	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Position						
Ordförande	30	70	31	69	33	67
Vice ordförande	35	65	38	62	41	59
Övriga ordinarie ledamöter	42	58	42	58	43	57
Ersättare	42	58	43	57	44	56
Nivå						
Kommunstyrelsen	36	64	39	61	41	59
Kommunfullmäktige	42	58	42	58	43	57
Facknämnder	43	57	44	56	44	56

Andelen kvinnor bland kommunstyrelseordföranden är ännu mindre än andelen bland ordföranden generellt. År 2011 var andelen kvinnor på kommunstyrelseordförandeposten omkring 29 procent. Sett över tid, år 1998–2011, är denna andel dock den största. År 1998 var andelen kvinnor på denna post knappt 23 procent.

Om man enbart studerar gruppen under 50 år kan man se att könsfördelningen är jämnare bland såväl ordförandeuppdrag som uppdrag i kommunstyrelsen. Bland förtroendeuppdrag som innehas av personer under 50 år är andelen kvinnor i kommunstyrelsen 47 procent och andelen på ordförandeposter 39 procent.

Diagram 5.2
Kommunstyrelseordföranden efter kön 1998–2011. Andel i procent

Källa: SCB:s demokratidatabas.

Hur ser representationen ut bland unga och utrikes födda över tid? Av resultaten kan man konstatera att precis som för kvinnor blir dessa grupper ännu mer underrepresenterade ju tyngre posten är. Andelen unga är liten både på ordförandeposter och på uppdrag i kommunstyrelserna. Man kan dock observera en liten ökning av andelen på dessa poster sedan 2003. Störst andel unga återfinns på ersättarposterna.

Gruppen med födelseland utanför Sverige är också i lägre grad representerad på ordförandeposter och i kommunstyrelsen. Även för denna grupp kan man se en liten ökning jämfört med år 2003.

Tabell 5.2
Andel unga 18–29 år och utrikes födda position och nivå 2003–2011. Procent

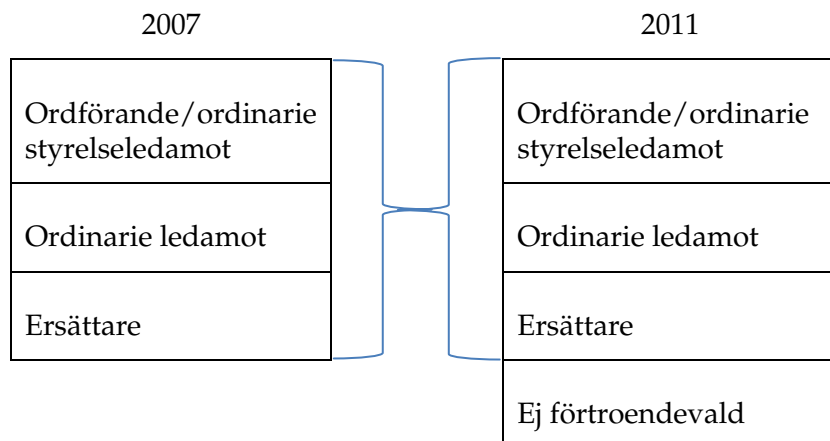
	Unga 18–29 år			Utrikes födda		
	2003	2007	2011	2003	2007	2011
Position						
Ordförande	1	1	2	3	3	4
Vice ordförande	3	2	3	5	5	5
Övriga ordinarie ledamöter	5	5	6	7	8	8
Ersättare	9	9	9	9	10	10
Nivå						
Kommunstyrelsen	4	4	5	5	6	6
Kommunfullmäktige	6	6	7	7	8	8
Facknämnder	8	8	9	8	9	9

I nästa avsnitt kommer vi att studera nettoförflyttningar bland olika typer av positioner mellan 2007 och 2011.

Uppdragsomsättning

Det är inte helt uppenbart hur man ska studera hur personer över tid rör sig mellan olika typer av uppdrag. Kommuners nämndorganisationer förändras, partiets mandatantal påverkar antalet uppdrag och olika personer har olika många uppdrag.

I den analys som görs här har uppdragen delats in i tre klasser. Första klassen består av tunga uppdrag och i denna ingår uppdrag som ordförande eller vice ordförande i fullmäktige eller nämnd eller ett ordinarie uppdrag i kommunstyrelsen. I andra klassen ingår uppdrag som ordinarie ledamot i fullmäktige och nämnder och i den tredje klassen finns den lägsta typen av uppdrag, ersätтарыppdragen. För dem som har fler än ett uppdrag har det tyngsta av dessa uppdrag valts.

Analysen utgår från dem som var förtroendevalda år 2007 och studerar hur de förflyttat sig positionsmässigt till år 2011. Analysen görs dels totalt, dels efter ålder, kön och födelseland.

Om man ser till hela gruppen som hade något förtroendeuppdrag år 2007 är det runt 57 procent som även har ett uppdrag år 2011. Av dem som hade ett tungt uppdrag år 2007 har 54 procent även ett tungt uppdrag år 2011. Av dem som hade ett uppdrag som ordinarie ledamot 2007 är det omkring 12 procent som 2011 har tilldelats ett tungt uppdrag. Av dem med ersätтарыppdrag 2007 är det nästan 58 procent som inte finns med bland de förtroendevalda år 2011.

Tabell 5.3
Uppdragsomsättning bland förtroendevalda efter typ av post 2007–2011.
Andel i procent

Förtroendeuppdrag 2011	Förtroendeuppdrag 2007		
	Tungt	Medel	Lågt
Tungt	54	12	4
Medel	17	37	17
Lågt	5	12	21
Inget uppdrag	24	40	58
Summa	100	100	100
Totalt	8 340	16 246	14 566

Om man studerar motsvarande fördelning efter kön kan man enbart se små skillnader mellan mäns och kvinnors förflyttningar mellan uppdrag från 2007 till 2011. Bland de kvinnor som hade ett tungt uppdrag 2007 är det 53 procent som även har det 2011. Motsvarande andel bland män är 54 procent – en skillnad på en procentenhet.

Tabell 5.4
Uppdragsomsättning bland förtroendevalda efter typ av post och kön
2007–2011. Andel i procent

Förtroendeuppdrag 2011	Förtroendeuppdrag 2007					
	Tung		Medel		Låg	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Tung	54	53	12	11	4	4
Medel	16	18	36	37	17	17
Låg	5	5	12	12	21	20
Inget uppdrag	24	25	40	40	58	58
Summa	100	100	100	100	100	100
Totalt	5 372	2 967	9 318	6 927	8 170	6 395

Om man på liknande sätt studerar omsättningen efter ålder kan man se att av de unga som hade ett tungt uppdrag 2007 har omkring 48 procent även ett tungt uppdrag 2011. Det kan jämföras med 58 procent bland dem 30–49 år och 56 procent bland dem 50–64 år. Bland dem 65 år och äldre är denna andel dock lägre, 36 procent. Ytterligare något som framgår av analyser och som förtjänar att kommenteras är att unga i större utsträckning inte längre har något uppdrag år 2011. Det gäller oavsett vilket uppdrag man hade 2007, men skillnaden mot övriga åldersgrupper är störst bland dem med enbart ersättaruppdrag, hela 69 procent har inte längre något förtroendeuppdrag. Detta behöver varken bero på missnöje eller att man inte blivit tillfrågad utan kan bero på helt andra saker, vilket är något som kommer att behandlas i nästa kapitel om avhopp.

Tabell 5.5
Uppdragsomsättning bland förtroendevalda efter typ av post och ålder
2007–2011. Andel i procent

Förtroendeuppdrag 2011	Förtroendeuppdrag 2007					
	Tung		Medel		Låg	
	18–29	30+	18–29	30+	18–29	30+
Tung	48	54	13	12	4	4
Medel	17	17	26	37	15	17
Låg	6	5	8	12	12	22
Inget uppdrag	29	24	53	39	69	56
Summa	100	100	100	100	100	100
Totalt	185	8 151	1 043	15 196	1 590	12 952

På samma sätt kan man studera uppdragsomsättningen efter födelseland. Man kan konstatera att det finns skillnader, men att de är tämligen små. Bland de utrikes födda som hade ett tungt uppdrag 2007 är det 52 procent som även har det 2011. Motsvarande andel bland inrikes födda är 54 procent. Oavsett uppdragets tyngd kan man dock se att det är en något större andel bland de utrikes födda som inte längre har något förtroendeuppdrag 2011. Det gäller främst bland dem med ersättaruppdrag år 2007.

Tabell 5.6
Uppdragsomsättning bland förtroendevalda efter typ av post och födelse land 2007–2011. Andel i procent

Förtroendeuppdrag 2011	Förtroendeuppdrag 2007					
	Tung		Medel		Låg	
	Inrikes	Utrikes	Inrikes	Utrikes	Inrikes	Utrikes
Tung	54	52	12	10	5	3
Medel	17	18	36	38	17	16
Låg	5	5	12	12	21	20
Inget uppdrag	24	25	40	41	57	62
Summa	100	100	100	100	100	100
Totalt	7 963	372	14 892	1 347	12 986	1 562

Sammanfattning

I detta kapitel har statistik kring uppdragens fördelning efter kön, ålder och födelse land presenterats. Uppgifterna visar att ju tyngre poster desto mer underrepresenterade blir kvinnor, unga och utrikes födda. Det vill säga kvinnor, unga och utrikes födda är sämre representerade på tyngre uppdrag jämfört med ersättaruppdrag. Vad ligger bakom denna skevhet? Studier av omsättning efter uppdragstyp visar att sannolikheten att få ett tyngre uppdrag är högre för dem som haft ett sådant uppdrag tidigare. Detta kan förklara de små förändringar som man kan iaktta över tid för de grupper som är underrepresenterade på dessa tyngre poster. Studier av uppdragens omsättning efter kön, ålder och födelse land visar att det är tämligen små skillnader mellan män och kvinnors omsättning och det gäller även utrikes och inrikes födda. Väl inne i politiken är det små skillnader vad gäller möjligheten att göra karriär. Däremot kan man se större skillnader efter ålder. Unga med tunga uppdrag 2007 har i lägre utsträckning tunga uppdrag även 2011. Det är även så att en stor andel unga med förtroendeuppdrag 2007 inte längre finns kvar bland de förtroendevalda år 2011. Denna grupp har av olika anledningar och på olika sätt lämnat politiken. Unga, 18–29 år, är i högre utsträckning än någon annan åldersgrupp representerade bland dem som lämnat kommunpolitiken. I nästa kapitel undersöker vi gruppen som hoppar av sina uppdrag närmare.

6. Avhopp

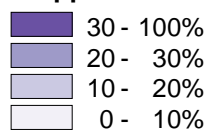
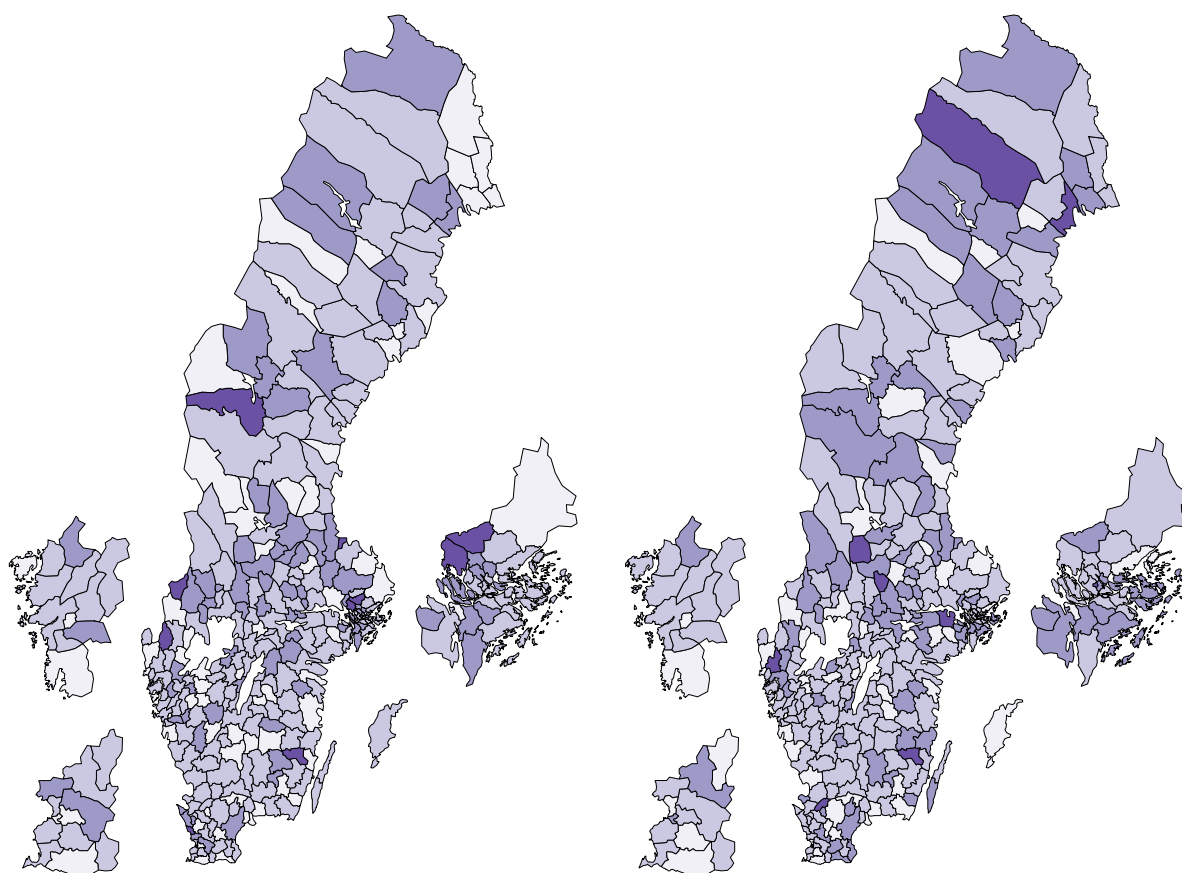
I detta kapitel kommer gruppen som hoppar av under en mandatperiod att studeras. Avhopp kan vara frivilliga eller ofrivilliga. Till ofrivilliga avhopp räknas sådana avhopp där personen vill fortsätta men måste lämna sitt uppdrag. Denna typ av avhopp sker framförallt vid val, antingen som följd av att partiet får färre mandat vid valen eller att personen inte rankats tillräckligt högt på partiets valsedlar inför valen. Frivilliga avhopp sker på den valdas eget initiativ och kan antingen inträffa under en mandatperiod eller genom att den folkvalda väljer att inte kandidera vid nästa mandatperiod (Nielsen 2001; Persson & Öhrvall 2008).

Avhopp inom politiken reser ett antal frågeställningar. De mest angelägna frågorna är vilka det är som lämnar sina uppdrag och varför. Minst lika viktigt är vad som händer med representationen efter avhoppet. Finns det ersättare till platserna och vilka är i så fall dessa ersättare? I detta kapitel kommer alla dessa frågeställningar beröras.

Sedan 2006 publicerar SCB uppgifter om avhoppade folkvalda efter kön, ålder, födelseland, utbildning, inkomst och parti. Uppgifter finns för de två senaste mandatperioderna. Skälen till avhoppet finns det däremot begränsad kunskap om. Därför har SCB, som en del av detta uppdrag, genomfört en enkätundersökning riktad till avhoppade med bland annat frågor om vilka skäl som låg bakom avhoppet. För mer information om undersökningen, se kapitel 2. Den har inkluderat samtliga personer som valdes in vid valen 2010 och som lämnat sitt uppdrag fram till och med augusti 2012, samt ett urval av dem som fortfarande har kvar sitt uppdrag i fullmäktige.

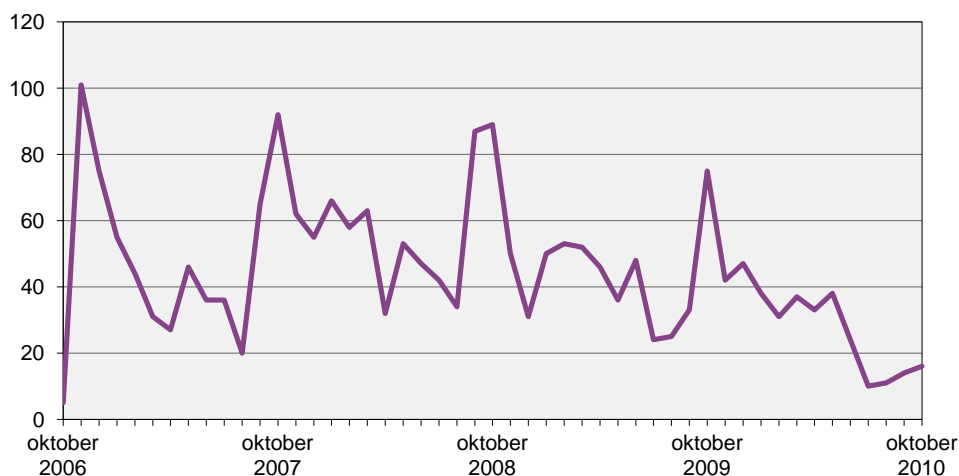
Under mandatperioden 2006–2010 var det 2 185 av de totalt 13 078 folkvalda som hoppade av sitt uppdrag. Det motsvarar 16,7 procent. Motsvarande uppgifter för mandatperioden 2002–2006 var liknande, 2 162 personer och 16,3 procent. Andelen avhopp varierar kraftigt efter kommun och mellan mandatperioder för en given kommun. Den kommun med störst andel avhopp under 2006–2010 var Jokkmokk med 35 procents avhopp och minst andel avhopp hade Bräcke med 2 procent. I kommuner med små fullmäktigeförsamlingar kan även ett fåtal avhopp framstå som omfattande eftersom andelarna är beräknade på små tal.¹⁵ I kartorna 6.1 åskådliggörs andelen avhopp efter kommun för mandatperioderna 2002–2006 och 2006–2010. Det går inte att se några tydliga geografiska mönster vad gäller avhopp.

¹⁵ Exempelvis är ett avhopp i en fullmäktigeförsamling som består av 31 ledamöter lika med 3,2 procent.

Karta 6.1**Andelen avhopp under mandatperioderna 2002–2006 och 2006–2010, efter kommun****Avhopp 2002–2006****Avhopp 2006–2010**

Avhoppen sker inte vid något specifikt tillfälle, utan är spridda över hela mandatperioden. Många sker dock direkt efter valen. Man kan även se en tendens till att flest avhopp rapporterats in under höstmånaderna oktober och november, vilket förmodligen till viss del har att göra med att sommarens avhopp samlas upp och rapporteras in till Valmyndigheten.

Diagram 6.1
Avhopp under mandatperioden 2006–2010 efter månad. Antal

Att vara folkvald under en mandatperiod är ett åtagande för en lång tidsperiod och det kan naturligtvis under denna tidsrymd ske stora förändringar av såväl social som professionell karaktär, exempelvis studier, familjebildning eller flytt. Som konstaterades i inledningskapitlet är de flesta förtroendevalda fritidspolitiker och har sin försörjning på annat håll och det kan tänkas att det blir svårt att förena fullmäktigeuppdraget med arbetsliv och annat.

Vilka hoppar av?

Tidigare studier av gruppen som väljer att hoppa av sitt uppdrag visar att avhoppet i störst utsträckning sker bland unga kvinnor (Nielsen 2001; Persson & Öhrvall 2007). Så är det även om man ser till den senaste mandatperioden 2006–2010. Det är en högre andel av de folkvalda kvinnorna som lämnat sitt uppdrag jämfört med männen – 18 jämfört med 16 procent. Könsskillnaden var dock något mindre under mandatperioden 2006–2010 jämfört med 2002–2006. Andelen som hoppar av sitt uppdrag är som allra högst bland unga kvinnor. Bland folkvalda i åldern 18–29 år var det totalt sett 38 procent som hoppade av sitt uppdrag, 41 procent av kvinnorna och 36 procent av männen. Benägenheten att hoppa av sitt uppdrag är som lägst bland dem i åldrarna 50–64 år, ungefär 12 procent.

Under mandatperioden 2002–2006 var andelen som hoppade av sitt uppdrag något högre bland utrikes födda jämfört med inrikes födda. En sådan skillnad går inte att se för mandatperioden 2006–2010.

Det är en större andel bland ogifta personer som lämnar sitt uppdrag jämfört med bland gifta. Skillnaden går att se bland såväl kvinnor som män. Ser man till utbildningsnivå kan man inte notera några större skillnader, men om man studerar andelen avhopp efter inkomst framgår att andelen avhopp minskar med stigande inkomst.

I tabell 6.1 redovisas avhopsandelar efter socioekonomisk bakgrundsinformation.

Tabell 6.1
Kommunfullmäktigvalen. Andel valda kandidater som lämnat fullmäktige innan mandatperiodens slut, i olika befolkningsgrupper. Mandatperioderna 2002–2006 och 2006–2010. Procent

Variabel	Grupp	2002–2006			2006–2010		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Samtliga		15	19	16	16	18	17
Ålder	18–29 år	36	41	39	36	41	38
	30–49 år	17	22	19	19	23	21
	50–64 år	11	14	12	12	12	12
	65+ år	16	12	15	15	12	14
Födelseland	Sverige	14	18	16	16	18	17
	Annat land	19	22	21	15	19	17
Civilstånd	Gift	13	16	14	14	16	15
	Ej gift	18	23	21	19	21	20
Utbildningsnivå	Förgymnasial	14	16	15	16	19	17
	Gymnasial	13	19	16	15	17	16
	Eftergymnasial	16	19	17	16	19	17
Inkomstnivå	0–20	19	32	26	25	35	30
	21–40	17	21	20	20	23	21
	41–60	17	21	19	20	17	19
	61–80	14	17	16	15	17	16
	81–100	13	15	14	14	15	14

Det går även att se att det är något vanligare att folkvalda med barn hoppar av jämfört med dem utan barn. Det gäller oavsett om man hade barn innan mandatperiodens början eller om man fått barn under mandatperioden. Kvinnor med barn hoppar av i högre utsträckning än män med barn. Denna könsskillnad är större för gruppen som fått barn under mandatperioden jämfört med dem som hade barn under 6 år vid mandatperiodens början. Skillnaden mellan dem som har och dem som inte har barn beror dock framförallt på åldersskillnader. När man studerar gruppen under 50 år med avseende på avhopp försvinner den största skillnaden. Endast en skillnad på 1–2 procentenheter i andel avhopp mellan dem med och dem utan barn kvarstår.

Tabell 6.2
Kommunfullmäktigvalen. Andel valda kandidater som lämnat fullmäktige innan mandatperiodens slut efter om man har barn. Mandatperiod 2002–2006, 2006–2010. Procent

Variabel	Grupp	2002–2006			2006–2010		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Barn under 6 år vid mandatperiodens början	Ja	19	25	22	19	26	22
	Nej	14	18	16	15	17	16
Fått barn under mandatperioden	Ja	19	31	25	21	27	24
	Nej	14	18	16	15	18	16

Det kan även tänkas finnas andra, mer politiska, egenskaper som skulle kunna inverka på benägenheten att hoppa av sitt uppdrag i fullmäktige. Det skulle kunna vara vilket parti man representerar, om partiet tillhör den styrande majoriteten eller inte samt tidigare erfarenhet av att vara nominerade eller vald i tidigare val. I tabell 6.3 redovisas andelen avhopp efter denna typ av politiska egenskaper.

Av resultaten kan man utläsa att avhoppet varierar mellan partier. Under den senaste mandatperioden var Sverigedemokraterna det parti som hade störst andel som hoppade av sitt uppdrag, omkring 32 procent. Även Vänsterpartiet, Miljöpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna hade en avhopsandel som översteg genomsnittet, vilket var 17 procent. Lägst andel avhoppade ledamöter hade Centerpartiet – endast 11 procent. Sverigedemokraternas avhopp under 2006–2010 var betydligt högre än mandatperioden innan, då endast 20 procent hoppade av sitt uppdrag. För övriga partier ligger den senaste mandatperiodens avhopp på i stort sett samma nivåer som vid mandatperioden 2002–2006.

Av tabellen kan man även sluta sig till att avhoppet är något vanligare bland ledamöter som inte tillhör ett parti inom den styrande majoriteten – 18 procent hoppade av jämfört med 15 procent bland ledamöter som tillhör styrande partier. Tidigare erfarenhet av kommunpolitik verkar dock spela en större roll. Bland folkvalda 2006 som inte var nominerade i valen 2002 var andelen som hoppade av sitt uppdrag under mandatperioden 2006–2010 hela 27 procent jämfört med 13 procent bland dem som blev invalda i valen 2002. En möjlig och väldigt naturlig förklaring till skillnaden kan vara att nya oerfarna ledamöter testar på politik och lämnar om det inte passar, medan erfarna vet vad de ger sig in på när de kandiderar.

Tabell 6.3
Kommunfullmäktigvalen. Andel valda kandidater som lämnat fullmäktige innan mandatperiodens slut, efter parti, styrande majoritet och tidigare erfarenhet. Mandatperiod 2002–2006, 2006–2010. Procent

Variabel	Grupp	2002–2006			2006–2010		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Samtliga		15	19	16	16	18	17
Parti	Moderaterna	15	19	16	17	18	17
	Centerpartiet	9	15	11	10	14	11
	Folkpartiet	16	20	17	20	18	20
	Kristdemokraterna	18	21	19	17	22	19
	Miljöpartiet	23	22	23	18	25	21
	Socialdemokraterna	13	16	15	14	16	15
	Vänsterpartiet	18	30	24	18	26	22
	Sverigedemokraterna	19	33	20	29	42	32
	Övriga partier	20	16	19	15	22	17
Styrande majoritet	Tillhör	13	18	15	14	16	15
	Tillhör inte	16	20	18	17	20	18
Tidigare erfarenhet	Ej nominerad i föregående val	22	27	24	25	29	27
	Nominerade men ej vald i föregående val	15	18	16	16	18	17
	Vald vid föregående val	12	15	13	12	13	13

Vilka egenskaper hänger samman med avhopp?

I föregående avsnitt har avhoppens studerats avseende en rad olika egenskaper, som till exempel kön, ålder, födelseland och parti. Dessa har studerats för varje variabel enskilt. Det är emellertid så att många av såväl de socioekonomiska som politiska egenskaperna hänger samman. Ålder hänger exempelvis samman med utbildning, inkomst och tidigare erfarenhet av kommunpolitik. För att kunna studera flera av dessa egenskaper tillsammans med avhopp går det inte att använda deskriptiv analys, utan då behövs mer avancerade statistiska metoder. Det som studeras är avhopp bland de folkvalda och *avhopp* har bara två möjliga utfall, *avhopp* och *ej avhopp*. Det gör att det inte går att använda en vanlig regressionsmodell, med linjära samband, utan man kan använda logistiska regressionsmodeller.

De modeller som har testats på avhoppensdata från år 2006–2010 utgår från de modeller som genomfördes av Jessica Persson och Richard Öhrvall (2008) på uppgifter om avhopp under mandatperioden 2002–2006 och som publicerades i *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007*. För den som är intresserad av referensgrupper och estimerade oddskvoter finns mer utförliga redovisningar av regressionsmodellerna i bilaga 1.

Två huvudsakliga modeller har testats. I den första modellen studeras sambandet mellan benägenheten att hoppa av sitt uppdrag och egenskaperna kön, ålder, civilstånd, inkomst, utbildning och födelseland. Av resultaten kan man konstatera att av de variabler som ingår i modellen är det ålder och inkomst som verkar ha starkast samband med avhopp. Unga och personer med låg inkomst hoppar av i högre utsträckning. Två saker förtjänar att kommenteras. För det första verkar det inte längre vara så att kvinnor hoppar av i större utsträckning än män när man kontrollerar för de andra variablerna i modellen. För det andra kan man fortfarande tydligt se att unga hoppar av i högre utsträckning än de som är 65 år eller äldre, även när man kontrollerar för övriga variabler.

I den andra modellen inkluderas, förutom de variabler som fanns med i första modellen, även variablerna paritillhörighet, styrande majoritet samt tidigare erfarenhet av att vara nominerad eller vald. Av resultaten framgår att det inte händer så mycket vad gäller avhoppssambanden för de variabler som fanns med i modell 1, förutom att ålderskillnaderna verkar avta något. Däremot kan man se att alla de nya variabler som tillkom i modell 2 verkar samverka med avhopp. Att man tillhör den styrande majoriteten samt tidigare erfarenhet av att såväl vara nominerad som vald verkar inverka negativt på sannolikheten att hoppa av. Det vill säga att man hoppar av i mindre utsträckning än de som inte tillhör den styrande majoriteten och de som inte tidigare har erfarenhet av kommunpolitik. Tidigare har det visats att andelen avhopp är avsevärt större bland Sverigedemokraternas folkvalda jämfört med andra partiers folkvalda. När man kontrollerar för alla variabler som finns med i modellen avtar denna skillnad betydligt, även om det fortfarande kvarstår en skillnad.

Vad säger detta oss? En slutsats som drogs av Persson och Öhrvall (2008) är att det i många fall är grupper som är underrepresenterade bland kommunpolitikerna, det vill säga yngre personer, kvinnor och utrikes födda, som är mest benägna att hoppa av sina uppdrag i kommunfullmäktige. I den analys som gjorts för avhoppens som skedde åren 2006–2010 är det

endast unga som var mer benägna att hoppa av sina uppdrag. När det gäller kön och födelseland är det endast små skillnader i avhoppsfrekvens mellan grupperna när man kontrollerar för annat.

Avhopparnas ersättare

Under loppet av en mandatperiod, i takt med att folkvalda lämnar sina uppdrag, kommer ersättare in. Under mandatperioden 2006–2010 var det 2 502 personer som valdes in som ersättare till de totalt 2 185 platserna, som lämnats av en folkvald. Det innebär att även ersättarna lämnar över till ersättare. Totalt var det 368 ersättare som sedan själva lämnade sitt uppdrag¹⁶. Bland såväl de avhoppade folkvalda som de avhoppade ersättarna är avhopp vanligare bland kvinnor och bland dem under 50 år. Om man studerar köns- och åldersfördelningen vid slutet av mandatperioden och jämför den mot hur det såg ut direkt efter valen framgår att den sociala representationen förändrades. Det tål att upprepas att de grupper som har konstaterats vara underrepresenterade bland de folkvalda hoppar av sina uppdrag i högre grad än övriga. De som väljs in som ersättare liknar i högre utsträckning de som initialt valdes in än de som hoppat av. Detta sammantaget leder det till att fullmäktigeförsamlingarna vid slutet av mandatperioden får en sämre köns- och åldersrepresentativitet jämfört med situationen vid mandatperiodens början.

Tabell 6.4

Ledamöter i kommunfullmäktige vid mandatperiodens början och slut efter kön och ålder. Mandatperioden 2006–2010. Andel i procent

	Vid början av mandatperioden	Vid slutet av mandatperioden
Man	58	59
Kvinna	42	41
Summa	100	100
18–29 år	5	5
30–49 år	34	32
50–64 år	48	50
65+ år	12	13
Summa	100	100
Totalt antal	13 078	13 027

Förutom att den sociala representativiteten försämrades under mandatperioden 2006–2010 så minskade även antalet ledamöter. Av de ursprungliga 13 092 mandat som tilldelades partierna vid 2006 års kommunfullmäktigval var det 13 078 mandat som kunde tillsättas direkt efter valen. Vid mandatperiodens slut har antalet tillsatta mandat minskat till 13 027. Det innebär att förutom de 14 mandat som inte kunde tillsättas direkt efter valen är det vid slutet av mandatperioden ytterligare 51 stolar som står tomma i fullmäktigeförsamlingarna. Omfattningen av avhopp leder således till ett antal tomma stolar i slutet av mandatperioden.

¹⁶ 8 av dessa 368 personer lämnade sitt uppdrag samma dag som de tillträdde.

Varför lämnar man sitt uppdrag?

Vad är det som gör att vissa ledamöter inte sitter mandatperioden ut utan väljer att lämna sitt uppdrag i förtid? Media målar ofta upp en dyster bild över vad som ligger bakom avhoppet inom politiken. Man brukar framhålla att de ökar, att avhoppet är ett tecken på ett missnöje över såväl sammanträdestider som konserverande maktstrukturer.¹⁷ Inom forskningen som baserats på svar från avhoppade själva framförs att två vanliga skäl till förtida avhopp är av privat karaktär och har att göra med förhållanden i arbetslivet eller flytt från kommunen (Nielsen 2001).

Med hjälp av SCB:s register kan man ta reda på hur stor andel av avhopparna som avlidit eller flyttat från kommunen under mandatperioden, vilket är två väldigt naturliga skäl till avhopp. Resultaten redovisas i tabell 6.5. Av tabellen kan man utläsa att under mandatperioden 2006–2010 var det 8 procent av avhopparna som avled och 31 procent som flyttade från kommunen innan mandatperiodens slut.¹⁸ Det bör understrykas att det faktum att man har flyttat från kommunen under mandatperioden inte nödvändigtvis behöver vara skälet till avhoppet.

Andelen avhoppade folkvalda som avled är större för män jämfört med kvinnor. Däremot är andelen som flyttat från kommunen större bland kvinnor än män, 33 respektive 29 procent. Resultaten för mandatperioden 2002–2006 är i stort sett desamma. De återstående omkring 60 procenten har lämnat av något annat skäl.

Tabell 6.5

Ursprungligt valda till kommunfullmäktige som lämnat sitt uppdrag under mandatperioden efter kön och registerstatus. Mandatperioden 2002–2006 och 2006–2010. Andel i procent

	Mandatperiod 2002–2006			Mandatperiod 2006–2010		
	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga
Avlidit	11	4	8	12	3	8
Flyttat till annat land	1	1	1	1	1	1
Flyttat till annan kommun	31	33	32	28	32	30
Övriga	57	62	60	59	64	61
Summa	100	100	100	100	100	100

Avhopp är vanligare bland unga än i övriga åldersgrupper och unga fullmäktigledamöter flyttar i högre utsträckning än äldre (SCB 2008). Bland avhoppade under 30 år var det runt 60 procent som hade flyttat till annan kommun under mandatperioden 2002–2006 och 2006–2010. Kan ungas rörlighet förklara den högre andelen avhopp i den gruppen? Analyser som har gjorts avseende mandatperioden 2002–2006 visar att en del av skillnaden mellan åldersgrupper kan förklaras av detta, men inte hela (SCB 2008). När man exkluderar personer som under mandatperioden 2006–2010 har avlidit, flyttat till annan kommun eller emigrerat är andelen avhopp bland personer 18–29 år omkring 20 procent, bland personer 30–49 år ungefär 16 procent

¹⁷ Se exempelvis Dalarnas Tidning (<http://www.dt.se/opinion/ledare/1.5037851-avhopp-i-politiken>)

¹⁸ Analysen är gjord på följande sätt: Utgångspunkten är registerstatus vid valet 2006. Därefter har en kontroll gjorts om personen fortfarande var vid livet och kvar i samma kommun/i Sverige den 1 november 2010.

och runt 8 procent bland dem 50 år och äldre. Alltså finns skillnader efter ålder som inte beror på detta även om det förklarar en hel del.

För att få en större förståelse för vad som föranleder avhoppet måste man vända sig till dem som hoppat av sitt uppdrag och fråga dem om vilka skäl som låg bakom avhoppet. Som nämndes inledningsvis i detta kapitel har en enkätstudie med denna typ av frågor genomförts. Förutom frågor om specifika skäl ställdes en fråga om skälen i huvudsak var privata eller politiska, eller om privata och politiska skäl haft lika stor betydelse för avhoppet. Av svaren att döma är det privata skäl som haft avgörande betydelse för många, hela 61 procent av de avhoppade uppger det. Det är endast 21 procent som hoppar av till följd av politiska skäl. För nästan lika många, 18 procent, har skälen till avhoppet varit lika mycket politiska som privata. I vilken utsträckning man uppger att personliga skäl hade störst betydelse för avhoppet skiljer sig efter ålder. Av de unga 18–29 år är det 82 procent som har svarat det men denna andel avtar med ålder och bland dem 65 år och äldre är motsvarande andel 49 procent.

I enkäten fanns ett antal privata skäl som de svarande fick ta ställning till om huruvida dessa haft en *avgörande betydelse*, *viss betydelse* eller *ingen betydelse*. I tabellen nedan redovisas svaren.

Tabell 6.6
Privata skäl till avhopp bland avhoppade ledamöter 2010–2012.
Andel i procent

	Avgörande	Viss	Ingen*
Hälsoskäl	9	9	82
Familjeförhållanden	14	14	72
Förhållanden i arbetslivet	26	14	60
Flytt från kommunen	27	1	71
Andra privata skäl	18	2	80

* För personer som har gett svar på några men inte alla fem frågor har dessa så kallade partiella bortfall tolkats som ingen betydelse. Partiella bortfall på samtliga fem frågor har plockats bort ur analysen.

Resultaten från undersökningen är i linje med resultaten från en liknande undersökning i Östergötlands kommuner (Erlingsson & Öhrvall 2010). De två vanligaste privata skälen till avhopp är flytt eller förhållanden i arbetslivet. Om man även inkluderar skäl av viss betydelse kan man konstatera att av de privata skälen är det framförallt förhållanden i arbetslivet som varit avgörande för avhoppet. Nära 40 procent har angett det som skäl.

När man bryter ner resultaten efter ålder och kön kan man konstatera att det inte är några större skillnader mellan män och kvinnor avseende i vilken utsträckning de har svarat *förhållanden i arbetslivet*. Däremot kan man se stora skillnader sett över ålder. Hela 51 procent av dem i gruppen 18–29 år och 53 procent av dem 30–49 år uppger att förhållanden i arbetslivet haft avgörande eller viss betydelse för avhoppet.

Samma gäller för skälet *flytt från kommunen*: inga större könsskillnader kan konstateras men däremot åldersskillnader. Ungefär 64 procent av de unga uppger att det haft betydelse för avhoppet. Detta stämmer väl med resultaten från registerstudien som redovisades tidigare.¹⁹

¹⁹ Det bör dock påpekas att enkätundersökningen enbart inkluderat avhopp som skett från och med valet 2010 fram till och med augusti 2012.

Omkring 28 procent har angett att *familjeförhållanden* haft betydelse för avhoppet. Det är en större andel kvinnor än män som uppger familjeförhållanden som skäl, 33 procent jämfört med 22 procent. Det är även i högre utsträckning de i åldern 30–49 år som uppger familjeförhållanden. Hela 38 procent i denna grupp vilket kan jämföras med 21 procent bland dem i åldern 50–64 och 17 procent bland dem i åldern 65 år eller äldre. Av dem som har barn²⁰ är det 27 procent som uppger att familjeförhållanden hade avgörande betydelse för avhoppet. Andelen är ännu högre, 33 procent, bland dem som har barn under 6 år.

I enkäten fanns det på motsvarande sett även ett antal politiska skäl som de svarande fick ta ställning till om dessa haft en *avgörande betydelse*, *viss betydelse* eller *ingen betydelse* för avhoppet. I tabell 6.7 redovisas svaren. Av de givna alternativen är inget dominerande. Ser man till det som haft avgörande betydelse är det dels *Debatterna i fullmäktige gick efter partilinjerna till nackdel för sakkussionerna*, dels att *Uppdraget tog mer tid i anspråk än jag räknat med*. Av de svarande är det ungefär en av tio som uppgett något av dessa. Tar man även med dem som angett viss betydelse är det fortfarande dessa alternativ som framträder mest, men även *Jag kände mig ofta otillfredsställd med min egen insats* och *Fullmäktige har för lite makt i förhållande till andra organ* har uppgetts som skäl av förhållandevis många.

Tabell 6.7
Politiska skäl till avhopp bland avhoppade ledamöter 2010–2012.
Andel i procent

	Avgörande	Viss	Ingen*
Fullmäktige har för lite makt i förhållande till andra organ	6	20	74
Debatterna i fullmäktige gick efter partilinjerna till nackdel för sakkussionerna	12	24	64
Jag tyckte att diskussionsklimatet i fullmäktige var otrevligt	7	15	78
Jag hade inget inflytande i det egna partiet	8	14	77
Mitt parti saknade egentligt inflytande	8	16	76
Jag delade inte längre partiets uppfattningar i viktiga frågor	7	11	82
Jag kände mig ofta otillfredsställd med min egen insats	9	19	81
Uppdraget var otacksamt och pressande till följd av kritik från massmedia och/eller allmänhet	7	14	79
Uppdraget tog mer tid i anspråk än jag räknat med	12	18	70
Jag ville koncentrera mig på andra politiska uppdrag	9	5	87
Jag hade varit förtroendevald så länge att jag ville lämna plats åt någon annan	6	9	85
Andra politiska skäl	14	1	85

* För personer som har gett svar på några men inte alla tolv frågor har dessa så kallade partiella bortfall tolkats som ingen betydelse. Partiella bortfall på samtliga tolv delfrågor har plockats bort ur analysen.

Skälet *Uppdraget tog mer tid i anspråk än jag räknat med* har i något högre utsträckning uppgetts av kvinnor än män – 33 procent jämfört med 25 procent. Om man studerar svarsfördelningarna efter ålder framgår det att det framförallt är de i åldern 30–49 år som angett detta skäl.

²⁰ Avser barn som bor minst halva tiden hos den folkvalda.

Köns- och åldersskillnader kan även noteras bland dem som uppgett att man ofta kände sig otillfredsställd med sin egen insats. Detta skäl har i högre utsträckning uppgetts bland kvinnor (32 procent) än bland män (21 procent). Skälet har i minst utsträckning uppgetts av dem 65 år eller äldre jämfört med andra åldersgrupper.

Att Uppdraget var otacksamt och pressande till följd av kritik från massmedia och/eller allmänhet har i högre utsträckning uppgetts av dem i 30–49 års ålder, 28 procent, jämfört med 10 procent bland dem i åldern 65 år eller äldre.

En stor andel har valt att uppge andra skäl än dem som listades i enkäten. Det gäller både bland de privata och politiska skälen. Av dessa kan man se att det är en stor andel som hoppade av sitt uppdrag på grund av andra uppdrag. Av dem som hoppat av sitt fullmäktigeuppdrag och som hade andra uppdrag utöver detta, är det 27 procent som fortfarande är aktiva på andra förtroendeuppdrag i kommunen. Det är exempelvis personer som inte fått kombinera sitt uppdrag som revisor med uppdraget i fullmäktige. Dessa 'öppna svar' vittnar dock om att skäl för avhopp i många fall har varit förknippade med förhållanden i politiken samt konflikter. Uppdrags-trötthet samt att det varit svårt att kombinera uppdraget med livssituationen (studier, arbetsliv, familjeliv eller fritid) har också angetts som skäl. Ett mindre antal personer har framfört att skälet till avhopp hade att göra med mobbing, utfrysning, trakasserier och diskriminering.

Tidigare i detta kapitel har det konstaterats att avhoppet var vanligare bland dem som inte varit nominerade i föregående val jämfört med dem som blev invalda i föregående val. Under mandatperioden 2006–2010 var andelen som hoppade av bland dem som inte varit nominerade vid föregående val 27 procent jämfört med 13 procent bland invalda vid föregående val. I enkätstudien ställdes en fråga om hur länge man suttit i kommunfullmäktige. Både de som fortfarande har kvar sitt uppdrag och de som hoppat av fick besvara frågan och av svaren kan man se att ledamöter som har valt att hoppa av sitt uppdrag i fullmäktige i högre grad har suttit kortare tid än de ledamöter som fortfarande har kvar sin plats. Skillnaden syns framför allt bland ledamöter som suttit kort tid (0 – 2 år) i förhållande till ledamöter som suttit lång tid (11 år eller mer).

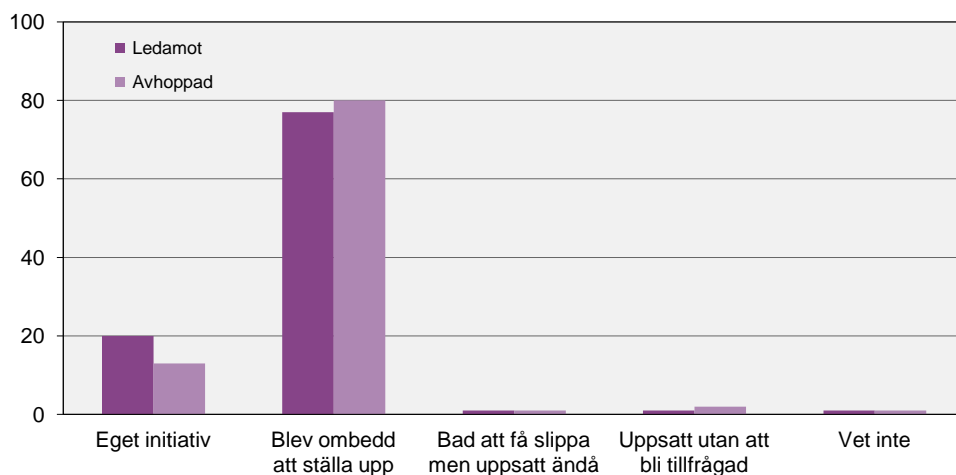
Skillnader i politisk bakgrund

Man kan tänka sig att hur personer har rekryterats till såväl partiet som uppdraget i fullmäktige kan spela roll för om man sedan väljer att lämna sitt uppdrag. Frågeställningen om varför vissa väljer att engagera sig politiskt behandlades i kapitel 4. Här återkommer dessa frågeställningar, men nu för att undersöka om de som hoppat av och de som sitter kvar skiljer sig åt i politisk bakgrund.

Undersökningen om folkvaldas villkor i fullmäktige visar att båda grupperna har rekryterats till ett politiskt parti på liknande sätt. Ungefär hälften, 52 procent, bland såväl avhoppade som de som sitter kvar har gått med ett politiskt parti på eget initiativ. Det går inte att se några skillnader mellan grupperna avseende i vilken ålder man valde att gå med i ett politiskt parti för första gången. Oavsett om man har kvar sitt uppdrag eller inte är det vanligast att ansluta sig till partiet innan man fyllt 30 år.

De flesta av de folkvalda har blivit ombedda att ställa upp som kandidat och har accepterat nomineringen. Det gäller oavsett om man sedan valde att hoppa av sitt uppdrag eller inte. Det går att notera en liten skillnad mellan grupperna vad gäller andelen som bad om att bli uppsatt på valsedeln på eget initiativ. Denna andel är högre bland ledamöter som har kvar sitt uppdrag och skillnaden är främst tydlig bland dem i åldern 18–29 år.

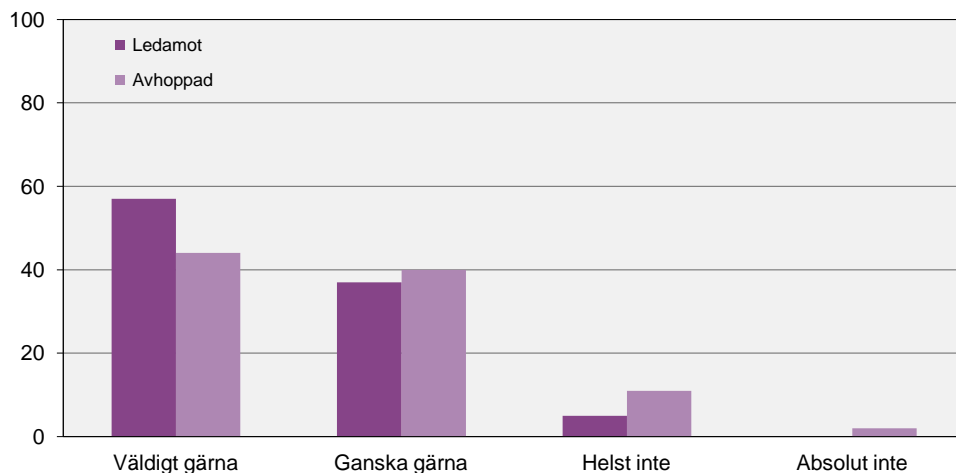
Diagram 6.2.
Hur nomineringen gick till. Procent

Kommentar: frågan löd "Varför blev du uppsatt på valsedeln inför 2010 års val till kommunfullmäktige?". Staplarna i diagrammet summerar inte till 100. En liten andel har valt att inte besvara frågan.

De flesta ledamöter, runt 80 procent, oavsett om de hoppat av eller inte, trodde att de skulle bli invalda vid kommunfullmäktigvalen 2010. Kvar-sittande ledamöter uppger emellertid i högre grad än avhoppade att de väldigt gärna ville bli invalda. På motsatt sätt uppger de avhoppade i större utsträckning att de helst inte ville bli invalda jämfört med gruppen som har kvar sina uppdrag.

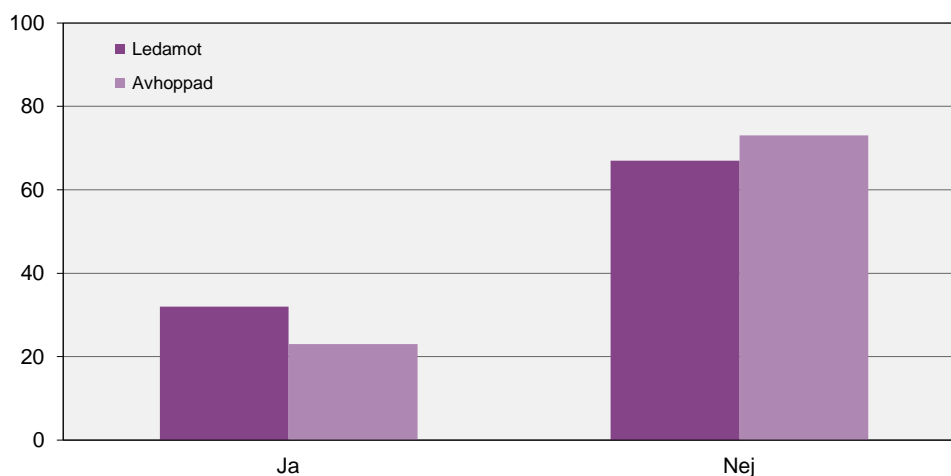
Diagram 6.3.
Hur gärna man ville bli invald. Procent

Kommentar: frågan löd "Inför valen 2010, hur säker eller osäker var du på att du skulle bli invald i kommunfullmäktige." Staplarna i diagrammet summerar inte till 100. En liten andel har valt att inte besvara frågan.

Det två dominerande skälen till varför man valde att kandidera i 2010 års kommunfullmäktigval var att man är generellt engagerad i politik och samhällsfrågor samt att man önskade bidra i utvecklingen mot ett bättre samhälle. Ytters få uppger att skälet var att man trodde att det skulle främja yrkeskarriären eller trodde att det skulle vara en språngbräda till en politisk karriär.²¹ Det verkar inte vara så att avhoppet står för ett missnöje över de politiska uppdrag man tilldelats. De som har kvar sina uppdrag uppger faktiskt i större utsträckning än de som hoppat av att de hade velat ha andra politiska uppdrag än de fick. Större delen uppger dock att det inte funnits andra uppdrag som man velat ha men inte fått.

Diagram 6.4.
Önskan om andra politiska uppdrag. Procent

Kommentar: frågan löd "Fanns det andra politiska uppdrag som du velat ha men inte fick?". Staplarna i diagrammet summerar inte till 100. En liten andel har valt att inte besvara frågan.

Sammanfattning

Avhoppet är ojämnt fördelade mellan olika grupper. Det är i större utsträckning unga och kvinnor som lämnar sina uppdrag i fullmäktige under mandatperioden. Eftersom ersättarnas köns- och ålderssammansättning liknar de ursprungligt valda innebär avhoppet att fullmäktigeförsamlingarna är mindre representativa vid slutet av mandatperioden än vad de var direkt efter valen. Det har även konstaterats att antalet fullmäktigeledamöter är färre vid slutet av mandatperioden än i början, vilket beror på att det inte har funnits tillräckligt med personer att ersätta de ledamöter som hoppat av sina uppdrag.

Resultaten från enkätundersökningen av de avhoppade visar att majoriteten av avhoppet har skett på grund av personliga skäl. Det uppges av unga i betydligt högre utsträckning än äldre. Av de personliga skälen som anges är det framförallt förhållanden i arbetslivet som har haft viss eller stor betydelse för avhoppet. Det är framför allt yngre avhoppade, 18–49 år, som anger detta skäl.

²¹ Se kapitel 4.

De som har hoppat av skiljer sig något från dem som har kvar sina uppdrag avseende hur nomineringen gick till. De som har valt att hoppa av uppger i lägre utsträckning att de tog ett eget initiativ till att stå med på partiets valsedel, samt svarar i lägre utsträckning att de väldigt gärna ville bli invalda vid valen.

7. Tiden i fullmäktige

I tidigare kapitel har de förtroendevalda beskrivits, dels utifrån kön och ålder men även efter hur de fått sin plats i kommunfullmäktige samt varför de engagerat sig eller valt att hoppa av. I detta kapitel behandlas bland annat folkvaldas förväntningar inför uppdraget, bemötandet från andra och hur väl det går att kombinera politiken och privatlivet. Eventuella skillnader och likheter mellan dem som sitter kvar och de som hoppat av sitt uppdrag kommer att lyftas fram. Här benämns de som har kvar sitt uppdrag antingen som "ledamot" eller "kvarsittare" och de som har hoppat av sitt uppdrag benämns "avhoppade". Uppgifterna baseras på undersökningen om de folkvaldas villkor i fullmäktige, som har inkluderat såväl dem som har kvar som dem som har lämnat sitt uppdrag i kommunfullmäktige. För mer information om undersökningen se kapitel 2.

Till att börja med beskrivs hur de folkvaldas arbetsmarknadssituation ser ut samt hur de uppfattar det stöd och den ersättning som utgår för uppdraget.

Kort om gruppen som studeras

Som tidigare har nämnts är de folkvalda framför allt äldre, män, inrikes födda samt med hög utbildning. Till detta går det att lägga till att de flesta, cirka 80 procent, av ledamöterna i fullmäktige är fritidspolitiker, som inte alls erhåller arvode eller som erhåller arvode för politiska uppdrag som motsvarar mindre än 40 procents tjänstgöring.

En stor del av de folkvalda har en heltidsanställning vid sidan om politiken. Det finns även en del som är arbetsökande, studerande eller har sjuk- och aktivitetsersättning. Bland dem som är 18–29 år är det vanligare att kvarsittande ledamöter arbetar deltid. Inga skillnader går att se mellan grupperna avseende vilken sektor de arbetar inom. De flesta arbetar inom privat sektor.

De flesta förtroendevalda upplever att de får eller har fått tillräckligt med stöd från såväl sitt parti som från kommunen. Det verkar som om de avhoppade ledamöterna är något mindre nöjda. Andelen som anser att de har fått tillräckligt stöd är mindre i denna grupp jämfört med de som har kvar sitt uppdrag. Även om en majoritet, 51 procent, anser att den ersättning som ges är på en rimlig nivå, är det 40 procent som tycker att den är för låg.

Möjligheten att påverka

Att yttra sig och dela med sig av sina åsikter kan tänkas vara ett naturligt inslag för politiker i rollen som folkvald. En kanske lika naturlig följd av åsiktsyttrande kan vara att delta i beslutsfattandet.

Sett till hur ofta förtroendevalda yttrade sig under lokala partimöten går det att konstatera att de flesta, 66 procent, alltid gjorde det. Kvarsittande ledamöter uppger dock att de yttrade sig i större utsträckning jämfört med dem som lämnat sitt uppdrag. Denna skillnad syns tydligast för gruppen 18–29 år, och det gäller såväl de lokala partimötena som yttranden på nämnsammanträden.

Om man studerar yttranden vid kommunfullmäktigesammanträden och nämndsammanträden framkommer det att det är vanligare att yttra sig på nämndsammanträden jämfört med vid fullmäktigesammanträden. Det går att se att avhoppade ledamöter i högre grad aldrig yttrade sig. De avhoppade har också i större utsträckning än de som sitter kvar i fullmäktige valt att inte svara på frågor om i vilken utsträckning de yttrade sig.

Tabell 7.1**Erfarenheter av att yttra sig på olika möten bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Andel i procent**

	Yttrade sig på lokala partimöten		Yttrade sig på kommunfullmäktige		Yttrade sig på nämndsamman- träden	
	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad
Alltid	67	59	20	16	60	45
Ofta	27	29	33	27	25	25
Sällan	5	5	38	35	6	9
Aldrig	0	1	7	13	1	4
Uppgift saknas	1	6	2	9	8	17
Summa	100	100	100	100	100	100

Kommentar: frågan löd "Om du tänker tillbaka på innevarande mandatperiod, ungefär hur ofta yttrade du dig under..?"

De folkvalda behandlar generellt sett varandra med respekt. Det är sällan som andra ledamöter under sammanträden ägnade sig åt annat än att lyssna på den som hade ordet. Det är inte speciellt vanligt att ledamöterna blir undanhållna information inför beslut, även om det händer. I dessa avseenden skiljer sig de som hoppat av sitt uppdrag inte från dem som sitter kvar. Man kan konstatera vissa skillnader vad gäller jämlik behandling. Män uppger i större utsträckning än kvinnor att de alltid känner sig jämlikt behandlade under sammanträden. Avhoppade ledamöter uppger i större utsträckning att de kände sig ojämlikt behandlade vid sammanträdena. Även för dessa frågor kan man se att avhoppade ledamöter i högre grad har valt att inte besvara frågorna jämfört med dem som sitter kvar i fullmäktige.

Tabell 7.2**Synen på det politiska arbetet bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Andel i procent**

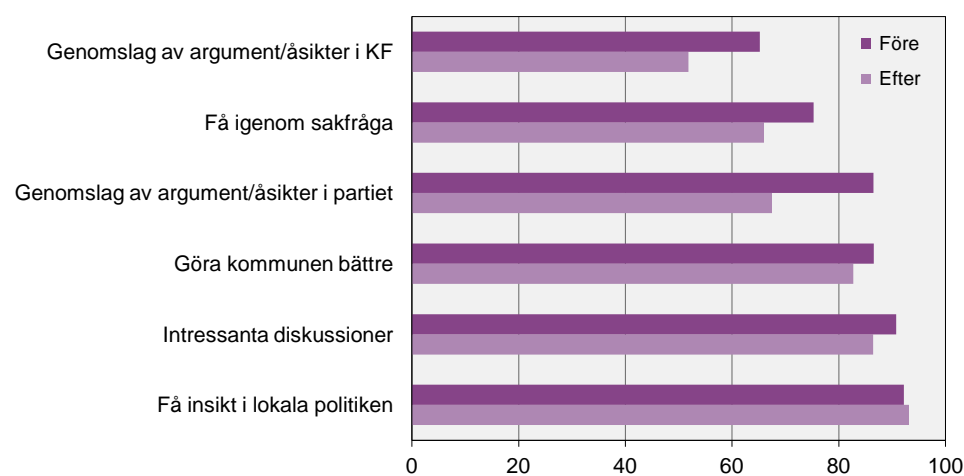
	Lyssnade inte på mig		Undanhållen information		Refererade till mina ståndpunkter		Jämlikt behandlad	
	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad
Alltid	2	3	2	1	0	2	57	41
Ofta	6	9	12	14	46	40	34	34
Sällan	47	38	39	32	38	28	5	7
Aldrig	40	35	41	37	7	9	1	4
Uppgift saknas	5	15	6	16	9	19	3	14
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: frågan löd "Hur ofta hände följande händelser under ditt politiska arbete?" Observera att för två av frågorna är "Alltid" positivt och för två av frågorna är "Alltid" negativt.

Som tidigare har nämnts i kapitel 4 verkar de folkvaldas förväntningar i stor utsträckning handla om väldigt generella saker som att få insikt och inblick i den lokala politiken och delta i intressanta diskussioner. Mer än nio av tio trodde att man i stor eller viss utsträckning skulle få detta genom politiken. En liknande fråga ställdes avseende i vilken utsträckning man ansåg att de förväntningar man hade inför uppdraget sedan hade infriats. Nu tas analysen vidare med jämförelser mellan de förväntningarna man hade inför uppdraget och hur man ser på det i efterhand. Här görs även jämförelser mellan avhoppade och kvarsittare. Resultaten redovisas i diagram 7.1.

Diagram 7.1

Upplevelsen av att påverka – före respektive efter man blev invald bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Andelen i stor och viss utsträckning. Procent

Kommentar: frågorna löd "Innan du blev invald i kommunpolitiken, i vilken utsträckning trodde du att du genom politiken skulle kunna...?" och "När du ser tillbaka på dina erfarenheter av arbete i kommunpolitiken, i vilken utsträckning anser du att du har...?" i diagrammet redovisas andelen som uppger stor eller viss utsträckning på frågorna.

Omkring 92 procent trodde att man i stor eller viss utsträckning skulle få insikt i den lokala politiken. En stor andel, mellan 75 och 91 procent trodde att de skulle få delta i intressanta diskussioner, bidra till att göra kommunen bättre och få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen. Överlag verkar man anse att förväntningarna inför uppdraget har infriats. En mindre samstämmighet mellan förväntningarna innan och erfarenheterna efter kan dock observeras för möjligheten att få genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen och att få genomslag av argument/åsikter i kommunfullmäktige samt att få igenom en sakfråga. För dessa är det en mindre andel som i efterhand anser att de i sitt uppdrag fått detta i förhållande till andelen som på förhand trodde att detta skulle ske.

Det går att konstatera vissa skillnader mellan dem som har kvar och dem som har hoppat av sina uppdrag. De kvarsittande ledamöterna anser sig i större utsträckning än de avhoppade ha fått insikt, deltagit i intressanta diskussioner, bidragit till att förbättra kommunen, genomslag för egna argument och åsikter i partigruppen, få igenom en sakfråga samt genomslag av argument/åsikter i kommunfullmäktige efter att de blev invalda.

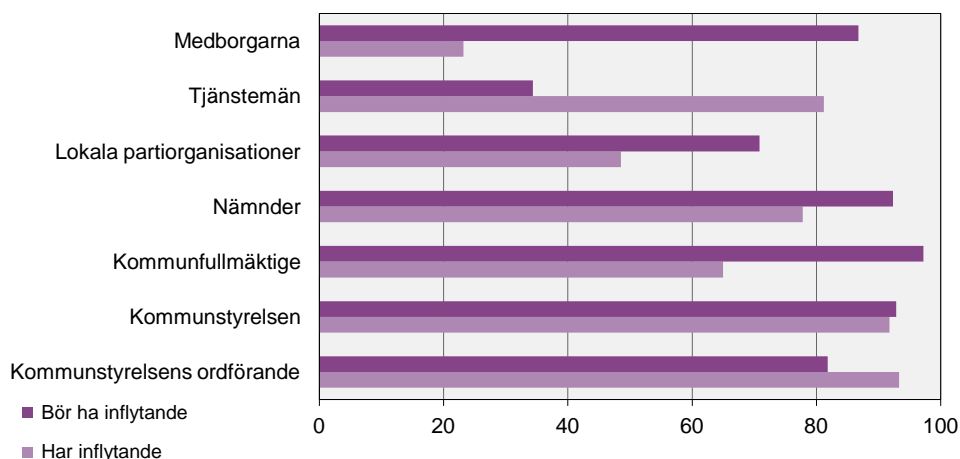
Synen på uppdraget

Det finns lite olika sätt att se på ett förtroendeuppdrag. Vem anser man sig representera i sin roll som förtroendevald, och vilka krav ställer man på sin egen kunskap? Är det viktigt att ha djupa kunskaper inom något eller några områden eller tycker man att det är viktigare med generella kunskaper? Man kan även ha olika syn på vilka aktörer som bör ha störst inflytande inom kommunpolitiken. I enkätstudien ombads de folkvalda att svara på denna typ av frågor.

I undersökningen ställdes två frågor kring olika aktörers inflytande på det politiska beslutsfattandet i kommunen. Man ombads dels besvara i vilken utsträckning man anser att olika aktörer *har* inflytande, dels i vilken utsträckning dessa aktörer *bör ha* inflytande över besluten. Inflytande värderades utifrån *mycket stort*, *ganska stort*, *ganska litet* och *mycket litet*. Resultaten redovisas i diagram 7.2.

Diagram 7.2

Synen bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 på olika aktörers inflytande över det politiska beslutsfattandet i kommunen – Har respektive borde ha. Andel mycket stort och ganska stort inflytande. Procent

Kommentar: frågorna löd "Hur stort eller litet inflytande anser du att följande aktörer i allmänhet har över det politiska beslutsfattandet i din kommun?" och "Hur stort eller litet inflytande anser du att följande aktörer i allmänhet bör ha över det politiska beslutsfattandet i din kommun?"

När man svarar på vilka aktörer som har inflytande framträder kommunstyrelseordförande och kommunstyrelsen som de som i störst utsträckning har inflytande. När man på motsvarande sätt uppger vilka aktörer som borde ha inflytande uppges i högst utsträckning kommunfullmäktige, kommunstyrelsen, nämnderna och medborgarna. Det är ganska stora skillnader i hur man svarar att inflytande är respektive borde vara för kommunfullmäktige. Omkring 97 procent anser att kommunfullmäktige borde ha mycket stort eller ganska stort inflytande, jämfört med de 65 procent som uppger att fullmäktige har det. De svarande anser även att medborgarna borde ha betydligt mer inflytande än vad de bedöms ha i det politiska beslutsfattandet. De lokala partiorganisationerna tycker man också borde ha inflytande i betydligt större utsträckning än de har. Tjänstemännen anses tvärtom i högre utsträckning ha inflytande på det politiska beslutsfattandet än vad de borde ha.

Den största gruppen av fullmäktigeledamöterna, 61 procent, anser att man som folkvald representerar sina väljare, medan 27 procent anser att man främst är en representant för sitt parti. Ytterst få, 5 procent, har svarat att de i första hand representerar sina egna personliga övertygelser och värderingar. De flesta, omkring 70 procent, anser att det är viktigast att en förtroendevald har generella kunskaper, det vill säga kan lite om mycket.

Bemötanden

Förtroendevalda bemöts, precis som gemene man, olika beroende på vem man möter. Förtroendevalda kan dock bli bemötta annorlunda just på grund av att de är politiker och offentligt representerar vissa åsikter. I enkätundersökningen ställdes en fråga om hur man i rollen som förtroendevald bemötts av olika grupper, exempelvis familj och släkt, vänner, arbetskamrater. Man fick värdera bemötandet som övervägande positivt, varken positivt eller negativt eller övervägande negativt. I tabell 7.3 beskrivs hur man som förtroendevald bemöts av olika grupper.

Oavsett om man har kvar eller har lämnat sitt uppdrag uppger förtroendevalda att bemötandet från familj och släkt har varit övervägande positivt. Detsamma gäller bemötandet från andra förtroendevalda och vänner. En majoritet upplever även bemötandet från väljare och medborgare som övervägande positivt. Detta gäller oavsett om man hoppat av sitt uppdrag eller inte. Vad gäller bemötandet från arbetskamrater eller studiekamrater beskrivs bemötandet som antingen övervägande positivt eller varken positivt eller negativt. Samma sak gäller för bemötandet av grannar.

Av de grupper som de folkvalda värderat utifrån bemötandet är media den grupp vars bemötande i högst utsträckning bedöms vara varken positivt eller negativt eller övervägande negativt. Det bör dock understrykas att det överlag är få som anser att bemötandet är övervägande negativt och att gruppen som hoppat av sitt uppdrag i fullmäktige inte verkar skilja sig åt på denna punkt.

Tabell 7.3

Synen bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 på bemötandet från olika grupper. Andel i procent

		Övervägande positivt	Varken positivt eller negativt	Övervägande negativt	Ingen uppfattning*
Familj och släkt	Ledamot	71	26	1	2
	Avhoppad	74	19	1	6
Vänner	Ledamot	65	32	1	2
	Avhoppad	68	24	1	7
Arbetskamrater/ studiekamrater	Ledamot	48	40	4	8
	Avhoppad	49	35	6	10
Grannar	Ledamot	41	48	1	10
	Avhoppad	41	40	2	17
Andra förtroendevalda	Ledamot	71	23	3	3
	Avhoppad	68	21	4	7
Media	Ledamot	31	46	8	15
	Avhoppad	32	39	9	20
Väljare/ medborgarna	Ledamot	53	36	3	8
	Avhoppad	58	28	3	11

Kommentar: frågan löd "Hur har du bemötts av följande grupper i rollen som förtroendevald?"

* i kategorin ingår även uppgift saknas.

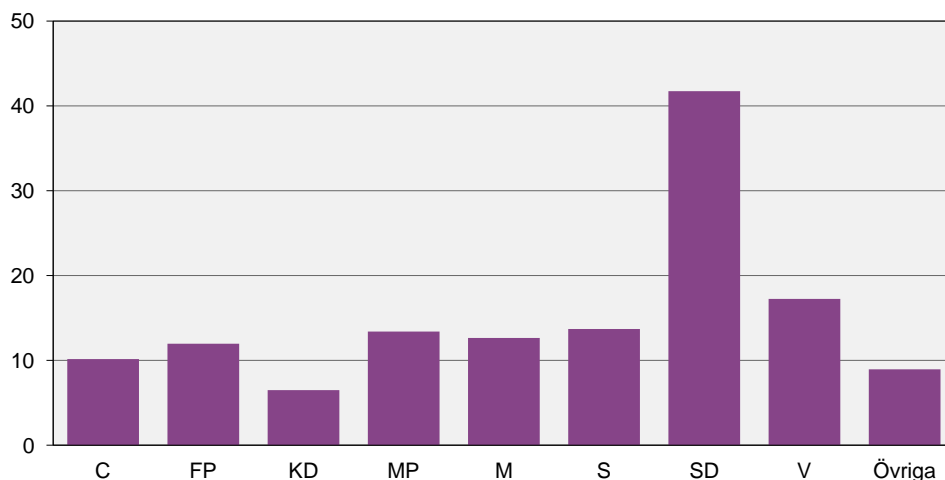
Utsatta för hot och trakasserier

I undersökningen ställdes två frågor om hot, våld och trakasserier. Den ena frågan gällde om de folkvalda någon gång varit utsatta för detta och den andra gällde om man har utsatts under nuvarande mandatperiod. Nära 23 procent av kommunfullmäktigledamöterna uppger att de någon gång, i rollen som förtroendevald, har blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier. Motsvarande andel som blivit utsatta för något av detta under innevarande mandatperiod, det vill säga under omkring två år, är 14 procent. Andelen som blivit utsatta skiljer sig mellan partierna. Av Sverigedemokraternas folkvalda är det nära 42 procent som uppger att de under innevarande mandatperiod varit utsatta. Lägst andel utsatta folkvalda har Kristdemokraterna, 6 procent. Det går inte att konstatera några större skillnader mellan dem som har kvar sitt uppdrag och dem som har lämnat det avseende erfarenhet av hot, våld och trakasserier, varken totalt sett eller efter parti. Samtidigt bör det understrykas att det finns ett mindre antal avhoppade, från olika partier, som uppger att de lämnade sitt uppdrag på grund av trakasserier av olika slag.

Brottsförebyggande rådets (2013) rapport *Trygghetsundersökning bland förtroendevalda 2012* ger en liknande bild. Deras undersökning riktade sig till samtliga folkvalda i riksdag, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige. De ledamöter som hoppat av ingick inte undersökningspopulationen. Deras resultat visar att 16 procent uppger att de blivit utsatta för brott eller någon liknande obehaglig händelse som man kopplar ihop med uppdraget som politiker under år 2011.²² Brottsförebyggande rådet konstaterar i sin rapport att andelen utsatta är som högst bland riksdagsledamöterna. Bland ledamöter i kommunfullmäktige var det 15 procent som uppgav att de blivit utsatta. Även i deras undersökning framkom det att nivån på utsatthet skiljde sig över parti. Högst andel utsatta hade Sverigedemokraterna, nära hälften av partiets folkvalda uppgav att de någon gång under år 2011 blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier.

Diagram 7.3

Andelen som har blivit utsatt för hot eller trakasserier bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Procent

²² I Brottsförebyggande rådets undersökning ställdes en fråga om utsatthet för brottsliga eller liknande obehagliga händelser som man sätter i samband med sitt uppdrag som politiker.

Politiken och privatlivet

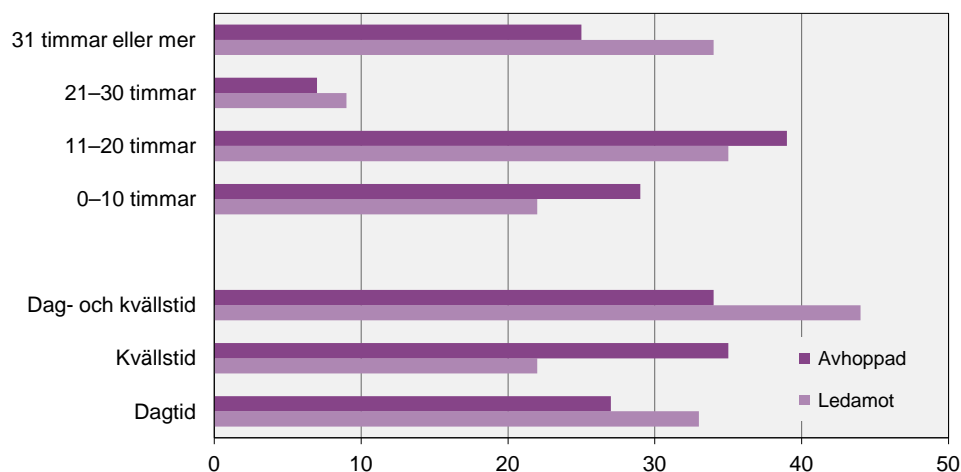
Förtroendeuppdraget är för de allra flesta något man gör vid sidan av annat arbete eller studier. Det är därför intressant att studera uppdragets omfattning och även tidpunkt för sammanträden för att se om det kan påverka engagemanget.

Av resultaten kan man se att det är vanligast att sammanträden hålls under dag- och kvällstid för de folkvalda som grupp. De ledamöter som hoppat av sitt uppdrag hade i större utsträckning sina sammanträden endast under kvällstid, jämfört med de som sitter kvar.

De folkvalda uppger att man ägnar mycket tid åt sina uppdrag. De som valt att lämna sina uppdrag uppger att de ägnat något mindre tid åt uppdraget än de som sitter kvar. Under en genomsnittlig månad ägnade de kvarsittande ledamöterna i större utsträckning 31 timmar eller mer till sina politiska åtaganden jämfört med de som hoppat av. Skillnaden mellan gruppen avhoppade och de som sitter kvar visar sig tydligast bland 18–29-åringar. Det vill säga, unga avhoppade ägnade mindre tid åt uppdraget än de unga som har kvar sitt uppdrag.

Diagram 7.4

Mötestider och tidsåtgång per månad för uppdraget bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Andel i procent

Kommentar: Frågorna löd "Ungefär hur många timmar ägnade du åt dina kommunalpolitiska åtaganden en genomsnittlig månad?" och "När brukade de kommunala organ du hade uppdrag i sammanträda?".

Eftersom uppdraget verkar ta mycket tid i anspråk måste det innebära att man får mindre tid över till annat. De folkvalda fick svara på en fråga om uppdraget har lett till att man fått mindre tid över till familj/släkt, vänner med flera. Man fick besvara med *ja i hög grad*, *ja i viss grad* eller *nej, inte alls*.

Omkring 70 procent uppger sig ha fått mindre tid över (i viss eller hög grad) till familj och släkt, vänner och fritidsintressen. Det är en större andel bland de avhoppade ledamöterna som uppger att de i hög grad fick mindre tid över till familj och släkt. Arbetet har också påverkats. Över 50 procent uppger att de fått mindre tid till arbetet och här kan man se en liten skillnad mellan dem som hoppat av sitt uppdrag och dem som har kvar uppdraget. En något större andel bland de avhoppade har sagt att man i hög grad fått mindre tid över till arbetet. Problemet med att kombinera politiken med arbets- och familjeliv framkommer även i flera av de enkätsvar som kommit in.

Tabell 7.4

Synen bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 på om uppdraget lett till mindre tid över för annat. Andel i procent

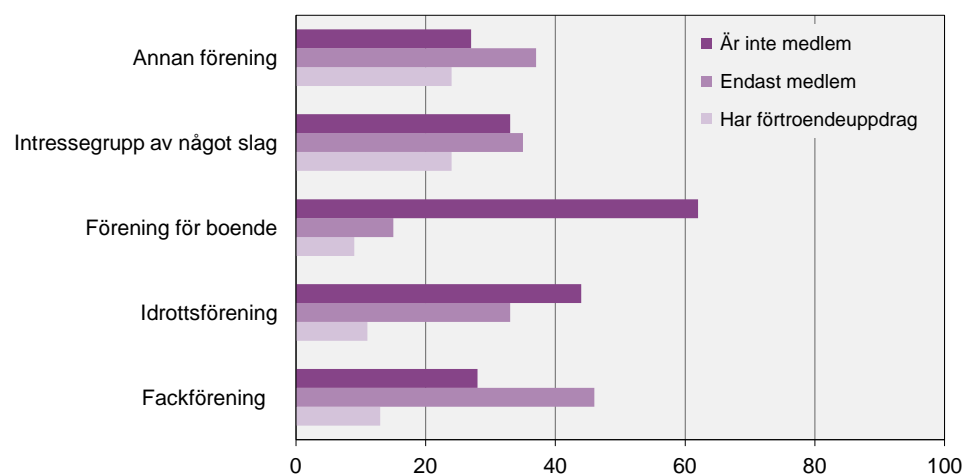
		Ja, i hög grad	Ja, i viss grad	Nej, inte alls	Uppgift saknas
Familj och släkt	Ledamot	21	50	28	1
	Avhoppad	30	43	23	4
Vänner	Ledamot	19	48	31	2
	Avhoppad	24	44	27	5
Arbete	Ledamot	11	41	45	3
	Avhoppad	17	38	38	7
Fritidsintressen	Ledamot	25	48	25	2
	Avhoppad	27	45	23	5

Kommentar: frågan löd "Tänk på den tid du lade ned på kommunalpolitik, innebar det att du fick mindre tid än du önskade dig åt...?"

Många av de förtroendevalda är engagerade i andra föreningar och organisationer utöver sitt partiengagemang. En del har även förtroendeuppdrag i dessa. Det är vanligast att vara medlem i en fackförening, där 59 procent av de förtroendevalda är medlemmar. Minst vanligt är att vara medlem i en boendeförening. Vad gäller förtroendeuppdrag är det vanligast att man har uppdrag i någon intressegrupp av något slag eller annan typ av förening.

Diagram 7.5

Andra medlemskap/förtroendeuppdrag bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010. Andel i procent

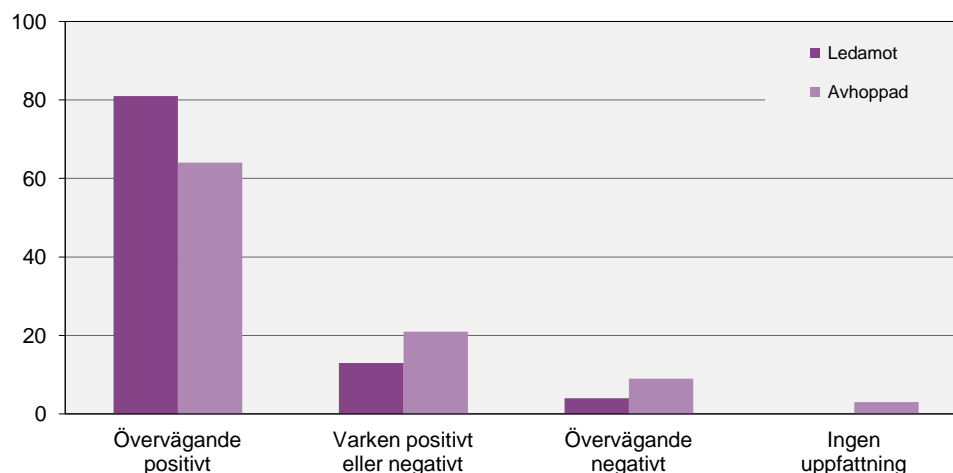
Kommentar: frågan löd "Vilka sorters föreningar eller organisationer har du idag förtroendeuppdrag i?"

Som avhoppad kommunfullmäktigeledamot kan man fortfarande ha kvar ett förtroendeuppdrag även om man har lämnat sitt fullmäktigeuppdrag. Resultaten visar att av de avhoppade har hela 34 procent uppdrag i ett politiskt parti och 45 procent är kvar som medlem.

Politikerna om politiken

Hur ser man på sin tid i fullmäktige? Upplevs den som positiv eller negativ? Större delen av de folkvalda, 79 procent, upplever sin tid som folkvald övervägande positivt. De ledamöter som valde att hoppa av sitt uppdrag upplever dock i något högre grad tiden som antingen *varken positivt eller negativt* eller *övervägande negativt* jämfört med dem som har kvar sitt uppdrag.

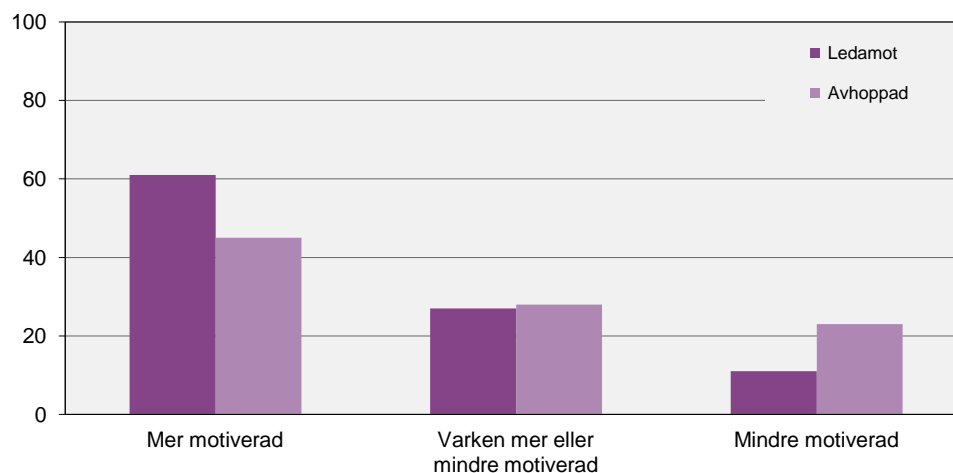
Diagram 7.6
Upplevelsen bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 av att vara förtroendevald. Andel i procent

Kommentar: frågan löd "På det hela taget, hur upplevde du i stort din tid som förtroendevald?"

Det går att se att de ledamöter som har kvar sitt uppdrag upplever att tiden i politiken gjort dem mer motiverade som förtroendevald, medan de som lämnat uppdraget i högre utsträckning är mindre motiverade. Kvarsittande ledamöter som är 30 – 49 år och de som är äldre än 65 år tydligt mer motiverade jämfört med de avhoppade ledamöterna i samma åldersgrupper.

Diagram 7.7
Synen bland folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 om uppdraget som förtroendevald gjort dem mer eller mindre motiverade. Andel i procent

Kommentar: frågan löd "Medförde din tid i kommunalpolitiken att du blev mer eller mindre motiverad i din roll som förtroendevald?"

De folkvalda verkar vara nöjda med hur demokratin fungerar, det gäller såväl den lokala demokratin som demokratin på riksnivån. Avhoppade ledamöter tycker dock att den lokala demokratin fungerar sämre än vad de ledamöter som sitter kvar tycker.

Tabell 7.5
Synen bland de folkvalda i kommunfullmäktigvalen 2010 på hur demokratin fungerar. Andel i procent

	Syn på demokratin i kommunen		Syn på demokratin på riksnivå	
	Ledamot	Avhoppad	Ledamot	Avhoppad
Mycket nöjd	21	14	13	12
Ganska nöjd	54	46	59	55
Ganska missnöjd	17	23	23	18
Mycket missnöjd	7	12	5	8
Uppgift saknas	1	5	0	7
Totalt	100	100	100	100

Kommentar: frågan löd "På det hela taget, hur nöjd eller missnöjd är du med hur demokratin fungerar...?"

I enkäten som riktades till dem som hoppat av sitt uppdrag i fullmäktige ställdes en fråga om man i framtiden skulle kunna tänka sig att kandidera i val till fullmäktige. På denna fråga svarade 39 procent *ja* och 33 procent *nej*. Övriga 28 procent vet inte eller har valt att inte besvara frågan.

Man kan utav undersökningarna av nominerade och valda bekräfta att avhoppade faktiskt återvänder till kommunpolitiken. Bland de 2 162 personer som hoppade av sina uppdrag under mandatperioden 2002–2006 var det 24 procent som nominerades och 7 procent som blev invalda vid kommunfullmäktigvalen 2006. På motsvarande sätt kan man se att av de 2 185 folkvalda ledamöter som lämnades sitt uppdrag under mandatperioden 2006–2010 blev 26 procent nominerade och 8 procent invalda vid 2010 års kommunfullmäktigval.

Sammanfattning

De folkvalda anser att inflytandet över de politiska besluten framförallt finns hos kommunstyrelsens ordförande och kommunstyrelsen, men att kommunfullmäktige, nämnder och medborgare bör ha mer inflytande än de har samt att tjänstemän borde ha mindre inflytande.

De upplever att de i rollen som förtroendevalda blir övervägande positivt bemötta från familj och släkt, vänner, grannar, arbetskamrater, andra förtroendevalda, media och väljare. Omkring 14 procent uppger dock att de under innevarande mandatperiod har blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier i rollen som förtroendevald. Andelen utsatta är som störst bland Sverigedemokraternas folkvalda.

Många folkvalda lägger mycket tid på sitt uppdrag. I tidigare kapitel har det framgått att arbets- och familjeförhållanden har varit skäl till avhoppet för många. Här framgår att avhoppare i större utsträckning uppger att de i hög grad fått mindre tid till arbete och familj och släkt jämfört med dem som har kvar sina uppdrag.

Det finns generellt en positiv inställning till uppdraget som förtroendevald och man är i stort nöjd med hur demokratin fungerar, både lokalt och på riksnivå. Man kan i många frågor notera att de som hoppat av är något mer missnöjda än de som har kvar sina uppdrag. Det gäller allt från stödet från partiet, i vilken utsträckning förväntningarna inför uppdraget infriades och upplevelsen av att vara förtroendevald till synen på demokratin. Det sagt

bör det dock poängteras att majoriteten av de som hoppat av ändå verkar vara nöjda med erfarenheten och många uppger sig fortfarande ha förtroendeuppdrag och vara medlem i partiet samt vara villiga att kandidera i framtiden.

Slutsatser

Vad kan det dras för slutsatser av allt som har presenterats i denna rapport? Något som framgår tydligt är att politikerkåren inte är helt representativ i förhållande till den röstberättigade befolkningen. Åtminstone inte utifrån de aspekter som har studerats i denna rapport.

Representativitet

Kvinnor är sämre representerade bland såväl nominerade som valda. Däremot kan man se att nominerade kvinnor har större sannolikhet att väljas in, eftersom de i högre grad placeras på valbar plats på valsedlarna. Att kvinnor har en högre sannolikhet att bli invalda leder därefter inte till att de även har en högre sannolikhet vid tilldelning av tyngre poster. De tunga posterna tillfaller i större utsträckning män: ju tyngre uppdrag desto skevare könsfördelning. Däremot finns det i resultaten inget som tyder på att kvinnor med tunga uppdrag missgynnas vid tilldelning av tyngre poster vid nästa val.

Bland de valda i 2010 års kommunfullmäktigval är 43 procent kvinnor och 57 procent män, vilket är en liten ökning av andelen kvinnor sedan valen 2006. Könsfördelningen bland de valda skiljer sig över ålder. Studerar man könsfördelningen enbart bland de folkvalda under 50 år är andelen kvinnor betydligt högre, 48 procent. Man kan även se en jämnare könsfördelning bland dem som är nya i politiken.

Utrikes födda är underrepresenterade bland både nominerade och valda. Nominerade utrikes födda har även en lägre sannolikhet att väljas in jämfört med nominerade inrikes födda. Andelen utrikes födda bland nominerade och valda har ökat över tid, men det har även andelen utrikes födda i befolkningen. Representativiteten gentemot den röstberättigade befolkningen är i stort sett oförändrad bland de valda om man studerar tidsperioden 2002–2010. På samma sätt som för kvinnor är utrikes födda sämre representerade ju tyngre uppdragen är. Utrikes födda med höga poster behåller dock dessa i ungefär samma utsträckning som de inrikes födda gör. Studerar man gruppen nya politiker kan man se att utrikes födda är bättre representerade bland dessa jämfört med bland dem som funnits med i tidigare kommunfullmäktigval.

Yngre är, på samma sätt som utrikes födda, underrepresenterade bland såväl nominerade som valda. Även om sannolikheten att som ung och nominerad väljas in vid valen successivt har ökat över tid är andelen unga fortfarande mindre bland valda jämfört med bland de nominerade. Totalt sett har den sociala åldersrepresentativiteten ökat år 2002–2010, dock främst till följd av att äldre, 65 år och äldre, inte längre är underrepresenterade i samma utsträckning som de varit tidigare. Yngre har varit underrepresenterade i stort sett i samma utsträckning åren 2002–2010. Bland hela gruppen förtroendevalda hittas största andelen unga på ersätтарыposter och färst andel återfinns på ordförandeposter. Om man följer de unga som var förtroendevalda efter 2006 års val kan man konstatera att det är en väldigt stor andel, cirka 60 procent, som inte längre har ett uppdrag efter 2010 års val.

Avhopp

Under de två senaste mandatperioderna var det 16–17 procent av ledamöterna i kommunfullmäktige som valde att lämna sina uppdrag i förtid. Det är unga, framförallt unga kvinnor som hoppar av sina uppdrag under mandatperioden. Under de två senaste mandatperioderna har 41 procent av de folkvalda kvinnorna i åldern 18–29 år valt att lämna sitt uppdrag. Motsvarande andel bland männen i samma åldersgrupp är 36 procent. Analyser visar att andelen som flyttar från den kommun de blev invalda i är betydligt större bland yngre än bland äldre. Om man studerar de senaste två mandatperioderna kan man se att omkring 60 procent av de unga avhopparna i slutet av mandatperioden inte längre var skrivna i den kommun de blev invalda i. Det behöver dock inte nödvändigtvis betyda att flytt var skälet till avhoppet, men det indikerar att det i alla fall är en delförklaring.

Många av de avhoppade, 61 procent, uppger själva att avhoppet främst skett av personliga skäl. Till personliga skäl räknas arbets- och familjeförhållanden, flytt och hälsa. Andelen som uppger att avhoppet främst hade att göra med personliga skäl är högre bland de unga, omkring 82 procent. Det talar för att avhoppet för de allra flesta inte handlar om en missnöjesyttring över den kommunala demokratin, utan att det mer har att göra med svårigheten att kombinera politiken med andra delar av livet. Att avhoppet inte står för missnöje stöds även av det faktum att många fortfarande är medlemmar i partiet och kan tänka sig att kandidera igen i framtiden. Man kan även se att en fjärdedel av dem som hoppade av sina uppdrag 2002–2006 och 2006–2010 fanns med bland nominerade vid nästkommande val till kommunfullmäktige.

Avhoppet resulterar emellertid i att den sociala representativiteten försämras under mandatperioden samt att antalet tomma stolar i kommunfullmäktigeförsamlingarna ökar under mandatperioden, som en följd av att det inte funnits någon ersättare till vissa av de avhoppade ledamöterna.

Erfarenheter av det politiska uppdraget

Det finns generellt en positiv inställning till uppdraget som förtroendevald och man är i stort nöjd med hur demokratin fungerar, både lokalt och på riksnivå. De upplever att de i stort sett blir positivt bemötta från familj och släkt, vänner, grannar, arbetskamrater, andra förtroendevalda, media och väljare.

Man kan dock i många avseenden notera att de som hoppat av är något mer missnöjda än de som har kvar sina uppdrag. Det gäller allt från stödet från partiet, i vilken utsträckning förväntningarna inför uppdraget infriades och upplevelsen av att vara förtroendevald till synen på demokratin. Det sagt bör det dock poängteras att majoriteten av de som hoppat av ändå verkar vara nöjda med erfarenheten och många uppger sig fortfarande ha förtroendeuppdrag och vara medlem i partiet samt vara villiga att kandidera i framtiden.

Omkring 14 procent uppger att de under innevarande mandatperiod har blivit utsatta för hot, våld eller trakasserier i rollen som förtroendevald. Andelen utsatta är som störst bland Sverigedemokraternas folkvalda.

Slutord

Studien har visat att politikerkåren blir äldre för varje val. Hur ska man arbeta framöver för att ta till vara på uppdragsviljan hos unga för att förhindra att antalet förtroendevalda kraftigt avtar framöver? Man kan se att avhopp i hög grad sker i grupper som man vill få in i politiken. Även om nyrekrytering sker frågar man sig om det sker i tillräcklig omfattning och tillräckligt snabbt.

Av den enkätstudie som har genomförts kring folkvaldas villkor i fullmäktige framkommer att runt hälften har tagit ett eget initiativ till att gå med i politiskt parti och hälften har blivit tillfrågade av olika aktörer. Därtill uppger omkring 80 procent att de vid nomineringen till valen blev tillfrågade och accepterade. Det verkar vara av betydelse att bli tillfrågad inom denna typ av verksamhet vilket förmodligen har att göra med att det handlar om just förtroendeuppdrag.

Studien har visat på att partiernas listplaceringar i stort avgör vilka som väljs in i fullmäktigeförsamlingarna. Det eftersom väljarna hittills i mycket liten utsträckning valt att använda personröster för att ändra på ordningen. Genom listplaceringar kan partierna arbeta för att öka den sociala representativiteten bland de folkvalda.

Studien har även visat på att avhopp under mandatperioden oftast inte har att göra med politiska förhållanden, utan främst sker av personliga skäl så som arbets- och familjeförhållanden. Problem med att förena det politiska uppdraget med arbetslivet formuleras av de folkvalda själva på följande sätt:

"Det blir allt svårare att kombinera arbete, även i offentlig tjänst, med politiska uppdrag. På sikt bidrar det till ett ökat demokratiskt underskott."

"Inte lätt att vara förtroendevald när man inte har fast anställning, blir inte så populär hos arbetsgivare när man behöver ledigt i samband med uppdrag, och vice versa när du låter jobbet gå före! Ett dilemma jag hade många gånger."

"Det går oftast inte att kombinera fritidspolitik med ett heltidsarbete. Det leder till att pensionärer och personer som står lite lite vid sidan av (karriär)arbetsmarknaden är överrepresenterade. Inte bra! Detta måste belysas särskilt!"

Det är naturligtvis svårt att skapa situationer som passar för alla, men det finns anledning att undersöka hur man på olika sätt kan förbättra möjligheten för fritidspolitiker att kombinera arbetsliv och privatliv med politiken.

Fakta om statistiken

Detta omfattar statistiken

Denna studie omfattar uppgifter kring representationen och omsättningen bland förtroendevalda och förtroendeuppdrag i kommunerna. Den inkluderar även analyser om vilka som lämnar politiken och varför samt hur de som är kvar och de som hoppat av ser på sin tid i fullmäktige.

Definitioner och förklaringar

Redovisningsgrupper

Nominerade

Med nominerade avses personer som i val till riksdag, landstingsfullmäktige eller kommunfullmäktige blivit nominerade. Nomineringen kan göras innan valen. Den görs då skriftligen till Valmyndigheten av partierna, tillsammans med varje nominerad kandidats samtycke (Vallagen 1 kap 9§). I Sverige finns även en fri nomineringsrätt vilket innebär att väljare på en valsedel kan skriva till ett kandidatnamn och på så sätt personrösta på en person som inte partiet nominerat (Valmyndigheten).

Folkvalda

Med folkvalda avses personer som genom val blivit utsedda till ledamöter i riksdag, landstingsfullmäktige eller kommunfullmäktige.

Avhoppade

Med avhoppade avses folkvalda personer som innan mandatperiodens slut lämnar sitt uppdrag som folkvald.

Kvarsittande ledamöter

Med kvarsittande avses folkvalda personer som inte hade lämnat sitt uppdrag i slutet av augusti 2012 (eller som inte lämnat sitt uppdrag under hela mandatperioden i de fall då tidigare mandatperioder än innevarande studeras).

Förtroendevalda

Med förtroendevalda avses ledamöter och ersättare i fullmäktige, nämnder och fullmäktigeberedningar samt revisorer (Kommunallagens 4 kap (SFS 1991:900)). De förtroendevalda är inte nödvändigtvis folkvalda eller nominerade i valen. Folkvalda räknas dock även till gruppen förtroendevalda. I undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting som genomfördes 2011 framgick att av de 38 000 förtroendevalda i kommunerna var knappt 80 procent nominerade i kommunfullmäktigvalen 2010 (SCB 2012).

Analyser

I rapporten görs ett antal analyser på de datamaterial som SCB har. Nedan redovisas och kommenteras dessa lite närmare.

Partiernas listplaceringar

Två analyser har gjorts vad gäller partiernas listplacering. Den ena handlar om **valbar plats**. Till dem på valbar plats räknas dem som haft en listplacering som motsvarar partiets mandatantal i förra valet. I den andra analysen tittar man enbart på de kandidater som toppar partiernas listor – toppnamnen. Analysen görs enbart på de listor som upprättats inför valen och i de fall som partierna haft fler än en lista per kommun har den lista som fått flest antal röster används. Det blir inte helt rättvisande för de kommuner med flera valkretsar, men när Göteborg och Stockholm har tagits bort från analysen ändras resultaten inte nämnvärt och påverkar inte de slutsatser som dras.

Valgrund

Mandat tillsätts i första hand efter personröster. Det är främst antalet personröster som avgör vilka kandidater som tar plats i fullmäktige för sitt parti. För att bli invald i kommunfullmäktige **genom personröster** krävs att kandidaten får minst fem procent av partiets röster, dock lägst 50 röster. De återstående mandat som inte kan tillsättas med hjälp av personröster tillsätts därefter efter den rangordning av kandidater (**jämförelsetal**) som partiet har satt upp inför valen.

I studien har även en analys gjorts av gruppen **hypotetiskt valda**. Denna är en grupp som utgörs av dem som hade blivit valda om mandatet enbart fördelats efter partiernas listplacering, det vill säga om det inte hade funnits personval.

Erfarna och nya i politiken

För att närmare undersöka gruppen som kommer in i politiken görs en analys av dem som är nya i kommunpolitiken. Till gruppen nya räknas dem som fanns med i 2010 års kommunfullmäktigval, men som inte funnits med i något tidigare val 1991–2006. Till de erfarna räknas dem som fanns med i 2010 års kommunfullmäktigval och som även funnits med i något tidigare val 1991–2006.

Logistisk regression över avhopp

Vad gäller avhopp har logistiska regressionsmodeller tagits fram för att undersöka i vilken utsträckning olika socioekonomiska och politiska egenskaper hänger samman med benägenheten att hoppa av sitt uppdrag under mandatperioden. Mer om modellerna och resultaten finns i Bilaga 1.

Bakgrundsvariabler

De olika grupperna som studeras i denna rapport (nominerade, valda, förtroendevalda, förtroendeuppdrag och avhoppade) redovisas efter en rad olika bakgrundsvariabler. Dessa beskrivs närmare nedan.

Ålder och kön

Ålder och kön hämtas från SCB:s befolkningsregister (RTB) och avser kön och ålder den 31 december valåret. Ålder är grupperad i fyra kategorier: 18–29 år, 30–49 år, 50–64 år och 65 år och äldre.

Födelseland

Information om födelseland hämtas från RTB. Variabeln avser uppgifter som fanns i registret den 31 december valåret. I rapporten görs två indelningar av födelseland. Den ena i två grupper: utrikes födda och inrikes födda. Den andra i ländergrupperna: *Afrika, Asien, Europa exklusive Norden, Nordamerika, Norden exklusive Sverige, Sverige, Sydamerika* och *Övriga länder*.

Utbildning

Informationen hämtas från SCB:s utbildningsregister och avser utbildningsnivå för högst avslutade utbildning. Variabeln har antingen delats in i tre kategorier: förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial eller i två kategorier: förgymnasial/gymnasial och eftergymnasial.

Inkomst

Information om inkomst har hämtats från SCB:s inkomst- och taxeringsregister. Med inkomst avses här summan av den sammanräknade förvärvsinkomsten, dvs. inkomst av tjänst och inkomst av näringsverksamhet. Inkomst av kapital ingår inte. Inkomstklasserna är baserade på percentiler och redovisas i följande grupper: 0–20 (låg inkomst), 21–80 (medelinkomst), 81–100 (hög inkomst). Percentilerna är beräknade utifrån hela Sveriges befolkning över 18 år.

Så görs statistiken

Rapporten bygger i huvudsak på tre undersökningar och dessa beskrivs nedan.

Undersökningen av nominerade och valda kandidater

I samband med val till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige framställer SCB sedan 1982 statistik över nominerade, valda och ej valda kandidater. Statistiken är en betydelsefull källa vid studier av de folkvaldas sociala representativitet. Statistiken omfattar redovisningar av kandidaterna efter bakgrundsvariabler, som exempelvis parti, kön, ålder, inkomst, utbildningsnivå, födelseland och medborgarskapsland. Dessutom redovisas statistik över avhopp bland valda kandidater efter olika bakgrundsvariabler för mandatperioden 2002–2006 och senare. De redovisade uppgifterna bygger på totalräkningar.

Register över nominerade och valda kandidater upprättas av Valmyndigheten och levereras till SCB. Med hjälp av dessa register, kompletterade med bakgrundsinformation från SCB:s olika register, tar SCB fram statistik över nominerade, valda och ej valda kandidater. De fördelningar som redovisas avser valdagen, det vill säga när sammanräkningen av valen avslutades. Detta innebär att dessa fördelningar kan förändras när ersättare tar över mandat.

Publicering av statistiken sker dels i form av färdiga tabeller på SCB:s webbplats, dels i form av statistik över nominerade, valda och ej valda kandidater i SCB:s Statistikdatabas.

Mer detaljerad information om undersökningens kvalitet och hur undersökningen genomförs hittas på www.scb.se/ME0107 under Dokumentation.

Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting

SCB genomför sedan de allmänna valen 2002 en undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting året efter valår. Syftet med undersökningen är att ge en beskrivning av de förtroendevalda efter ett antal bakgrundsvariabler, vilket bland annat kan tjäna som underlag för att bedöma de förtroendevaldas sociala representativitet.

Till skillnad från statistiken över de nominerade och valda inkluderar denna undersökning samtliga förtroendevalda som sitter i fullmäktige, styrelsen, kommunala nämnder eller fullmäktigeberedningar antingen som ledamot eller ersättare. Gruppen utgörs sålunda även av personer som inte nödvändigtvis varit nominerade i valen.

Statistiken omfattar såväl de förtroendevaldas som förtroendeuppdragens fördelning efter en rad olika bakgrundsvariabler. Undersökningen möjliggör även analyser av hur uppdragen, avseende position och typ av uppdrag, fördelas mellan olika befolkningsgrupper. Utöver detta omfattar statistiken också arvoderingar för gruppen som är hel- eller deltidsarvoderade.

Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting utfördes av SCB år 2003 på uppdrag av regeringen, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Undersökningarna år 2007 och 2011 genomfördes inom ramen för SCB:s anslag till demokratistatistik och med finansiellt stöd från Sveriges Kommuner och Landsting. Motsvarande undersökningar har tidigare genomförts av Svenska Kommunförbundet sedan år 1971.

Inom ramen för undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting har uppgifter om förtroendevalda samt hel- eller deltidsarvoderade samlats in från samtliga kommuner och landsting. För de förtroendevalda har uppgifter om namn, personnummer, partitillhörighet, nämndtillhörighet och position i nämnd samlats in, samt för hel- eller deltidsarvoderade även arvoden. I alla tre undersökningarna har samtliga kommuner och landsting skickat in efterfrågade uppgifter. Undersökningen har därmed inte något bortfall i form av kommuner eller landsting. Genom att utnyttja information från register vid SCB har olika bakgrundsvariabler avseende de förtroendevalda kunnat tas fram.

Publicering av statistiken sker i rapporter, i färdiga tabeller på SCB:s webbplats samt i SCB:s Statistikdatabasen.

Mer detaljerad information om undersökningens kvalitet och hur undersökningen genomförs hittas på www.scb.se/ME0001 under Dokumentation.

Undersökningen av folkvaldas villkor i fullmäktige

Som en del av uppdraget, som ligger till grund för den här rapporten, ingick att genomföra en studie av dem som valt att lämna sitt uppdrag i kommunfullmäktige.

Enkätstudien inkluderade

- Samtliga 1 336 personer som valdes in i vid kommunfullmäktigvalen 2010 och som hoppat av sitt uppdrag fram till augusti 2012.
- Ett urval om 1 845 personer som valdes in i fullmäktige 2010 och som satt kvar i augusti 2012.

För att öka möjligheterna att kunna redovisa enkätsvaren efter kön, ålder och parti stratifierades urvalet efter dessa variabler. Ålder grupperades i tre kategorier: 18–29, 30–64 och 65+ år. Partierna grupperades i fyra partiblock: allianspartier, röd-gröna partier, Sverigedemokraterna och övriga partier. Totalt blir det 24 strata. I varje strata drogs ett urval om 100 ledamöter. I de strata med färre än 100 personer valdes samtliga ledamöter ut.

Enkätfrågorna rör olika aspekter relaterade till det politiska uppdraget. Synpunkter på enkäten har inhämtats från Sveriges Kommuner och Landsting. Enkäten genomgick även en mätteknisk granskning av SCB:s experter på frågekonstruktion.

Datainsamlingen har genomförts under september och oktober 2012. De tillfrågade personerna fick själv välja mellan att besvara frågorna på webben eller på papper. Undersökningen inkluderade förutom utskick av en första enkät även tre enkätpåminnelser.

Svarsfrekvensen skiljer sig åt mellan de två grupperna. Bland dem som sitter kvar i fullmäktige har 69 procent valt att svara på enkäten, medan motsvarande andel bland de som hoppat av sitt uppdrag är 56 procent.

Bland både dem som är kvar i fullmäktige och dem som hoppat av sitt uppdrag är svarsfrekvensen högre bland kvinnor jämfört med män. Svarsfrekvensen är även högre bland dem som är 65 år eller äldre i båda grupperna jämfört med gruppen 18–29 år.

	Kvar i fullmäktige		Avhoppade	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Bortfall	579	31,4	586	43,9
Svarande	1 266	68,6	750	56,1
Totalt antal i undersökningen	1 845	100	1 336	100

För vissa frågor har jämförelser gjorts efter parti. Nedan redovisas antalet svar i de olika grupperna för respektive parti.

	Antal svar		
	Kvar i fullmäktige	Avhoppade	Totalt
Centerpartiet	94	87	181
Folkpartiet	70	60	130
Moderaterna	239	161	400
Kristdemokraterna	39	38	77
Socialdemokraterna	308	246	554
Vänsterpartiet	45	35	80
Miljöpartiet	53	55	108
Sverigedemokraterna	177	45	222
Övriga partiet	241	23	264
Totalt antal i undersökningen	1 266	750	2 016

Statistikens tillförlitlighet

Ramtäckning

Täckningsfel, under- och övertäckning, innebär att urvalsram och population inte helt stämmer överens. Undertäckning innebär att vissa objekt som ingår i populationen saknas i urvalsramen. Övertäckning innebär att objekt som inte ingår i populationen ändå finns i urvalsramen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register.

Undersökningsramen utgår dels från uppgifter om vilka som valdes in vid 2010 års val till fullmäktige, dels uppgifter om vilka som har hoppat av sina uppgifter. Vad gäller dem som hoppat av är det information som erhållits från Valmyndigheten och inkluderar avhopp fram till och med slutet av augusti. Det kan finnas personer som har lämnat sitt fullmäktiguppdrag men som här räknas till gruppen som har kvar sitt uppdrag. Det kan dels bero på att kommunen inte hunnit rapportera in avhoppet till Valmyndigheten, dels att avhoppet har skett tiden mellan dess att ramen upprättades och undersökningen genomfördes. Täckningsfelet bedöms dock vara litet i denna undersökning.

Mätning

Ett fel som kan uppstå vid mätning är att lämnade uppgifter skiljer sig från faktiska uppgifter. Felet kallas mätfel och kan uppkomma då uppgiftslämnaren inte minns de faktiska uppgifterna, missförstår frågan eller medvetet svarar felaktigt.

Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning mätfel är ett problem i denna undersökning. Vissa resultat har gått att jämföra mot resultat från andra undersökningar och man kan konstatera att denna undersöknings resultat stämmer väl med tidigare resultat.

Bearbetning

Vid den manuella och maskinella bearbetningen av datamaterialet kan bearbetningsfel uppstå. Exempel på bearbetningsfel är registreringsfel och kodningsfel. Dessa fel kan förhindras och upptäckas i de kontroller som genomförs vid dataregistreringen. I den här undersökningen bedöms registreringsfelet vara litet eftersom frågeblanketten endast hade fasta svarsalternativ.

Bortfall

Bortfallsfel inträffar om objekten i bortfallet och de svarande skiljer sig åt avseende frågorna/variablerna i undersökningen. För att kunna avgöra om bortfallsgruppen och svarandegruppen skiljer sig åt avseende det som undersöks måste en bortfallsundersökning genomföras, vilket inte har gjorts för denna undersökning.

Ett annat sätt att försöka kompensera för bortfallet är att stratifiera efter ett antal variabler som man tror eller vet har inverkan på såväl benägenhet att svara som för det som undersöks. I denna undersökning har en stratifiering gjorts efter kön, ålder och parti för gruppen som är kvar på sina uppdrag och efter kön för gruppen som hoppat av.

I undersökningen har det förekommit en del partiella bortfall som har att göra med att personer valt att hoppa över att svara på vissa frågor. Eftersom partiella bortfallet skiljer sig åt mellan gruppen som har kvar och dem som har hoppat av sitt uppdrag ingår det partiella bortfallet i procentfördelningarna.

Bra att veta

SCB:s valstatistik

SCB:s valstatistik omfattar statistik över valdeltagandet, röstberättigade, valresultat, nominerade och valda och väljarbeteenden. Statistiken omfattar uppgifter om riksdagsval, landstingsfullmäktigval, kommunfullmäktigval och europaparlamentsval.

Se även

Mer information om statistiken och dess kvalitet ges på SCB:s webbplats, www.scb.se.

Referenser

- Aars Jacob & Audun Offerdal. 1998. Local Political recruitment in Crisis? A Comparison of Finland and Norway. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 21 – No. 3.
- Aronsson, Peter. 1999. "Lokala medborgarskap– det dolda kulturarvet". Demokrati och Medborgarskap. SOU 1999:77.
- Besley, Timothy & Anne, Case. 2002. *Political Institutions and Policy Choice: Evidence from the United States*. Report WP02/13. London: Institute for Fiscal Studies.
- Brottsförebyggande rådet. 2012. *Politikernas trygghetsundersökning 2012 – Förtroendevaldas utsatthet och oro för hot, våld och trakasserier*. Rapport 2012:14. Västerås 2012.
- Bäck, Hanna & Richard Öhrvall. 2004. *Det nya seklets förtroendevalda. Om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting 2003*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Bäck, Hanna och Mikael Gilljam. 2006, "Valdemokratins mekanismer" i Hanna Bäck och Mikael Gilljam (red) *Valets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Bäck, Henry. 2000. *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid*. Stockholm: Liber.
- Erlingsson, Gissur & Richard Öhrvall. 2010. *Politikens villkor – Om engagemang och avhopp i kommunpolitiken*. Linköping: Linköpings universitet.
- Gidlund, Gullan & Tommy Möller. 1999. *Demokratins trotjänare*. SOU 1999:30. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Hagevi, Magnus. 2002. *Professionalisering och deltagande i den lokala representativa demokratin. En analys av kommunala förtroendeuppdrag 1999*. Göteborg: CEFOS.
- Hernes, Helga. 1987. *Welfare State and Woman Power – Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Kommunallagen. 1991:900.
- Nielsen, Peder. 2001. "På och av – om uppdragsvillighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin". *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Bilagor till betänkande av Kommundemokratikommittén, SOU 2001:48.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg. 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts.
- Offerdal, Audun. 2003. "Politisk rekrytering og demokrati". Uppsats presenterad på den 12:e Nordiska Kommunalforskarkonferensen i Göteborg 28–30 november 2003.
- Philips, Anne. 1995. *The politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Person, Jessica & Richard Öhrvall. 2008. *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007 – en rapport om politikerantal och representativitet*. Stockholm: SCB.
- Peterson Olof. 2005. *De politiska partiernas medlemsutveckling*. Rapport till SNS Demokratiråd. Stockholm: SNS.
- SCB. *Nominerade och valda kandidater vid de allmänna valen*. Statistiska meddelanden (SOS) från åren 1982, 1985, 1988, 1991, 1994, 1998 och 2002. Stockholm: SCB.
- SCB. 2007. *Allmänna valen 2006. Del 4. Specialundersökningar*. Stockholm: SCB.
- SCB. 2011. *Allmänna valen 2010. Del 3. Kommunfullmäktigvalen*. Stockholm: SCB.

SCB. 2012. *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2011*. Stockholm: SCB.

Schumpeter Joseph. 1942 (1992). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Routledge.

Svaleryd, Helena. 2007. *Women's representation and Public Spending*. IFN Working Paper No. 701. Stockholm: Institutet för Näringslivsforskning.

Sveriges riksdag. www.riksdagen.se.

Valmyndigheten. 2011. *Erfarenheter från valen den 19 september 2010*. Rapport 2011:1. Stockholm: Valmyndigheten.

Wängnerud, Lena och Anders Sundell. 2012. "Do politics matter? Women in Swedish local elected assemblies 1970–2010 and gender equality in outcomes". *European Political Science Review*, vol. 4 nr 1., sid 97–120.

Bilaga 1. Avhopp analys med logistisk regression

Det som avses studeras är avhopp bland de folkvalda. Variabeln *avhopp* har två möjliga utfall, nämligen *avhopp* och *ej avhopp*. Detta gör att det inte går att använda en vanlig regressionsmodell, med linjära samband, utan måste använda oss av logistiska regressionsmodeller.

I logistiska regressioner görs tolkningen av resultaten i så kallade oddskvoter. Ett värde över 1.0 innebär att variabeln har positiv association på avhopp, medan ett värde under 1.0 har en negativ association på avhopp i förhållande till den grupp som är referens. Värdet 1.0 innebär att grupperna som jämförs har samma odds att hoppa av. Det material som analyserna utförs på är totalräknad statistik över de folkvalda och avhoppade. Syftet med analyserna är sålunda inte att uppskatta associationen från urval till en population, utan att undersöka hur olika variabler hänger samman med avhopp samtidigt som man kontrollerar för andra variabler som ingår i modellen. På så vis kan man på ett bättre sätt uttala sig om vilka variabler som är mest associerade med benägenheten att hoppa av. I tabell B1 redovisas dels oddskvoterna för de bivariata sambanden, dels resultat från tre olika logistiska regressionsmodeller. I de bivariata regressionsmodellerna studeras hur olika variabler hänger samman med benägenheten att hoppa av och en för sig. Det vill säga utan att ta hänsyn till annan information. I modell 1 undersöks sambandet mellan en rad socioekonomiska variabler och avhopp medan modell 2 och 3 förutom de socioekonomiska variablerna även tar med politiska egenskaper.

I modell 1 studeras sambandet mellan benägenheten att hoppa av sitt uppdrag och egenskaperna kön, ålder, civilstånd, inkomst, utbildning och födelseland. Av oddskvoterna kan det konstateras att av de förklarande variabler som ingår i modellen är det ålder och inkomst som tydligast verkar hänga samman med avhopp. Man kan även konstatera att det generellt sett sker små förändringar av oddskvoterna från de som framkom i de bivariata regressionerna. Två saker förtjänar dock att kommenteras. För det första finns ingen skillnad kvar mellan män och kvinnor vad gäller benägenheten till avhopp när man kontrollerar för de andra variablerna. För det andra minskar skillnaden mellan unga och äldre avsevärt från den som framgick i de bivariata modellerna. Det kan dock fortfarande konstateras att unga hoppar av sitt uppdrag i större utsträckning än äldre. Tolkningen blir att när man kontrollerar för kön, civilstånd, inkomst, utbildning, födelseland och medborgarskapsland är oddsen att hoppa av sitt uppdrag 2,8 gånger högre för gruppen 18–29 år och 1,5 gånger högre för gruppen 30–49 år jämfört med dem som är 65 år eller äldre.

I modell 2 inkluderas förutom de variabler som fanns med i modell 1 även variablerna paritillhörighet och styrande majoritet. Det händer inte så mycket med oddsen för de variabler som fanns med i modell 1. Däremot kan man se att även de nya variabler som tillkom i modell 2 verkar hänga samman med avhopp. Man kan se att när man kontrollerar för all annan information går det ändå att konstatera ledamöter för Sverigedemokra-

terna, Vänsterpartiet Krisdemokraterna och Folkpartiet hoppar av i större utsträckning än folkvalda för de andra partierna.

I modell 3 inkluderas förutom de variabler som fanns med i modell 2 även information om tidigare erfarenhet av att vara nominerad och vald. Av resultaten framgår det att det inte händer så mycket med oddsen för de variabler som fanns med i modell 1. Associationen för ålder verkar avta något. Tidigare erfarenhet av att såväl vara nominerade som vald verkar inverka negativt på avhoppet. Det vill säga man hoppar av i mindre utsträckning än de som inte tidigare har erfarenhet av kommunpolitik. När man kontrollerar för tidigare erfarenhet kan man även se att den högre avhoppsfrekvens som tidigare kunde observeras framförallt bland Sverigedemokraternas folkvalda avtar ytterligare något och ligger nu i samma storleksordning som Vänsterpartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet.

Tabell B1
Modeller över avhopp bland ursprungligt valda till kommunfullmäktige som lämnat sitt uppdrag under mandatperioden 2006–2010. Oddskvoter från logistisk regression

Variabel	Kategorier	Bivariat	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Kön	Kvinna	1	1	1	1
	Man	0,8**	0,9	0,9*	0,9
Ålder	18–29 år	3,8**	2,8**	2,9**	2,3**
	30–49 år	1,6**	1,5**	1,6**	1,4**
	50–64 år	0,8*	0,9	0,9	0,9
	65– år	1	1	1	1
Civilstånd	Ej gift	1	1	1	1
	Gift	0,7**	0,9*	0,9	0,9
Inkomst	1	1	1	1	1
	2	0,6**	0,9	0,8	0,9
	3	0,5**	0,8*	0,8*	0,8*
	4	0,4**	0,6**	0,6**	0,7**
	5	0,4**	0,6**	0,6**	0,7**
Utbildning	Förgymnasial/gymnasial	1	1	1	1
	Eftergymnasial	1,1	1,1*	1,1	1,1
Födelseland	Sverige	1	1	1	1
	Övriga länder	1,0	1,0	0,9	0,9
Parti	Moderaterna	1		1	1
	Socialdemokraterna	0,9*		0,9	1,0
	Folkpartiet	1,2		1,2*	1,3*
	Centerpartiet	0,6**		0,6**	0,7**
	Vänsterpartiet	1,4**		1,2*	1,4**
	Miljöpartiet	1,3*		1,1	1,1
	Kristdemokraterna	1,1		1,2	1,3*
	Sverigedemokraterna	2,2**		1,6**	1,3
	Övriga	1,0		1,0	1,0
Styrande majoritet	Nej	1		1	1
	Ja	0,8**		0,9**	0,9**
Tidigare erfarenhet	Ej nominerad vid föregående val	1			1
	Nominerad men ej vald vid föregående val	0,6**			0,7**
	Vald vid föregående val	0,4**			0,5**

Samtliga kategorier som i resultatsammanställningen har siffran 1 är referenskategorierna för variabeln.

* innebär att oddskvoten är signifikant i förhållande till referenskategorierna på 0,05-nivån.

** innebär att oddskvoten är signifikant i förhållande till referenskategorierna på 0,01-nivån. Eftersom samtliga avhopp studeras finns det inget behov att testa för att avgöra huruvida en effekt kan generaliseras till en population. Här används signifikanstesten för att avgöra precisionen för associationen.

In English

Summary

Women are under-represented among nominated and elected candidates to the municipal councils. However, women are represented to a higher extent among elected than nominated candidates. This means that nominated women have a greater probability to be elected than men. Even so, women constituted only 43 percent of those elected to the municipal councils in 2010. Those who were born abroad and young persons aged 18–29, are also under-represented among nominated candidates and to a higher extent among elected candidates.

The elected representative assignments are unevenly distributed among the elected representatives. The heavier the assignment, the fewer women, young and foreign born are represented. However, there does not seem to be any difference between sexes or country of birth in turnover of the assignments. The probability to be appointed a heavy assignment during the next terms of office seems to be greater among those who had one earlier, regardless of sex or country of birth.

An analysis of the turnover of elected representative assignments among young representatives shows that 60 percent of those with an assignment in the municipalities during the term of office 2006–2010 no longer have an assignment during the term of office 2010–2014. The turnover is greatest (69 percent) among those who had an assignment as a replacement 2006–2010, and least (29 percent) among those with a heavier assignment 2006–2010.

In the two latest terms of office one out of six elected candidates in municipal council elections had left their assignment before the term ended. These persons who quit are unevenly distributed among the elected candidates. Young persons and women leave to a higher extent than others. At the end of the term the municipal councils are less representative than they were directly after the elections. It has also been shown that the number of empty seats has increased, due to the fact that there have not been enough replacements for the elected candidates. At the end of the term 2006–2010 there were 65 empty seats in the municipal councils.

The majority of those elected to the municipal councils in 2010 who left their assignment up until August 2012 state that the reasons above all were personal, namely health, moves and family or working conditions. Around 60 percent declare that above all, personal reasons were the deciding factors for leaving before the end of the term.

The elected representatives seem to engage in politics mainly due to altruistic reasons. They are elected primarily due to the fact that they were asked by the party and had accepted the nomination. Younger persons state to a higher extent that they had asked to be nominated compared to other age groups.

There is a positive attitude towards the assignment as elected representative, regardless if one still holds the assignment in the municipal council or not. Among those who have left their assignments, about 39 percent state that they would be positive to be nominated in the future.

The elected representatives say that they most often have been treated with respect in their role as representative by family, friends, other elected representatives and fellow citizens. All in all they are pleased with how democracy works both locally and nationally. However, it seems that it is not particularly easy to combine politics with one's private life. Those who have left their assignments seem to have had greater difficulties in combining these different parts.

A note of thanks

We would like to express appreciation to our survey respondents – the people, enterprises, government authorities and other institutions of Sweden – with whose cooperation Statistics Sweden is able to provide reliable and timely statistical information meeting the current needs of our modern society.

SCB har på uppdrag av regeringen genomfört en särskild studie av de förtroendevalda. Rapporten innehåller analyser av folkvaldas sociala representativitet, förtroendeuppdragens fördelning, avhopp under mandatperiod samt folkvaldas upplevelse av tiden i kommunfullmäktige.

ISSN 1654-5656 (Online)
ISSN 1652-6945 (Print)
ISBN 978-91-618-1585-2 (Print)

All officiell statistik finns på: **www.scb.se**
Statistikservice: tfn 08-506 948 01

All official statistics can be found at: **www.scb.se**
Statistics Service, phone +46 8 506 948 01